

Issue №16

Part 2

International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87.25)
GOOGLESCHOLAR

SWorld Journal

Issue №16
Part 2
November 2022

Published by:
SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 150 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from different countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: twice a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

УДК 342.9:35.07(477)

MODELS OF MODERN DIGITAL SERVICES OF ORGANIZATIONS**МОДЕЛІ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ ОРГАНІЗАЦІЙ****Alkhimova V. V. / Алхімова В. В.***Postgraduate student / аспірант*

ORCID: 0000-0001-7302-6031

*State University of Intellectual Technologies and Communications,**Odessa, Kuznechna, 1, 65029**Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку,**Одеса, Кузнечна, 1, 65029***Smyrnova I.M. / Смирнова І. М.***Doctor of Pedagogical Sciences, prof. / д-р пед. наук, проф.*

ORCID: 0000-0003-2085-5391

*Danube Institute of National University "Odessa Maritime Academy",**Izmail, Fanagoriyska 9, 68601**Дунайський інститут Національного університету "Одеська морська академія",**м. Ізмаїл, Фанагорійська 9, 68601*

Abstract. At present, digitalization is the basic trend of the development of organizations operating in the basic sectors of the service sector, in particular in the infrastructure sector, the distribution and exchange sector, in the social-management sector. The purpose of the article is to define the basic features that form a process of digital service delivery that is different from the classical one. Within the framework of the research, it is proved that the process of providing classical services is different from the process of providing digital services due to changes in the character of interaction between the service provider and the buyer, changes in the mechanisms of managing service processes; changes in the availability of services and their nomenclature. The study has demonstrated and demonstrated that the changes outlined are because digital technologies are being introduced as part of the business processes of organizations, forming qualitatively new models of service delivery, the main feature of which is management.

Key words: model; digital service; changes; basic advantages; organization of service sphere.

Introduction.

At present, digitalization is a basic trend of the development of organizations operating in the basic sectors of the service sector, in particular in the infrastructure sector (which generalizes the organizations of transport, communication, the transmission of electricity, gas, and heat), in the distribution-exchange sector (which generalizes the organizations of trade, insurance, and financial intermediation), in the social-management sector (which generalizes the organizations of management, education, health care, etc.). It is important to note that the process of providing a classic service is different from the process of providing a digital service through changes in the latter:

- 1) in the character of interaction between the service provider and the buyer (a more exclusive, flexible environment of such interaction);
- 2) in the mechanisms of service processes managing (the process of rendering the service and interactions of the service provider with the buyer);
- 3) in the availability of services (access to services is expanded due to expansion and reduction of methods of interaction with clients);

4) in the expansion of the range of services (which allows clients to take advantage of their greater diversity). The changes outlined are because digital technologies are being introduced as part of the business processes of organizations, forming new quality models of service delivery, the main feature of which is manageability.

1. Models of modern digital services of organizations in the infrastructure sector

Models of modern digital services in the infrastructure sector can be organized according to the directions of services: Infrastructure, production processes, management processes, cargo transportation, communication, electricity, gas, and heat transmission [1]. We identified that the basis of the model of the above services should be considered [1; 2; 3]:

1. means of transport, communication, transfer of the resource involved in the digital sphere based on their identification on the Internet and use of the software for client involvement in the process of management and control over the provision of services;
2. robotization means of basic production processes, which require wide manual labor involvement (for example, in transport - is the warehousing, in electricity, gas, and heat transmission - is the resource transfer, in communication - is a movement within the telecommunication network, etc.);
3. means of automation of management processes (directed on the computerized support of processes of management of organizations or their separate part, for example, document circulation) and expansion of services availability (communication, payment, etc.);
4. specific means, that automate or extend the interaction of the service provider with the customer. For example, transport organizations are oriented on the introduction of vehicles for civil aircraft, and sea cargo transportation. The organizations of electricity, gas, and heat transmission are oriented on the introduction of means of remote accounting of the resources consumed by the user. Organizations of communications are oriented on the introduction of means of automation of access services control.

According to the above-mentioned, general models of modern digital services of organizations in the infrastructure sector can be presented in Fig. 1.

According to modern research [1-2] we state that the most important in the provision are means of extending the availability of services, which should include: remote communication (use of digital communication technologies for communication); remote payment (use of mobile applications for services, mobile payment, payment via online payment resource, single travel documents); remote client's office (booking and ordering of services by clients without personal contact, remote execution of documents), cloud technologies (use of big data technologies, communication through means of cloud service).

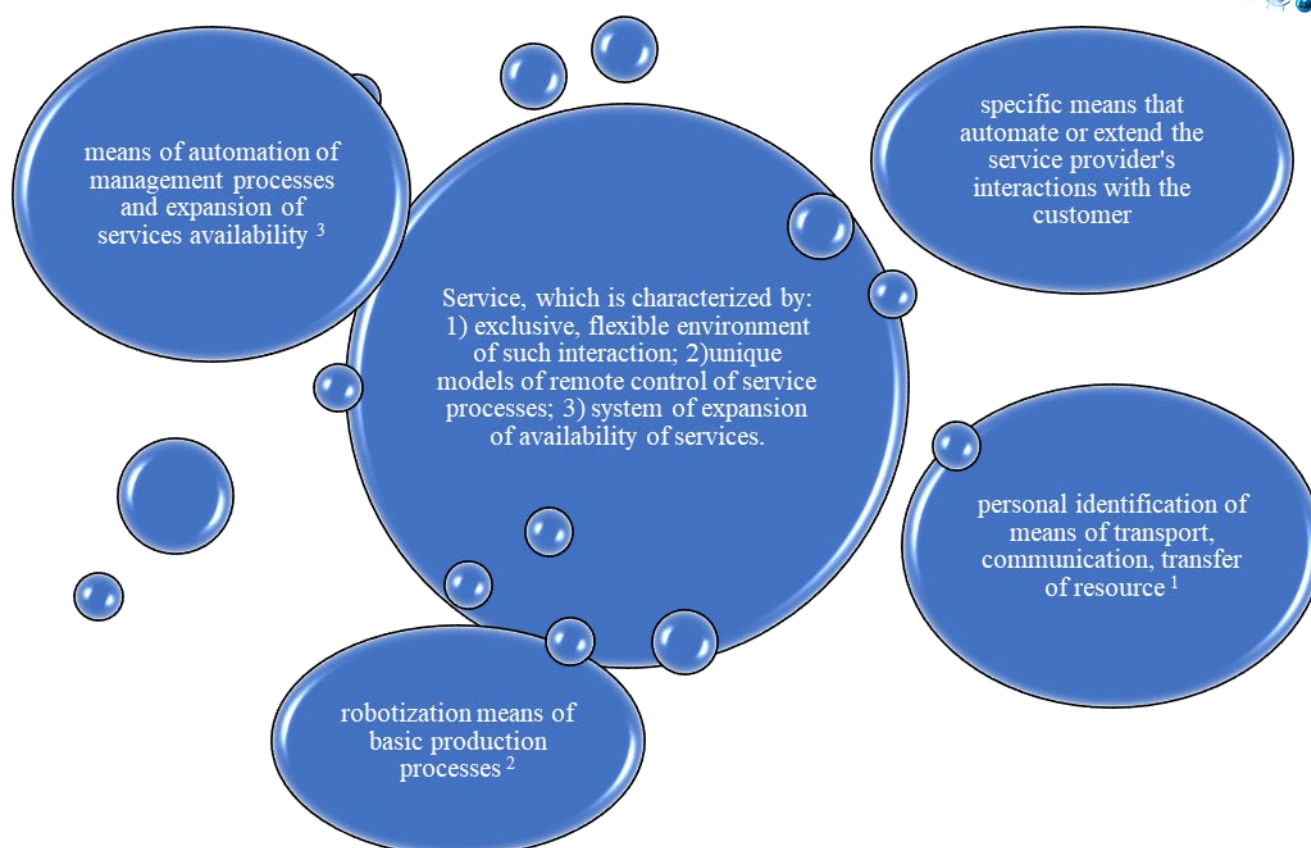

Fig. 1. General models of modern digital services of organizations in the infrastructure sector

- 1 creates an opportunity to manage infrastructure in real-time mode, reduce costs, reduce non-core costs, and make infrastructure work more transparent
- 2 creates an opportunity to reduce the manual labor share, facilitate infrastructure maintenance processes
- 3 creates an opportunity to make competent, thoughtful decisions without the risk of a critical error, implementation of individual process management systems, as well as maximum expansion of the client's circle

Source: prepared by the author based on [1; 3; 4; 5]

2. Models of modern digital services of organizations in distribution-exchange sector

Models of modern digital services in the distribution-exchange sector can be organized according to the directions of services: internet infrastructure, production processes, and management processes. We state that the model of the above services is based on [1; 2; 3]:

1. means that provide an effective direct interaction with the end user (in particular B2B sites, network sales companies in retail Amazon.com, Drugstore.com, Beyond.com, systems of electronic markets, and network auctions);
2. distribution-exchange mobile means that enable mobile electronic commercial transactions by using mobile devices such as mobile phones and personal digital assistants, etc.;
3. means of automation of management processes (directed at the full cycle of service providers and consumers support) and increasing accessibility of services (T-commerce, M-commerce, V-commerce, U-commerce, D-

commerce);

4. specific means that automate or extend the interaction of the service provider with the customer. Thus, trade organizations are oriented on the introduction of e-planning, e-invoicing, e-order, and electronic money. Insurance and financial intermediation organizations are focused on the introduction of public e-disclosure, electronic submitting a proposal, electronic contract assignment or insurance policy, etc.

According to the above-mentioned, general models of modern digital services of organizations in the distribution-exchange sector can be represented in Fig.2. The models outlined formed the phenomenon of dropshipping, electronic commerce, electronic trading, electronic insurance, electronic planning, etc.

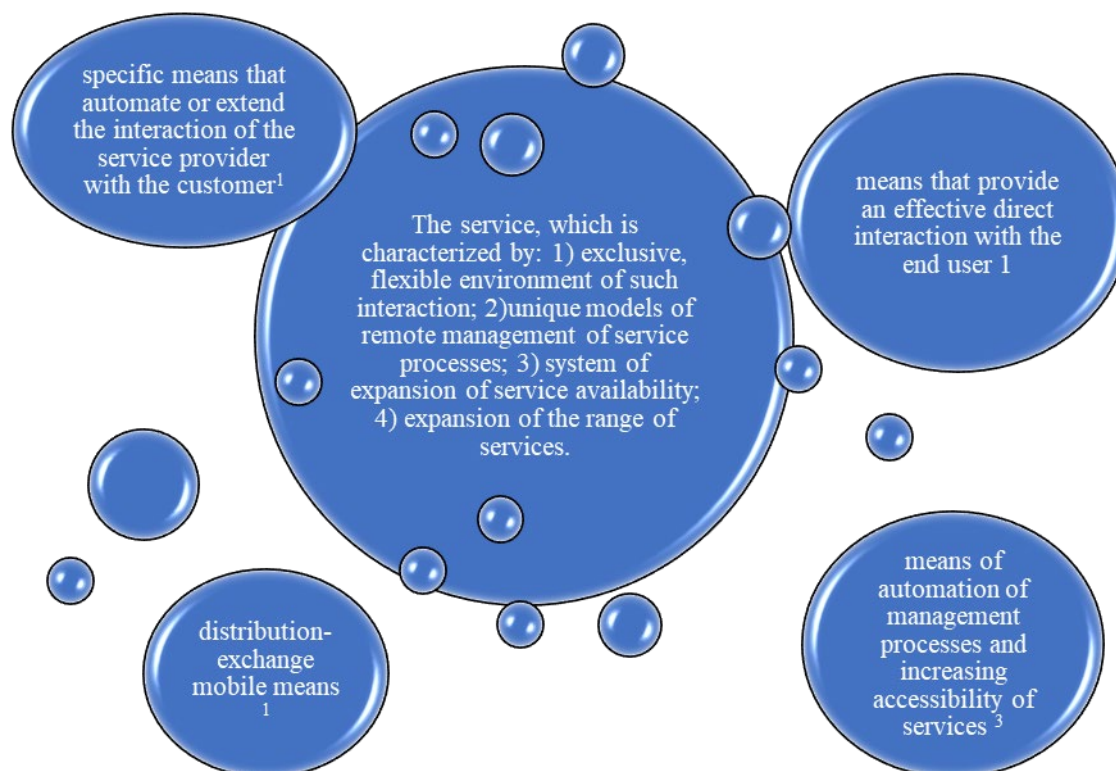

Fig. 2. General models of modern digital services of organizations in the distribution-exchange sector

1 creates an opportunity govern the transactions in real time, to reduce expenses, to reduce non-specialized expenses, allows to make interaction of the service provider with the client more transparent

2 creates an opportunity decrease in amount of manual production work, simplification of client servicing processes.

3 creates an opportunity to make competent, thoughtful decisions without the risk of a critical error, implementation of individual process management systems, as well as maximum expansion of the client's circle

Source: prepared by the author based on [1-2]

According to modern researches [1-2] we state that the most important for organizations in the distribution and exchange sector are specific tools that automate or extend the interaction of the service provider with the customer, in connection with their broad functionality (Table 1).

Table 1 - Analysis of the specific means of the model of modern digital services of organizations in the distribution-exchange sector

Means	Means characteristic	Means significance
e-planning	Development of purchase plans, which can be used and published on a publicly accessible web-site for purchase.	monitoring and control of electronic procurement procedures
e-notice	creation and publication of service messages on the main public procurement website	monitoring of the reports of economic entities, providing the possibility of responding to them
electronic access	the possibility of registered business entities to get acquainted on the main site with the full information about the procedures of obtaining services and technical requirements	use of electronic data transfer or download means
electronic submitting a proposal	possibility of business entities to register and submit applications through the site of purchase with the express of interest, proposals etc.	encryption of offers to ensure their privacy.
electronic contract assignment or insurance policy	Possibility to evaluate the offer using electronic means and private access to the Internet.	studying the content and evaluating an offer
Electronic framework agreements and electronic contracts	ability to store documents, approve, use digital signature, edit, cancel and conclude contracts/ framework agreements using electronic means	electronic transmission of the data contained in the contracts, including: contract subject, agreed prices, deadlines, delivery locations, etc.
e-order	used to manage the process of submission and receipt of electronic purchase applications	organization of procurement procedures
e-invoicing	creation, registration, sending and receipt of confirmation of receipt of accounts to economic entities	receipt and acceptance of accounts and customers
electronic money	electronic acceptance of invoice	provision of payment of funds to the business entity

Source: prepared by the author based on [1]

Due to the specific means outlined in the table, the model of modern digital services of organizations in the distribution-exchange sector is not limited to the development of effective interaction with the consumer, mobile electronic commercial transactions, automation of management processes and expansion of availability of services. The model actually transforms the distribution and exchange culture of consumers and is integrated in all the process of satisfaction of needs.

3. Models of modern digital services of organizations in social-management sector

Models of modern digital services in the social-management sector can be organized according to the directions of services: Online presence; common digital assets; management processes. We state that the model of the above services is based on [1; 2; 3]:

1. means that provide the ability to online presence and expansion of service availability (such as websites, groups of social networks, contact bases, matchmaking platforms, knowledge base (reports, white books, shady), etc.;
2. means that allows reuniting assets of employees and subdivisions of the organization (content placement, traffic, individual resources - training courses, health, and social assistance practices, etc.);
3. means of automation of management processes (aimed at the full cycle of suppliers and consumers support);
4. specific means that automate or extend the service provider's interactions with the customer (proprietary programs to complete a videoconference over the Internet, remote PC access program).

According to the above-mentioned, general models of modern digital services of organizations in the social-management sector can be represented in Fig. 3.

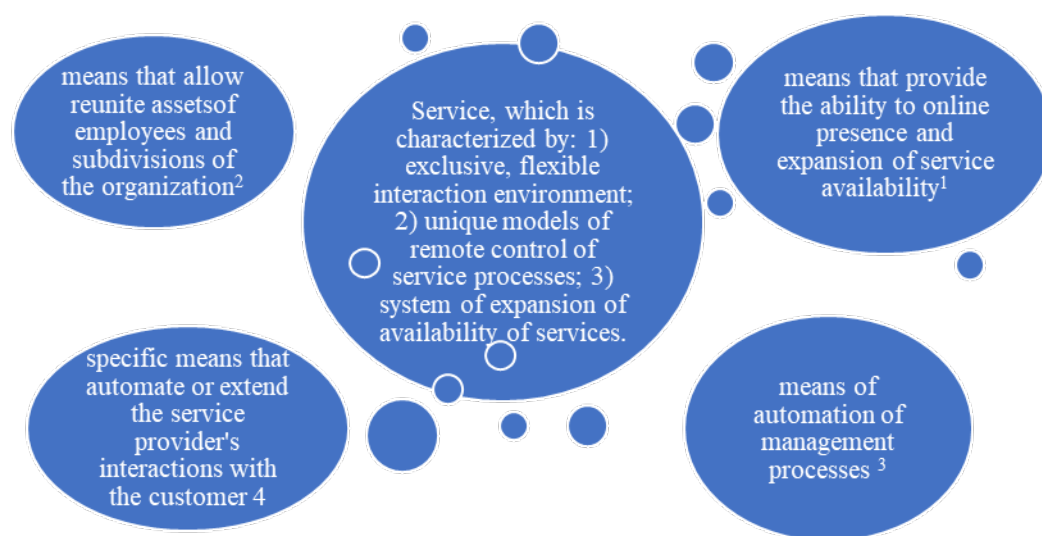

Fig. 3. General models of modern digital services of organizations in the social-management sector

1. the means has a key role in establishing the online presence of organizations in the social-management sector, improving joint positioning and image, and cooperation
2. the means has a key role in combined assets that can be used, including content and traffic, and individual resources
3. creates an opportunity to make competent, thoughtful decisions without the risk of a critical error, implementation of individual process management systems, as well as maximum expansion of the client's circle
4. the means has a key role in Conducting online conferences, training, and webinars on the Internet via a personal PC / laptop or mobile phone with and without video in the organization of remote access to the PC.

Source: prepared by the author based on [3]

The models outlined formed the phenomenon of online education, telemedicine, cyber security, etc. Specific is the fact that this model transforms the social-management culture of service providers and consumer behavior of consumers (requirements for availability and quality of services are increasing). According to modern research [4-5], we state that the most important for organizations in the social-management sector are specific means that automate or expand the interaction

of the service provider with the buyer in connection with their broad functionality. These include proprietary programs to complete a videoconference over the Internet (Zoom, Wizer, PlayPosit, etc.) and a remote PC access program (AnyDesk, Ammyy Admin, Hamachi, etc.).

4. Features of models of modern digital services of service sector organizations

The peculiarities of the models of modern digital services presented in the study are that they are not limited to exclusive use of technologies and are characterized by a change of culture, integrated in all spheres of work, transformation of management processes. The features outlined form the numerous advantages of the newest models of modern digital services of organizations, which are outlined in Figure 4.

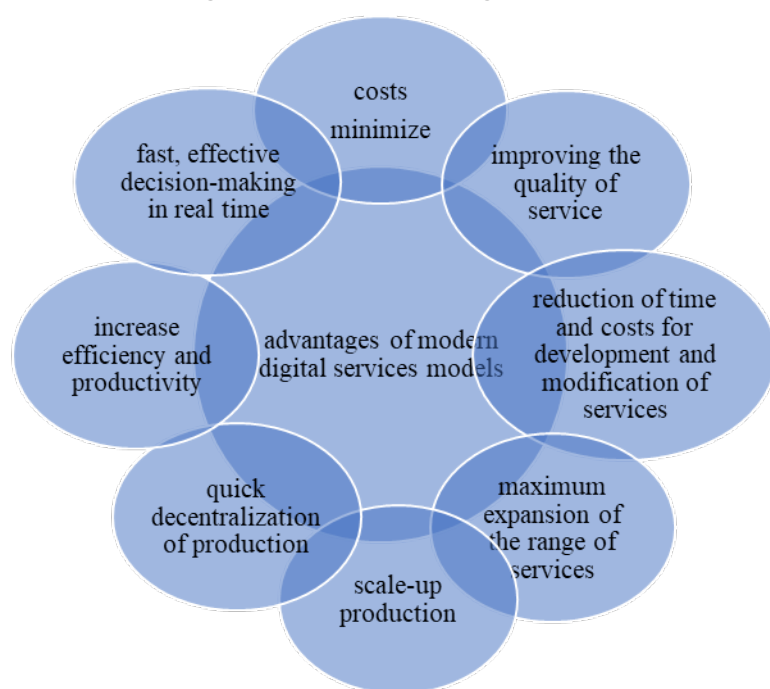

Fig. 4. The basic advantages of the newest models of modern digital services of organizations in the sphere of services

Source: prepared by the author based on [1-5]

Thus, the general advantages of such models are: costs minimize (this advantage is formed due to processes of document circulation digitalization, which leads to general optimization of process, digitalization and authorization of basic business processes – introduction of maintenance through the application); quick decentralization and scale-up production (this advantage is formed by the use of digital offices and "digital" workplaces); maximum expansion of the range of services (this advantage is formed by the conversion of services into convenient online services); increase efficiency and productivity of service production; fast, effective decision-making in real-time (this advantage is formed by automation of management processes); reduce time and cost of service development and modification (this advantage is formed by branding, additional functionality, data and statistical data, which contributes to more efficient use, etc.); improvement of service quality (increase of internal orientation of digital services, speed of response to changing market conditions, quick response to consumer requests, etc.). It is assumed

that the more internally oriented digital products can support higher output efficiency and quality.

Despite the numerous advantages of the creation of the newest models of modern digital services of organizations is connected with their lack of shortcomings (which generates digitalization), among which are:

1. violation of the labor market in the sphere of services (automation and use of robotics, active automation of management processes leads to the reduction of the labor market, growth of unemployment and income inequality);
2. increase the digital divide between different categories of the population (due to uneven access to digital technologies and lack of skills to use them, lack of trust in digital technologies);
3. increased data security concerns, increased privacy risks; deepening of social alienation, cleaning of ethical borders (impossibility to control in the future artificial intelligence, risk of theft of confidential data);
4. decrease in cultural development (in particular, digitalization leads to a decrease in the quality of education, and the formation of dependence on digital technologies).

Conclusions.

To effectively develop models of modern digital services organizations, need to make maximum use of their advantages through systematic actions aimed at overcoming shortcomings. In particular, it is necessary at the state level to introduce measures aimed at: leveling the digital divide through the strengthening of digital development for all; the solution of online disputes; the development of digital infrastructure and the expansion of technical education; regulation of labor market in the sphere of services (retraining systems, development of digital competencies of labor resources). Service organizations should focus on the use of reliable digital technologies (they should provide enhanced data privacy protection and algorithms that do not discriminate against any “player”), and introduce the concept of “digital” workplaces.

Література:

1. Булатова Н.Н. К вопросу формирования «цифрового транспорта». Материалы конференции «Цифровая экономика и Индустрия 4.0: новые вызовы». 2018. № 4. С. 17–24.
2. Євтушенко Д. Д. Електронний бізнес, електронна комерція, Інтернет-торгівля: сутність та взаємозв'язок понять, Бізнес Інформ. - 2014. - № 8. - С. 184-188.
3. Жосан Г.В. Стан розвитку діджиталізації в Україні. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 44-52.
4. Січкаренко К.О. Вплив цифровізації економіки на розвиток транспортної галузі. Причорноморські економічні студії. Випуск 38-1. 2019
5. Соколов И.А. Роботы, автономные робототехнические системы, искусственный интеллект и вопросы трансформации рынка транспортно-логистических услуг в условиях цифровизации экономики. International Journal of Open Information Technologies. 2018. № 5. С. 41–49.

Анотація. Наразі цифровізація є базовою тенденцією розвитку організацій, що діють у базових секторах сфери послуг, зокрема в інфраструктурному секторі, в розподільчо-обмінному секторі, в соціально-управлінському секторі. Метою статті є визначення базових рис, що формують такий процес надання цифрової послуги, що відмінний від класичного. У межах дослідження доведено, що процес надання класичної послуги відмінний від процесу надання цифрової послуги шляхом змін в характері взаємодії надавача послуги з покупцем, в механізмах керування сервісними процесами; в доступності послуг; в номенклатурі послуг. У дослідженні доведено та наочно проілюстровано, що окреслені зміни зумовлені тим, що цифрові технології впроваджуються як частина бізнес-процесів організацій, створюючи якісно нові моделі надання послуг, головною ознакою яких є керованість.

Ключові слова: модель; цифрова послуга; зміни; базові переваги; організації сфери послуг.

Стаття отримана: 12.11.2022 г.
© Алхімова В. В., Смирнова І. М.

УДК 336.132.1:[330.3:004]

THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF THE FINTECH INDUSTRY IN THE DIGITAL ECONOMY**МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНТЕХ ІНДУСТРІЇ У ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ****Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.***Ph.D. in Economics, Assoc. prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-6139-1653

Moroz V. / Мороз В. В.*Master Student / студент СО «Magісmp»*

ORCID: 0000-0001-5740-5840

*Vasyl' Stus Donetsk National University,**Vinnytsia, Akademika Yanhelia, str. 4, 21001**Донецький національний університет імені Василя Стуса,**Вінниця, Академіка Янгеля, 4, 21001*

Анотація. У статті з'ясовано місце та роль фінтех індустрії в цифровій економіці, обґрунтовано важливість нових технологій у розвитку економічних систем. Опрацьовано варіанти застосування послуг фінтех, що сприяють покращенню сервісу та забезпечують захист даних у світовій фінансовій системі. Проаналізовано передумови та прояви зародження потреб у фінтех компаніях, а також перспективи розвитку й переваги фінтех компаній порівняно з консервативними банками.

Ключові слова: фінтех, цифровізація, інвестиції, банки.

Цифровізація швидко змінює повсякденне життя людей та спосіб функціонування й фінансування бізнесу по всьому світу, незалежно від тимчасових та географічних факторів. З швидким розвитком технологій Інтернету речей (IoT) і штучного інтелекту (AI) виникають нові інноваційні рішення, такі як автономні транспортні засоби.

Цифрові трансформації охоплюють усі ключові сфери життєдіяльності людей за допомогою впровадження та реалізації технологічних рішень. У цьому контексті цифрова трансформація – це переосмислення бізнес-процесів та бізнес-моделей, а також створення нових цінностей з використанням Інтернету речей, штучного інтелекту й інших цифрових технологій. Сучасний процес модифікації фінансового сектору визначає нові напрями для реалізації організаціями рішень у галузі побудови своєї діяльності на основі цифрових механізмів. Актуальним серед фінансових організацій стає перехід на нову концепцію ведення своєї діяльності, відбувається інтеграція у фінансових технологіях компаній. Фінансові технології (фінтех, FinTech) є клієнто-орієнтованими, долають розрив між пропозиціями фінансових компаній і бажаннями клієнтів. Вони націлені на галузеві ніші з найкращими продуктами та послугами, щоб заповнити прогалини, залишені співробітниками протягом усього шляху клієнта. В даний час фінтех фірми проникають майже у всі сегменти фінансових послуг, стимулюючи інновації [1].

Основні напрями діяльності FinTech включають: цифрові платежі (PayTech), повністю цифрове страхування (InsurTech), банківську справа (BankTech), послуги з управління активами (WealthTech) і створення ринків для продажу фінансових продуктів [1].

Цифрова трансформація викликає значні зміни у структурі галузей. Від типової вертикально-інтегрованої структури з великими корпораціями на вершині, галузі переходять до децентралізованої структури екосистеми з клієнтами в центрі. Цифрові технології мають здатність долати традиційні кордони між різними компаніями і галузями, створювати екосистеми, які поєднують компанії, партнерів та клієнтів, а також спільно створювати цінність, необхідну користувачам. Такі екосистеми отримали назву цифрових арен. Залежно від залучених учасників, цифрові арени можуть генерувати широкий спектр цінності спільної творчості [2].

Фактори, що визначають попит і те, які технології слід застосовувати, є ключовими у розвитку індустрії фінтеху. Зміна споживчих переваг стимулює технологічний прогрес, причому технологічний прогрес є рушійною силою змін споживчих переваг. Однак розвиток галузі залежить, у тому числі, від доступу компаній до капіталу і талантів, а також від ефективності регулювання. Попит на інноваційні фінансові технології та продукти в індустрії фінтех визначається такими категоріями клієнтів:

- споживчий сегмент (B2C) – складається з кінцевих споживачів фінтех-послуг та продуктів і є найбільшим як за попитом, так і проникненням фінансових технологій. Міленіали (*англ.* Millennials), небанківське населення та цифрові іммігранти – це групи, які мають високий потенційний попит у цьому сегменті;
- корпоративний сектор – включає корпорації з різних секторів, а також малі та середні підприємства, які створюють зростаючий попит на рішення для фінтех-бізнесу;
- фінансовий сектор – банки, кредитні спілки та інші традиційні фінансові інститути, які зацікавлені у покращенні своїх послуг чи підвищенні своєї операційної ефективності;
- державний сектор – уряд, національні банки, національні валютні біржі або інші державні органи, зацікавлені у розвитку ринку фінтеху [3].

Зміни споживчих переваг впливають на впровадження інноваційних технологій, які сприятимуть трансформації фінансових послуг у майбутньому. На даний момент можна виділити такі групи інноваційних технологій:

- когнітивні технології, що дозволяють виконувати роботу без участі людини та з акцентом на автоматизацію процесів, які неможливо описати за допомогою точних інструкцій. Ці технології включають штучний інтелект, аналіз великих даних, Інтернет речей, а також віртуальну і доповнену реальність;
- розподілені обчислення включають розподілену обробку та зберігання даних та спрямовані на вирішення завдань експоненційного зростання обсягу даних у цифровому світі. До цієї групи входять технології хмарних обчислень та розподіленої бухгалтерської книги;
- технології кібербезпеки – стали особливо актуальними в епоху цифрової економіки. Вони підвищують безпеку завдяки дистанційній / біометричній ідентифікації та токенизації [4].

Інтерес до фінтеху обумовлений також необхідністю вирішення певних завдань, серед яких виділяють:

- підвищення конкуренції. Інноваційні компанії, будучи більш гнучкими
- та адаптивними, успішно конкурують із традиційними учасниками ринку — банками, стимулюючи зниження тарифів та розробку нових продуктів і послуг;
- зниження вартості фінансових послуг. Впровадження нових технологій
- дозволяє знизити витрати обслуговування клієнтів завдяки відмови від широкої мережі офісів і переходу на електронну взаємодію зі споживачем, з регулятором;
- підвищення доступності фінансових послуг за рахунок запровадження
- віддалених механізмів обслуговування та зниження порога входу на ринок для споживачів;
- підвищення прозорості економіки та ефективності заходів боротьби з
- відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [5].

Визначено, що ринок фінансових технологій належить до найбільш швидко зростаючих ринків. Вони випереджають інші галузі за темпами розвитку як з погляду фінансових показників (наприклад, інвестування, злиття та поглинання і т. д.), так і кількості кінцевих споживачів. Міжнародні експерти зазначають, що за останні п'ять років кількість користувачів фінтеху щорічно збільшується на 15–20 % [6].

Значення фінтеху як нового інноваційного сектору є важливим, про що свідчать і зростаючі інвестиційні потоки в цю сферу, особливий пік яких припадає на останні 4 роки. На рис. 1 можемо побачити різке зростання в рази.

Продукти фінтеху пропонуються у різних споживчих сегментах. Більшість користувачів FinTech не можуть обійтися без щоденного використання цих технологій. Наприклад, кожен третій житель міст-мільйонників щодня користується більш ніж двома фінтех-послугами. Виявлено, що ринок фінтеху має три основні рушійні фактори [7]:

- зростання попиту на онлайнів чи мобільні фінансові послуги для
- домашніх господарств та підприємств;
- проактивне регулювання з боку уряду, що сприятиме створенню
- інтегрованого національного фінтех-середовища та інфраструктури;
- гнучкість ринку;
- фінтех реагують із високою гнучкістю зростання попиту, регулярно
- випускаючи нові продукти та послуги.

Фінтех-організації, як показує світова практика, оперативніше традиційних фінансових організацій реагують на зміни ринку, швидше додають абсолютно нові продукти та послуги. Цільовою аудиторією таких стартапів є нові покоління споживачів, що виростили на цифрових технологіях. У розрізі країн найбільш зрілими ринками вважаються США і Великобританія. Проте інші регіони, зокрема азійський (наприклад, Сінгапур та Південна Корея), націлені на створення власних розвинених фінтех-індустрій. Щодо української фінтех-індустрії, то вона досить швидкими темпами набирає популярності серед населення, бізнесів та проникає поступово в майже кожен іншу сферу

діяльності. Процес відбувається на основі масового швидкого доступу до Інтернету, високої освіченості населення, а також потужних фінтех компаній, які здійснюють активну та добросесну діяльність.

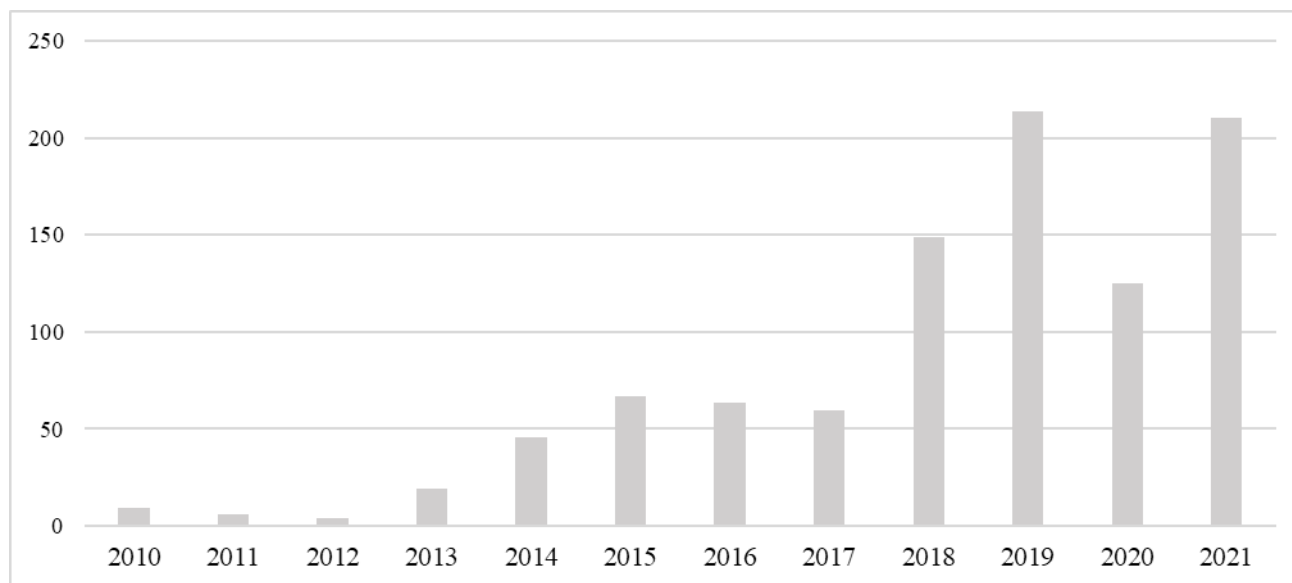

Рисунок 1. Інвестиції у фінтех компанії за 2010-2021 роки, млрд дол. США.
Складено автором на основі: [8]

Література:

1. Вовченко Н.Г., Галазова С.С. Екосистема фінтеху як інструмент забезпечення стійкої траєкторії економічного зростання. Технологічні ініціативи у досягненні цілей сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2019. С. 214-220.

2. Хубулова В.В., Ласкавий А.А., Хачатрян М.А. Фінансові технології: глобальні виклики. Соціально-гуманітарні знання. 2019. № 12. С. 175-183.

3. Gnezdova J.V., Rudakova E.N., Zvyagintseva O.P. (2019). Systemic contradictions of modern economic systems that hinder formation and development of Industry 4.0 in the conditions of knowledge economy's formation and methods of overcoming them. Industry 4.0: Industrial revolution of the 21st century. Series: Studies in systems, decision and control. Cham, 211–218.

4. Kokodei T.A., Lomachenko T.I., Gnezdova Yu.V. (2019). Modeling the global business environment based on polycyclic theory. Smart technologies and innovations in design for control of technological processes and objects. Economy and production proceeding of the international science and technology conference FarEastCon-2018. Vol. 139, 487–499.

5. Bystryakov, A.Y., Nenovsky, N., & Ponomarenko, E.V. (2018). Cash innovations and digital economics: reaction of the state, society and universities. RUDN Journal of Economics, 26(4), 742–759. URL: <http://dx.doi.org/10.22363/2313-2329-2018-26-4-742-759> (дата звернення: 03.10.2022).

6. Яценко М.С., Бондаренко А.О. Актуальні питання розвитку сектору фінансових послуг із застосуванням сучасних фінансових технологій. Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». 2019. № 2. С. 25–30.

7. Ломачинська І.А., Мумладзе А.О. Вплив технологічних змін на трансформацію фінансових систем. Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : Фенікс, 2018. С. 49–54.

8. Statista. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 01.10.2022).

Abstract. *The article clarifies the place and role of the fintech industry in the digital economy, substantiates the importance of new technologies in the development of economic systems. Variants of using of fin-tech company services that can improve service and ensure data protection in the global financial system have been worked out. The prerequisites and manifestations of the emergence of needs in fin-tech companies are analyzed, as well as the development prospects and advantages of fin-tech companies compared to conservative banks.*

Key words: *fintech, digitalization, investment, banks.*

Стаття відправлена: 28.10.2022 р.

© Атаманчук З.А., Мороз В.В.

УДК 311.1:633.1

STATISTICAL ANALYSIS OF RYE YIELD IN UKRAINE СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ УРОЖАЙНОСТІ ЖИТА В УКРАЇНІ

Chukhlib A.V./ Чухліб А.В.

с.е.с., as.prof. / к.е.н., доц.

Gizetdinov E. R./ Гізетдінов Е. Р.

student / студент

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

Київ, вул. Героїв оборони, 11, 03041

National University of life and environmental sciences of Ukraine,

Kiev, Heroiv Oborony Str. 11, 03041

Анотація. В статті здійснено ретроспективний аналіз урожайності жита в Україні. Розкрито статистичний інструментарій виявлення тенденції зміни урожайності жита в часі. Здійснено статистичний аналіз урожайності жита, проаналізовано варіацію емпіричного і аналітичного рядів динаміки. Обґрунтовано вибір трендового рівняння для проведення прогностичних розрахунків.

Ключові слова: жито, урожайність, оцінка, тенденція, тренд, модель, прогноз.

Вступ. Жито – стратегічна продовольча культура Полісся України. За хімічним складом і живильною цінністю жито майже не відрізняється від ячменю і дуже близьке до пшениці. Зерно жита багато мінеральними речовинами, містить вітаміни групи В, Д, Е, РР, протеїн – 12%, в тому числі перетравний – 9,1%, білок – 14,6%, крохмаль – до 70%, олію – 1,6-2,6%. Жито перевищує пшеницю за вмістом у білку незамінної лімітуючої амінокислоти лізину на 39%, тому біологічна цінність білка жита вища, ніж пшениці.

В 2011 р. в Україні житом було засіяно 284 тис. га, у 2021 р. площі посіву культури скоротились на 38,3% і становили 175,3 тис. га. Урожайність жита зросла з 20,7 ц/га у 2011 р. до 34,5 ц/га у 2021 році. Як результат, валовий збір жита підвищився на 2,5% і в 2021 р. становив 593,1 тис. т.

Метою статті є аналітична оцінка тенденції урожайності жита в Україні, виявлення перспектив розвитку його виробництва.

Основний текст.

Аналітична оцінка тенденції урожайності жита здійснюється із застосуванням як простих методів аналізу динаміки, так і побудови трендових моделей.

Для побудови кількісної моделі, що виражає загальну тенденцію зміни урожайності жита в динаміці, використано метод аналітичного вирівнювання динамічного ряду за прямою способом найменших квадратів (табл. 1, рис. 1).

Рівняння лінійного тренду має вигляд:

$$Y_t = a_0 + a_1 t, \quad (1)$$

де a_0, a_1 - параметри прямої (початковий рівень і щорічний приріст); t - час.

Параметри a_0 і a_1 визначають способом найменших квадратів, розв'язавши систему рівнянь:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum t = \sum y \\ a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 = \sum yt \end{cases} \quad (2)$$

Таблиця 1 - Виявлення тенденції урожайності жита в Україні

Рік	Урожайність, ц/га	t	t ²	yt	y _t	(y - $\bar{y}$) ²	(y _t - $\bar{y}$) ²	(y - y _t) ²
2007	16,7	-7	49	-116,9	17,35	68,89	58,5225	0,4225
2008	22,9	-6	36	-137,4	18,44	4,41	42,9961	19,8661
2009	20,7	-5	25	-103,5	19,54	18,49	29,8584	1,3556
2010	16,7	-4	16	-66,8	20,63	68,89	19,1094	15,4337
2011	20,7	-3	9	-62,1	21,72	18,49	10,7490	1,04337
2012	22,7	-2	4	-45,4	22,81	5,29	4,7773	0,0131
2013	22,8	-1	1	-22,8	23,91	4,84	1,1943	1,2258
2014	25,8	0	0	0	25,00	0,64	0	0,6400
2015	25,9	1	1	25,9	26,09	0,81	1,19433	0,0372
2016	27,3	2	4	54,6	27,19	5,29	4,7773	0,0131
2017	29,6	3	9	88,8	28,28	21,16	10,7490	1,7462
2018	26,6	4	16	106,4	29,37	2,56	19,1094	7,6808
2019	28,9	5	25	144,5	30,46	15,21	29,8584	2,4470
2020	33,2	6	36	199,2	31,56	67,24	42,9961	2,6990
2021	34,5	7	49	241,5	32,65	90,25	58,5225	3,4225
Σ	375	0	280	306	375	392,46	334,4140	58,0460

Джерело: побудовано авторами на основі власних розрахунків

Лінійна трендова модель матиме вигляд:

$$Y_t = 25 + 1,093t$$

Середній рівень урожайності жита за період 2007-2021 роки становить 25ц/га, щороку відбувалося підвищення урожайності жита, в середньому, на 1,093 ц/га.

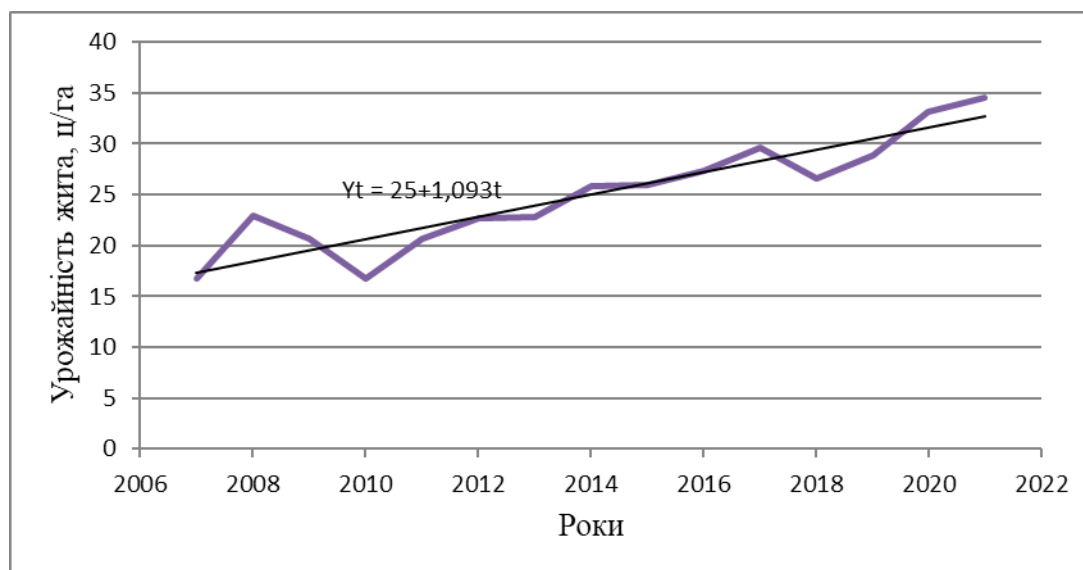

Рис. 1. Динаміка фактичних і теоретичних рівнів урожайності жита в Україні за 2007-2021 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі власних розрахунків

Оцінка аналітичного рівняння здійснюється за показниками варіації – для здійснення висновків щодо коливання аналітичного ряду навколо середньої, кореляційним відношенням і коефіцієнтом детермінації – для здійснення висновків щодо близькості аналітичного ряду до емпіричного.

Для емпіричного ряду динаміки урожайності жита дисперсія, середнє квадратичне відхилення та коефіцієнт варіації становлять:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (y - \bar{y})^2}{n} = \frac{392,46}{15} = 26,164 \text{ ц/га}$$

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{26,164} = 5,115 \text{ ц/га}$$

$$v = \frac{\sigma}{\bar{y}} \cdot 100\% = \frac{5,115}{25} \cdot 100\% = 20,46\%$$

Тобто, коливання емпіричного ряду урожайності жита значне, по роках становить 20,46%, або 5,115 ц/га.

Аналогічні показники для аналітичного ряду урожайності жита становитимуть:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (y_i - \bar{y})^2}{n} = \frac{334,414}{15} = 22,294 \text{ ц/га}$$

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{22,294} = 4,722 \text{ ц/га}$$

$$v = \frac{\sigma}{\bar{y}} \cdot 100\% = \frac{4,722}{25} \cdot 100\% = 18,887\%$$

Коливання аналітичного ряду урожайності жита, вирівняного за прямою, навколо середньої значне, становить 18,887%, або 4,722 ц/га, але менше, ніж коливання емпіричного ряду.

Кореляційне відношення і коефіцієнт детермінації:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum (y - y_i)^2}{\sum (y - \bar{y})^2}} = \sqrt{1 - \frac{58,046}{392,46}} = 0,923$$

$$D = R^2 \cdot 100\% = 0,923^2 \cdot 100 = 85,21\%$$

За проведеними розрахунками можна зробити висновок, що аналітичний ряд, вирівняний за прямою, близький до емпіричного ряду, тобто, лінійна функція достатньо точно відображує тренд урожайності жита.

Загальна дисперсія, що становить $\sigma^2 = 26,164$ ц/га, відображає варіацію урожайності жита як за рахунок рівня агротехніки, так і за рахунок випадкових чинників.

Залишкова дисперсія показує варіацію урожайності жита за рахунок випадкових чинників (погодних умов):

$$\sigma_0^2 = \frac{\sum (y - y_i)^2}{n} = \frac{58,0460}{15} = 3,870 \text{ ц/га}$$

Факторна дисперсія відображає варіацію урожайності жита за досліджуваний період за рахунок рівня агротехніки:

$$\delta^2 = \sigma^2 - \sigma_0^2 = 26,164 - 3,870 = 22,294 \text{ ц/га}$$

Коефіцієнт детермінації становитиме:

$$D = \frac{\sigma^2}{\sigma^2} \times 100\% = 85,2\%$$

Таким чином, за досліджуваний період рівень агротехніки вирощування жита впливав на урожайність культури на 85,2%, погодні умови – на 14,8%.

Прикладний аспект використання трендових моделей для прогнозування урожайності жита може бути реалізований лише після перевірки моделі на адекватність. З цією метою обчислюють коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum (Y_t - y_t)^2 \div n}{\frac{\sum y_t^2}{n} - \left(\frac{\sum y_t}{n} \right)^2} \quad (3)$$

Якщо фактичне значення коефіцієнта детермінації перевищить теоретичне значення, визначене за таблицею критичних значень, це означатиме, що трендова модель є адекватною.

Інший спосіб перевірити трендову модель на адекватність – розрахувати стандартну похибку апроксимації:

$$v = \sqrt{\frac{1}{n-m-1} \times \sum \left(\frac{Y_t - y_t}{y_t} \right)^2} \times 100\%, \quad (4)$$

де y_t , Y_t – відповідно емпіричні та теоретичні рівні урожайності жита, n – число рівнів динамічного ряду, m – кількість параметрів трендового рівняння.

Стандартна похибка апроксимації становить:

$$v = \sqrt{\frac{1}{n-m-1} \times \sum \left(\frac{Y_t - y_t}{y_t} \right)^2} \times 100\% = \sqrt{\frac{1}{15-2-1} \times 0,124882} \times 100\% = 10,2\%$$

Лінійна трендова модель вважається адекватною, оскільки значення стандартної похибки апроксимації не перевищує 15%.

Прогнозний рівень урожайності жита можна визначити як за допомогою рівнянь стійких трендів, так і середніх характеристик ряду динаміки – середнього абсолютного приросту та середнього темпу зростання.

Висновки.

Таким чином, ефективним методом виявлення тенденції урожайності жита в Україні є аналітичне вирівнювання динамічного ряду. Оцінка аналітичного рівняння здійснюється за допомогою показників варіації, що характеризують коливання аналітичного ряду навколо середньої, кореляційного відношення і коефіцієнта детермінації – для здійснення висновків щодо близькості аналітичного ряду до емпіричного. Прикладний аспект використання трендових моделей для прогнозування урожайності жита може бути реалізований лише після перевірки їх на адекватність. Проведення прогностичних розрахунків урожайності жита здійснюють як за допомогою аналітичної функції, отриманої у результаті вирівнювання ряду динаміки, так і середніх характеристик ряду динаміки - середнього абсолютного приросту, середнього темпу зростання.

Застосування статистичного інструментарію дає можливість здійснити комплексну оцінку виробництва жита, виявити основні тенденції урожайності та валового виробництва жита, провести науково обґрунтовані прогнози, обґрунтувати стратегію розвитку зернової галузі.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Горкавий В. К. Статистика: навчальний посібник. К. : ЦНЛ, 2012. 608с.

Abstract. *The article provides a retrospective analysis of rye yield in Ukraine. Methodical aspects of revealing the tendency of change of productivity of rye by the way of analytical alignment are considered. The statistical analysis of rye yield in Ukraine is committed, variations of empirical and analytical time series are analyzed, the choice of the type of trend equation for prognostic calculations is substantiated.*

Key words: *rye, crop yield, assessment, tendency, trend, model, forecast.*

Стаття відправлена: 25.11.2022 р.
© Чухліб А.В.

УДК 339.9:005.342

**INNOVATIVE CONCEPTS OF THE GLOBAL ECONOMY DEVELOPMENT
ІННОВАЦІЙНІ КОНЦЕПТИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.***Ph.D. in Economics, Assoc. prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-6139-1653

Virna A. / Вірна А. О.*Master Student / студентка СО «Magistr»*

ORCID: 0000-0002-0534-2048

*Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Akademika Yanhelia, str. 4, 21001**Донецький національний університет імені Василя Стуса,**Вінниця, Академіка Янгеля, 4, 21001*

Анотація. У статті з'ясовано сутність інноваційної економіки, досліджено інноваційні концепти розвитку глобальної економіки. Визначено, що важливим аспектом розвитку економіки держави в умовах глобалізації є саме інноваційна складова. Розглянуто вплив інновацій на економіку країн. Проаналізовано Глобальний індекс інновацій за 2012-2021 рр. Визначено рівень інноваційного розвитку економіки України.

Ключові слова: інновації, глобальна економіка, ВВП, економічний розвиток країн.

Інноваційна економіка в умовах розвитку знань суспільства характеризується провідною цінністю інноваційної діяльності науки і виробництва, зростанням науково-технічного виробництва, високих технологій, розвитком факторів виробництва, які формуються завдяки інноваціям, новим технологічним шляхам.

Комплексне дослідження інституціонального базису інноваційної економіки, сутності та основних понять щодо інноваційних концептів розвитку економіки частково представлене в працях: В. Біркентале, О. Головінова, К. Корсака, Ю. Макогона, А. Мокія, О. Набатової, Т. Орехової, М. Савченко, С. Пахомова, Ю. Полякової, В. Сизоненка, І. Хаджинова та багатьох інших.

Метою статті є дослідити інноваційні концепти розвитку глобальної економіки та встановити взаємозв'язок між рівнем розвитку інновацій та рівнем ВВП країн.

В умовах глобалізації інноваційна складова національної економіки стає основою незалежності країни, сталості її соціально-економічного розвитку, сприяє захисту інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз і дає поштовх до подальшого поступу. У цьому контексті питання впливу глобалізації на інтенсифікацію інноваційної діяльності має велике значення для теорії та практики економічного розвитку [1].

Інноваційний потенціал країни та інноваційний розвиток вимірюють за допомогою ряду індексів, які відрізняються набором індикаторів, алгоритмом інтегрування індикаторів та шкалою значень індексів. Одним із таких індексів є Global Innovation Index, який розраховується Аналітичним центром Міжнародної бізнес-школи INSEAD (Швейцарія) [2].

Глобальний інноваційний індекс (ГІІ) складається з 80 показників і дає можливість дослідити економіки країн світу до їх інноваційних можливостей. ГІІ також поділяє лідерів в сфері інновацій за такими регіонами: Північна

Америка, країни Африки на південь від сахари, Латинська Америка і Карибський басейн, Центральна і Південна Азія, Північна Африка і західна Азія, Південно-Східна Азія, Східна Азія і Океанія та Європа. Для подальшого аналізу було взято 5 країн-лідерів згідно результатів ГІ 2021 року, та було досліджено вплив інновацій на ВВП країн за останні 10 років.

Топ-5 країн у сфері інновацій відображено у табл. 1.

Таблиця 1 - Країни-лідери у сфері інновацій за результатами Глобального інноваційного індексу, за 2012-2021 рр.

Країна	Місце країни в Глобальному інноваційному індексі									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Швейцарія	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Швеція	2	2	3	3	2	2	3	2	2	2
Сполучені Штати Америки	10	5	6	5	4	4	6	3	3	3
Великобританія	5	3	2	2	3	5	4	5	4	4
Республіка Корея	21	18	16	14	11	11	12	11	10	5

Джерело: складено автором за [4]

У 2021 році позиції лідерів займали: Швейцарія, Швеція, Сполучені Штати Америки, Великобританія та Республіка Корея. Швейцарія є безумовним лідером у сфері інновації вже більше 10 років. Через брак природних ресурсів, країна змушена була шукати інші шляхи розвитку. Відкритість економіки та інтегрованість у неї людського капіталу стали основними чинниками, що визначили успіх Швейцарії на ниві новаторства.

Серед факторів успіху інноваційного розвитку Швейцарії – послідовність здійснюваної інноваційної політики та міжнародна орієнтація підприємств [5].

Динаміку показників інновацій та Валового внутрішнього продукту (ВВП) Швейцарії за 2012-2021 роки відображено у табл. 2.

Таблиця 2 - Динаміка показників інновацій та ВВП Швейцарії за 2012-2021 рр.

Роки	Індекс інновацій	Загальне ВВП, млрд дол. США	ВВП на душу населення, дол. США
2012	68,2	692,11	86,547
2013	66,59	712,75	88,109
2014	64,78	734,4	89,684
2015	68,3	702,15	84,776
2016	66,28	695,6	83,073
2017	67,69	704,48	83,352
2018	68,4	735,54	86,388
2019	67,25	731,77	85,334
2020	66,08	752,25	87,1
2021	65,5	812,87	93,457

Джерело: складено автором за [4; 6]

Друге місце в загальному рейтингу та за регіоном займає Швеція. Протягом останніх 10 років Швеція входить в трійку лідерів. Швеція – високорозвинена скандинавська країна, яка за багатьма показниками лідирує в

Європі. Це продуктивність праці, кваліфікація робочої сили, гнучкість економічної політики, висока конкурентоспроможність країни у світовій економіці. Унікальним є шведський досвід створення інноваційної моделі розвитку в умовах ефективної національної інноваційної системи. Провідну роль у поясненні причин таких успіхів відіграє так звана шведська економічна модель. Також слід враховувати майже повну відсутність корупції та досить низький рівень розвитку неформальної економіки, а також велику повагу до держави. Значна частина податкових надходжень в країну іде на розвиток високих технологій, освіти та створення економіки нового типу в цілому [7].

Динаміку показників інновацій та ВВП Швеції за 2012-2021 роки відображено у табл. 3.

Таблиця 3 - Динаміка показників інновацій та ВВП Швеції за 2012-2021 рр.

Роки	Індекс інновацій	Загальне ВВП, млрд дол. США	ВВП на душу населення, дол. США
2012	64,8	552,48	58,038
2013	61,36	586,84	61,127
2014	62,29	581,96	60,020
2015	62,40	505,10	51,545
2016	63,57	515,65	51,965
2017	63,82	541,02	53,792
2018	63,08	555,46	54,589
2019	63,65	533,88	51,939
2020	62,47	541,49	52,300
2021	63,1	627,44	60,239

Джерело: складено автором за [4; 6]

У 2021 році США займає перше місце за регіоном Північна Америка. За останні 10 років Сполучені Штати Америки мали стрімкий розвиток в області інновацій та піднялися з 10 до 3 місця в рейтингу. Можна побачити, що разом зі стрімким розвитком інновацій, зростають і такі показники як: загальний ВВП та ВВП на душу населення.

Динаміку показників інновацій та ВВП США за 2012-2021 роки відображено у табл. 4.

Таблиця 4 - Динаміка показників інновацій та ВВП США за 2012-2021 рр.

Роки	Індекс інновацій	Загальне ВВП, млрд дол. США	ВВП на душу населення, дол. США
2012	57,7	16,253,97	51,784
2013	60,31	16,843,19	53,291
2014	60,09	17,550,68	55,124
2015	60,10	18,206,02	56,763
2016	61,40	18,695,11	57,867
2017	61,40	19,479,62	59,915
2018	59,81	20,527,19	62,805
2019	61,73	21,372,57	65,095
2020	60,56	20,893,74	63,028
2021	61,3	22,996,10	69,288

Джерело: складено автором за [4; 6]

Великобританія займає лідируючі позиції серед країн, що розвивають інновації. За останні 10 років Великобританія залишається приблизно на однаковому високому рівні інновацій, що сприяє росту показників ВВП.

Динаміка показників інновацій та ВВП Великобританії за 2012-2021 роки представлена у табл. 5.

Таблиця 5 - Динаміка показників інновацій та ВВП Великобританії за 2012-2021 рр.

Роки	Індекс інновацій	Загальне ВВП, млрд дол США	ВВП на душу населення, дол. США
2012	61,2	2,719,16	42,687
2013	61,25	2,803,29	43,714
2014	62,37	3,087,17	47,787
2015	62,42	2,956,57	45,405
2016	61,93	2,722,85	41,5
2017	60,89	2,699,02	40,858
2018	60,13	2,900,79	43,647
2019	61,3	2,878,67	43,07
2020	59,78	2,756,90	41,098
2021	59,8	3,186,86	47,334

Джерело: складено автором за [4; 6]

Республіка Корея зберігає вищі рейтинги з патентування та інших показників у сфері інтелектуальної власності, займаючи друге місце за рівнем розвитку людського капіталу та наукових досліджень, причому значний внесок у НДДКР робить підприємницький сектор країни. Також, можна спостерігати, що за останні 10 років показники ВВП у Республіки Корея мають стрімкий розвиток. Отже, рівень інновацій може впливати на показники і сприяти значному економічному розвитку [8].

Динаміка показників інновацій та ВВП Республіки Корея за 2012-2021 роки представлена у табл. 6.

Таблиця 6 - Динаміка показників інновацій та ВВП Республіки Корея за 2012-2021 рр.

Роки	Індекс інновацій	Загальне ВВП, млрд дол. США	ВВП на душу населення, дол. США
2012	53,9	1,278,43	25,467
2013	53,31	1,370,80	27,183
2014	55,27	1,484,32	29,25
2015	56,26	1,465,77	28,732
2016	57,15	1,500,11	29,289
2017	57,70	1,623,90	31,617
2018	56,63	1,724,85	33,437
2019	56,55	1,651,42	31,902
2020	56,11	1,637,90	31,598
2021	59,3	1,798,53	34,758

Джерело: складено автором за [4; 6]

Ці країни приділяють особливу увагу створенню сприятливих економічних та інституційних умов для розвитку та охорони об'єктів інтелектуальної власності. Діє спрощена система отримання патентів і корисних моделей, кредитів для реалізації інноваційних проєктів, створено сприятливі умови для іноземного інвестування в інноваційні розробки, захисту прав інвесторів, підвищення якості наукових розробок і публікацій, є безкоштовний доступ населення до необхідних знань та освіти, прозора та надійна нормативна база. У підсумку всі ці заходи, спрямовані на удосконалення інноваційної сфери, впливають на формування потужної економіки.

Україна у 2021 році посіла 49 місце, опустившись на 4 позиції донизу, порівняно з 2020 роком. Аналіз динаміки Глобального інноваційного індексу в Україні показав, що вітчизняна економіка посідає 45-те місце серед 131 країни. Україна посідає 25 місце за рівнем знань і досліджень, 39 місце за людським капіталом і дослідженнями, 44 місце за креативністю, але 93 місце за інституціями, 94 місце за інфраструктурою та 99 місце за ринковими показниками. Досягнуті результати показують, що наша держава має потужний інноваційний потенціал, який не використовується належним чином. Низькі показники кількості акцій інноваційних компаній та інноваційної продукції свідчать про втрату державою інноваційного потенціалу.

Висновки. На підставі здійсненого аналізу можна визначити, що рівень впровадження інновацій здійснює вплив на економіку країн. На жаль, в умовах розв'язаної Росією проти України війни наша держава втрачає свої позиції на ринку інновацій. Уповільнення інноваційної діяльності ставить під загрозу економічну безпеку держави. Процеси інноваційного розвитку та економічного зростання взаємопов'язані та взаємообумовлені. Лише їх ефективна взаємодія може надати економічній системі України незалежності, стабільності, динамізму та здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Література:

1. Хусаїнов Р. В. Глобалізація інноваційної сфери економіки: фактори, стан та наслідки для України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. С. 94-98.
2. Faisal H. The 3 Pillars of The Innovation Economy. Fast Company, 2018. URL: <https://www.fastcompany.com/3005977/3-pillars-innovation-economy> (дата звернення: 19.11.2022).
3. Lanvin, Bruno, Sacha Vincent-Wunsch, and Soumitra Dutta. The Global Innovation Index 2013: the local dynamics of innovation. WIPO, 2013. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
4. Global Innovation Index – GII. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home> (дата звернення: 23.11.2022).
5. Бойко Д. І. Особливості розвитку інноваційної діяльності країн світу. Студентський вісник НУБГП, 2017, 2 (8). С. 75-77.
6. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 23.11.2022).

7. Володовська М. О. Досвід Швеції як шлях до ендогенізації економіки України. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19103/Volodovska_Dosvid_Shvetsii_yak_shliakh_do_endohenizatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.11.2022).

8. Андрощук Г. О. Оцінка рівня інноваційного розвитку національних економік. Наука, технології, інновації, 2017. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/150773> (дата звернення: 24.11.2022).

Abstract. *The article clarifies the essence of the innovative economy, researches innovative concepts of the development of the global economy. It was determined that an important aspect of the development of the state's economy in the conditions of globalization is precisely innovative component. The impact of innovations on the economy of some countries was considered. The Global Innovation Index for 2012-2021 was analyzed. The level of innovative development of Ukraine was determined.*

Key words: *innovations, global economy, GDP, economic development of countries.*

Стаття відправлена: 25.11.2022 р.
© Атаманчук З. А., Вірна А. О.

УДК 330.322:338.124.4

RISKS AND PROSPECTS OF INVESTMENT IN CRISIS CONDITIONS**РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИВАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ****Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.***Ph.D. in Economics, Assoc. prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-6139-1653

Bila I. / Біла І.В.*Bachelor Student / студентка СО «Бакалавр»*

ORCID: 0000-0002-6969-7702

*Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Akademya Yanyhelia, str. 4, 21001**Донецький національний університет імені Василя Стуса,**Вінниця, Академіка Янгеля, 4, 21001*

Анотація. У даній статті з'ясовано сучасні проблеми в процесі інвестування, фактори, які впливають на інвестиційну спроможність. Обґрунтовано, на фоні яких криз, акції великих компаній за останні кілька років зменшились у вартості. Було визначено, яким чином інвестор може отримати найвищий дохід в найкоротший термін та які ризики при цьому він мусить врахувати. У ході дослідження були виявлені компанії, які є найкращим способом капіталовкладень, а також причини, через які одні з найбільших компаній світу є ризиковими та невдалим способом вкладення власного капіталу.

Ключові слова: інвестування, дивіденди, інвестиційна діяльність, криза, капіталовкладення.

З початком 2022 року інвестори стикаються з новими проблемами. Інфляція в США досягла найвищого рівня за останні 40 років. Китай готовий миритися з уповільненням зростання сьогодні в обмін на більш стійку економіку в майбутньому. Оцінки ризикованих активів залишаються високими і, незважаючи на нещодавнє підвищення, процентні ставки залишаються близькими до історичного мінімуму. Успішне зорієнтованість у цьому середовищі вимагатиме навичок і пильної уваги до динаміки ринку. Тому доцільно дослідити ключові моменти 2022 року, потенційні джерела привабливих прибутків, способів ефективного інвестування.

Метою даної роботи є визначення ризиків у процесі інвестування, а також дослідження перспектив вкладення капіталу в період кризи.

Пандемія COVID-19, економічні кризи, військові конфлікти, торговельні війни, які з'явилися впродовж останніх кількох років, спричинили різке падіння прямих іноземних інвестицій. Саме цьому питанню приділяють багато уваги чимало вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: Атамась Г., Базилук Я., Гейко Т., Дешко А., Вінокуров Я., Харчук С., Шайтанова Є., Квашневський Д., Benjamin Curry, Kat Tretina, A. Michael, Л. Дж. Гітман, М. Д. Джонк та інші.

Існує багато способів інвестування — від дуже безпечних варіантів, таких як рахунки на грошовому ринку, до варіантів із середнім ризиком, таких як корпоративні облігації, і навіть варіантів із вищим ризиком, таких як індексні фонди акцій. Це означає, що ви можете об'єднати інвестиції для створення всебічного та диверсифікованого, тобто більш безпечного портфеля [1].

Коли інвестор вирішує, у що інвестувати, він хоче врахувати кілька факторів, зокрема власну толерантність до ризику, часовий проміжок, знання

про інвестування, фінансову ситуацію та суму, яку ви можна інвестувати. Якщо першочерговою метою інвестора є збагачення, він може обрати інвестиції з меншим ризиком, які принесуть помірний прибуток, або може взяти на себе більший ризик і прагнути до вищого прибутку. Під час інвестування зазвичай існує компроміс між ризиком і прибутком. Або можна застосувати зважений підхід, маючи абсолютно безпечні грошові інвестиції, водночас даючи можливість для довгострокового зростання. Найкращі інвестиції на 2022 рік дозволяють робити і те, і інше, з різними рівнями ризику та прибутку. Толерантність до ризику означає, наскільки потенційний інвестор може витримати коливання вартості інвестицій. Чи готовий інвестор йти на великий ризик, щоб потенційно отримати великі прибутки, або йому потрібне більш консервативне портфоліо. Толерантність до ризику може бути психологічною, а також просто залежною від особистої фінансової ситуації.

Консервативним інвесторам або тим, хто наближається до пенсії, може бути зручніше виділити більший відсоток своїх портфелів на менш ризиковані інвестиції. Вони також чудово підходять людям, які заощаджують як на короткострокові, так і на середньострокові цілі [2]. Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій минулого року відновилися до допандемічного рівня й досягли 1,6 трильйона доларів. Транскордонні угоди та міжнародне проєктне фінансування були особливо сильними, чому сприяли невігідні умови фінансування та стимулювання інфраструктури. Однак відновлення нових інвестицій у промисловість залишається нестабільним, особливо в країнах, що розвиваються. Це нестійке зростання реальних продуктивних інвестицій, ймовірно, збережеться до кінця 2022 року. Наслідки війни в Україні з потрібною продовольчою, паливною та фінансовою кризами, а також триваюча пандемія COVID-19 і кліматичні зміни створюють додаткові обмеження, особливо для розвитку країни. Оцінки глобального зростання за рік уже знизилися на 1 %. Існує значний ризик того, що імпульс для відновлення міжнародних інвестицій передчасно зупиниться, перешкоджаючи зусиллям щодо збільшення фінансування для сталого розвитку.

У найближчі роки будуть проведені фундаментальні реформи в сфері міжнародного оподаткування. Очікується, що ці реформи матимуть значні наслідки для інвестиційної політики, особливо в країнах, які використовують фіскальні стимули та спеціальні економічні зони [3]. Інвестиції транснаціональних корпорацій у нові закордонні проєкти минулого року були на п'яту частину нижчими за рівень до пандемії, незважаючи на прибуткову маржу. У країнах, що розвиваються, вартість нових проєктів залишається на попередньому рівні. Цього року були ознаки розслаблення. Попередні дані за перший квартал свідчать про падіння на 21 % глобальних оголошень про нові проєкти, на 13 % падіння транскордонної М&А активності та на 4 % падіння міжнародних проєктних фінансових угод. Після різкого падіння в перший рік пандемії міжнародні інвестиції в ЦСР минулого року підскочили на 70 %. Однак основне збільшення інвестицій відбулося у відновлювані джерела енергії та енергоефективність, де вартість проєктів була більш ніж утричі вищою за рівень до пандемії.

Міжнародне проєктне фінансування стає все більш важливим для інвестицій для досягнення Цілей сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату. Деякі позитивні кроки зроблені у цих областях у 2021 році.

Минулого року було оголошено про рекордну кількість міжнародних угод про проєктне фінансування – 1262 проєкти, вартість яких зросла більш ніж удвічі до 656 доларів. На світових фінансових ринках кількість інвестиційних продуктів, орієнтованих на сталий розвиток, зросла на 63 % порівняно з 2020 роком, оскільки уряди в усьому світі прагнуть розробити стійкі рамки фінансового регулювання. У звіті також зазначено, що запровадження глобального мінімального податку на прямі іноземні інвестиції матиме важливий вплив на міжнародне інвестиційне середовище. У табл. 1 розглянуто фінансові результати діяльності двох великих компаній, які є популярними для інвестування. [4].

Таблиця 1 – Фінансові результати діяльності ExxonMobil та Tesla Inc.[9]

Показник	ExxonMobil	Tesla Inc.
Дохід (млрд.дол.)	106,85	21,45
Операційні витрати (млрд.дол.)	14,23	1,69
Чистий дохід (млрд.дол.)	19,66	3,29
Маржа чистого прибутку (млрд.дол.)	18,40	15,34
Прибуток на акцію (млрд.дол.)	4,45	1,05
EBITDA (млрд.дол.)	26,05	4,81
Ефективна ставка податку, %	20,55	8,39

Компанія ExxonMobil посідає друге місце в світі за ринковою капіталізацією. Це найбільша компанія в США. Нафтогазові компанії видобувають близько 3,8 барелів нафтового еквіваленту за 24 години. Майнінгові активи компанії розташовані в понад 40 країнах. Крім видобутку вуглеводневих ресурсів, Exxon Mobil є виробником палива, хімікатів і мастильних матеріалів. Розвивається також напрямок отримання зрідженого газу. На початок 2021 року акції компанії Exxon Mobil піднялись у вартості на 0,65 доларів. Саме постійне зростання цін на нафту стало позитивним фактором та головною причиною покращення даного показника. Зниження видобутку ресурсів на 6,4 % через незвичні зимові морози у 2021 році є одним із факторів, що стримують зростання. Операційні грошові потоки даної компанії збільшилися аж на 47,5 % всього лише за один рік. Це стало причиною того, що компанії вдалося знизити боргові зобов'язання до показника у 3,4 млрд доларів. Якщо оцінювати динаміку в цілому, то фірма змогла продемонструвати інвесторам досить позитивні фінансові результати. Цьому не завадило падіння цін на нафту в 2020 році на тлі пандемії, що призвело до скорочення світового

попиту на вуглеводні. Емітент здатний генерувати достатній грошовий потік, щоб продовжувати виплачувати дивіденди, обслуговувати борг і залишатися привабливим для інвесторів.

На рис. 1 відображено динаміку росту курсу акцій компанії ExxonMobil за вересень – листопад 2022 року

Рисунок 1 – Динаміка росту курсу акцій (у дол. США) компанії ExxonMobil за вересень – листопад 2022 року [8]

Серед інших нафтових компаній акції ExxonMobil виплачують найбільше дивідендів. Середня дивідендна дохідність становить близько 5,5 % [5]. Керівництво підприємства активно працює над зниженням збитків. За прогнозами аналітиків, до 2025 року операційний дохід зросте на 800-110 мільярдів доларів США. Незважаючи на прибутковість ExxonMobil Securities і постійні виплати дивідендів, доцільно диверсифікувати портфель, додавши активи іншим великим компаніям. Це необхідно, якщо є розумні передумови для збільшення вартості акцій. Тому дуже важливо формулювати стратегії на основі аналітичних даних. Exxon має неймовірно високу маржу в своєму портфелі. Видобуток природного газу компанією значно перевищує свій 10-річний діапазон, а переробка та видобуток нафти компанії знаходяться поблизу верхньої межі 10-річного діапазону. Рентабельність хімічної продукції компанії знаходиться на нижній межі діапазону через зростання виробництва, однак ми очікуємо відновлення тут.

Загалом прибутковість залишається дуже високою у другому кварталі 2022 року і спостерігається потенціал для подальшого відновлення. У найближчій перспективі фахівці не вбачають причин для змін, оскільки компанія продовжує зосереджуватися на покращенні свого балансу, а не на збільшенні виробництва [5]. Річний прибуток за квартал перевищив 35 мільярдів доларів. Це означало б прибуток понад 8 % відносно ринкової капіталізації понад 420 мільярдів. Компанія продовжує реалізувати значну структурну економії та приблизно 20 мільярдів доларів щорічних капітальних витрат [5].

Tesla, Inc. проектує, розробляє, виробляє, здає в оренду та продає електромобілі, а також системи генерації та зберігання енергії в США, Китаї, по всьому світу. Компанія працює у двох сегментах: автомобільному виробництві й збуту та зберіганні енергії. Автомобільний сегмент компанії пропонує електричні транспортні засоби, а також продає автомобільні регуляторні

кредити. Цей сегмент також займається наданням негарантійних післяпродажних послуг транспортним засобам, продажем вживаних автомобілів, роздрібною торгівлею та страхуванням транспортних засобів, а також продажем продукції через свої дочірні компанії іншим клієнтам.

Сегмент генерації та зберігання енергії займається проєктуванням, виробництвом, встановленням, продажем і орендою продуктів для виробництва сонячної енергії та накопичення енергії, а також супутніми послугами для житлових, комерційних і промислових клієнтів, комунальних підприємств через свій веб-сайт, магазини та галереї, а також через мережу торгових партнерів. Другий квартал був складним для Tesla. Збої в глобальному ланцюжку поставок і зростання вартості сировини особливо вплинули на два нових заводи, які нарощують свої потужності в Техасі та Німеччині. Виробництву на фабриці в Шанхаї, а також споживчому попиту перешкождали блокування, оскільки Китай продовжував впроваджувати власну політику відносно поширення COVID-19. Незважаючи на стримуючі фактори, які були на початку року, Tesla все одно збільшила продажі у другому кварталі на 42 % порівняно з аналогічним періодом минулого року та отримала 621 мільйон доларів вільного грошового потоку [6]. Важливим мінусом для інвесторів завжди була оцінка компанії. Але компанія працює над зниженням витрат. На нещодавній конференції для інвесторів керівник відділу зв'язків з інвесторами Tesla, Мартін Вієха, сказав, що вартість автомобіля Tesla становила 84 000 доларів США в 2017 році, а нещодавно впала до 36 000 доларів США за автомобіль. Продовження цієї тенденції дозволить Tesla вийти на ринок дешевих електромобілів, що має сприяти масовому проникненню сектору електромобілів.

Динаміка росту курсу акцій компанії Tesla за вересень – листопад 2022 року відображена на рис. 2.

Рисунок 2 – Динаміка росту курсу акцій (у дол. США) компанії Tesla за вересень – листопад 2022 року [8]

Нещодавно компанія подала документи, в яких повідомляється, що вона оцінює потенціал будівництва заводу з переробки гідроксиду літію на

узбережжі Мексиканської затоки в Техасі. Це був би ще один спосіб оптимізувати ланцюг поставок і контролювати витрати. Майбутнє, безумовно, виглядає для Tesla яскравим. Для інвесторів, які шукають інвестиції на багато років чи десятиліть у майбутньому, покупка Tesla прямо зараз може мати сенс.

Бета-коефіцієнт є показником, який демонструє зміни цінного паперу відносно ринку. Усереднений показник – 1. Тому, якщо бета менша за 1, цінний папір зростає або падає повільніше від ринку. Якщо ж бета більша за 1, то він зростає або падає швидше від ринку. Наприклад, коли економіка держави зазнає збитків у 10 %, тоді акції компанії, чия ринкова бета дорівнює 1,3, матимуть збитки на 13 %. Орієнтуючись на статистику, у компаній, яких можна віднести до «блакитних фішок», показник ринкової бети частіше вищий за 1 [7]. З цього можна зробити висновок, що якщо в економіці країни виникають певні труднощі, тоді вартість таких акцій знижуватиметься набагато швидше, ніж повинна була б. Деякі відомі компанії, у яких бета вища за 1, мають велику кількість інвесторів. Серед таких: Apple, Amazon, Facebook, Tesla, Nvidia тощо. Найбільший показник у Tesla – 1,99, від інвестицій у цінні папери цієї компанії початківцю все ж варто утриматися.

Висновки. Економічні кризи трапляються час від часу. Відбуваються спади і депресії. Ті, хто має «холодну голову», дисципліну та розуміння того, що історично ринки завжди відновлювалися після кризових подій, можуть придбати активи за вигідними цінами та отримати надлишковий прибуток. Незважаючи на кризи, спричинені пандемією, військовими конфліктами, торговельними війнами, тощо, компанії, які вже впевнено стоять на міжнародній арені, майже не відчувають впливу криз на свій фінансовий стан. З іншого боку, варто зазначити, що не завжди найбільші компанії світу, які здобули популярність в кожному куточку планети, є гарним прикладом для інвестування. Варто вміти оцінювати інвестиційні можливості різних компаній з метою збереження та примноження власних коштів. Важливим ще є те, що для успішних капіталовкладень краще диверсифікувати власний інвестиційний портфель. Більшість інвесторів зазначають, що завдяки цьому, у них є більше гарантій на те, що в майбутньому вони отримають вищий, а головне, гарантований прибуток.

Література:

1. Investment Ideas, 2022. Goldman Sachs Asset Management. URL: https://www.gsam.com/content/dam/gsam/pdfs/international/en/articles/2022/AM_Investment_Ideas_2022_A4.pdf?sa=n&rd=n (дата звернення: 19.11.2022).
2. 11 best investments in 2022. Bankrate. James Royal. URL: <https://www.bankrate.com/investing/best-investments/#crypto> (дата звернення: 16.11.2022).
3. World investment report 2022. UNCTAD. URL: <https://worldinvestmentreport.unctad.org/world-investment-report-2022/> (дата звернення: 19.11.2022).
4. ЮНКТАД: Доповідь про Світові Інвестиції 2022. Дніпропетровське інвестиційне агентство. URL: <https://dia.dp.gov.ua/yunktad-dopovid-pro-svitovi->

investici%D1%97-2022/ (дата звернення: 15.11.2022).

5. Oil Investing In An Anti-Oil World, Why Exxon Mobil Will Generate Strong Returns. SEEKING ALPHA, 2022. URL: <https://seekingalpha.com/article/> (дата звернення: 16.11.2022).

6. Should You Invest in Tesla Right Now? The Motley Fool. Howard Smith. 2022. URL: <https://www.fool.com/investing/2022/09/18/should-you-invest-in-tesla-right-now/> (дата звернення: 21.11.2022).

7. Не купуйте акції Tesla. Чому акції великих компаній із США не гарантують прибутку. MC.TODAY. 2021. URL: <https://mc.today/uk/blogs/ne-kupujte-aktsiyi-tesla-chomu-aktsiyi-velikih-kompanij-iz-ssha-ne-garantuyut-pributku/> (дата звернення: 04.11.2022).

8. Про компанію Tesla Motors Inc. Freedom Finance. URL: <https://ffin.ua/stocks/TSLA> (дата звернення: 15.11.2022).

9. Звіт про фінансові результати. Google Фінанси. URL: <https://www.google.com/finance/quote/TSLA:SWX?hl=uk&window=6M> (03.11.2022).

Abstract. *This article clarifies modern problems in the investment process, factors that affect the investment capacity of investors. It was also substantiated, against the background of which crises, the shares of large companies have decreased in value over the past few years. It was determined how an investor can get the highest income in the shortest time and what risks he must take into account. The research revealed the companies that are the best way to invest capital, as well as the reasons why some of the largest companies in the world are risky and unsuccessful ways to invest equity capital.*

Keywords: *investment, dividends, investment activity, crisis, capital investment.*

Стаття відправлена: 25.11.2022

Атаманчук З. А., Біла І. В.

УДК: 330.322

ATTRACTING FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У БУДІВЕЛЬНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Shenher M.I. / Шенгер М.І.

student / студентка

ORCID: 0000-0002-8015-0492

Hrinko I. M. / Грінько І. М.

c.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.

Department of International Economics, National Technical University of Ukraine

"Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано обсяги прямих іноземних інвестицій в будівельну галузь України. Обґрунтовано необхідність залучення іноземних інвестицій у сучасних умовах, досліджено головні проблеми надходження іноземних інвестицій та запропоновано основні шляхи їх вирішення. Окреслено фактори підвищення інвестиційної привабливості будівельної галузі України з метою залучення прямих іноземних інвестицій у період повоєнного відновлення економіки країни.

Ключові слова: альтернативна енергетика, капітальне будівництво, будівельна галузь України, інвестиційна привабливість, повоєнне відновлення України, будівельний бум.

Серед першорядних завдань післявоєнного відновлення країни поряд із розбудовою вітчизняного військово-промислового комплексу, альтернативної енергетики, інноваційного агропромислового комплексу й новітніх інформаційних технологій єширокомасштабний розвиток будівельної галузі, яка стане одним із драйверів економіки. Відновлення країни не можливе без випереджального розвитку капітального будівництва, адже саме будівельна галузь є однією з головних сфер народного господарства, результати діяльності якої мають ключове значення для економічного та соціального розвитку країни. Саме будівельна галузь є інструментом подолання руйнівних явищ у економіці, оскільки її активізація забезпечує розвиток суміжних галузей, їх пропорційний ріст і, як наслідок, створення необхідних умов зростання економіки країни в цілому. Капітальне будівництво виступить інструментом проведення інвестиційної політики. Щоб досягти реальних успіхів Україна повинна забути про довоєнний устрій, попередні надбання та створити нову, сучасну, розвинену будівельну галузь. Після завершення війни гостро постане питання розроблення ефективного плану швидкої відбудови України, щоб входження в коаліцію європейських держав було гідним.

У зв'язку зі специфікою будівельної галузі наявність інвестицій або їх відсутність є визначальним фактором подальшого розвитку галузі, що зумовлює важливість та актуальність дослідження інвестиційної привабливості будівельної галузі України.

На Рис. 1 зображена Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій у будівельну галузь України протягом 2016-2021 рр.. Спостерігаємо, що упродовж усього аналізованого періоду обсяг прямих іноземних інвестицій зменшується. Лише протягом 2019 року помітним є незначне збільшення обсягів інвестування у будівельну галузь України. Прикметним є те, що ПІІ значно скоротилися саме протягом 2020-2021рр., така тенденція очевидно була спричинена пандемією COVID-19, яка негативно вплинула практично на всі галузі економіки не тільки України, а й світу. Щодо 2022 року, то через руйнівні наслідки війни можемо спрогнозувати фактичне нівелювання обсягів прямих іноземних інвестицій у будівельну галузь України.

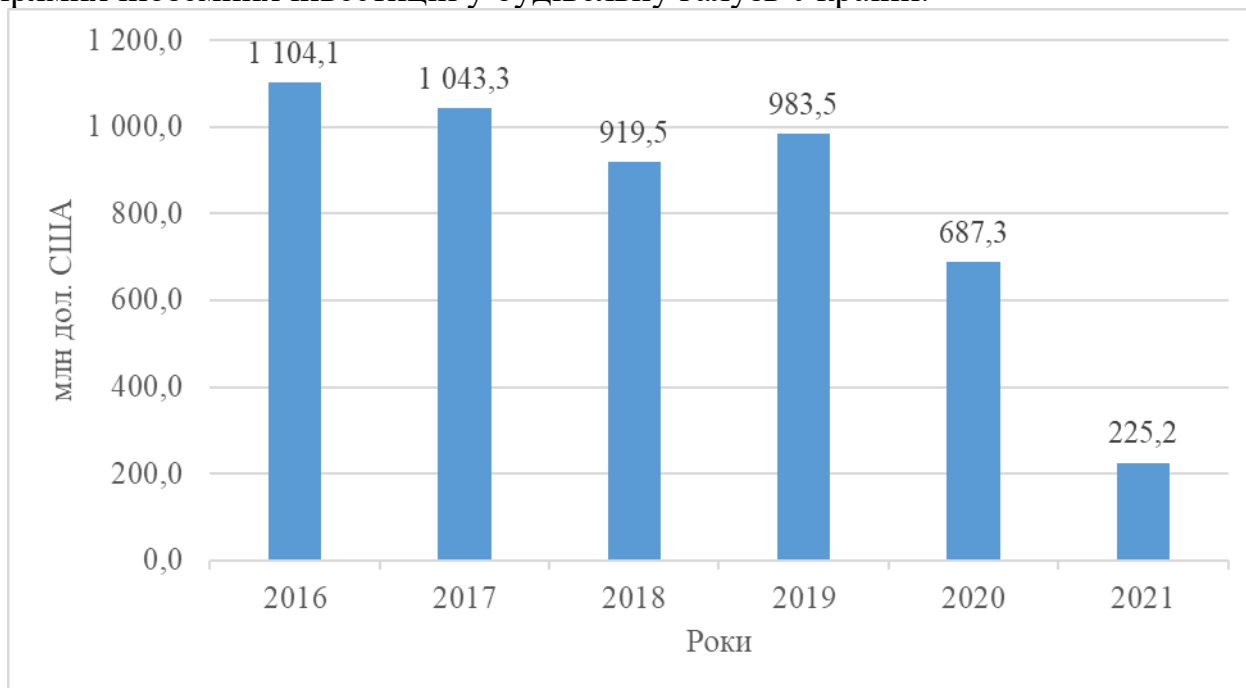

Рисунок 1 – Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій у будівельну галузь України протягом 2016-2021 рр.

Джерело: [1].

Під час відбудови проблем із інвестуванням, на нашу думку, виникати не буде, бо країни європейського демократичного світу вкладатимуть гроші в Україну з метою показового посилення сигналу про важливість дотримання європейських цінностей. Європейський Союз стане голкіпером повоєнної реконструкції України з огляду на те, що Україна та ЄС незабаром стануть єдиними й зможуть найкраще узгодити свої інтереси. Політики Євросоюзу озвучували думки про аналог "плану Маршалла". Щоправда конкретних програм дій досі не окреслено.

Після перемоги Україну необхідно буде відбудовувати ударними темпами. Стратегія країни ґрунтуватиметься у першу чергу на просуванні великого будівництва. Наша країна стане одним великим будівельним майданчиком, що й сприятиме вливанню інвестицій в реалізацію теми відновлення України. Спочатку необхідно буде відбудовувати стратегічні об'єкти. Важливо, щоб інвестори отримали юридичну підтримку про захищеність своїх дій під гарантії Західного світу, чого не було впроваджено всі ці роки. За таких умов

країна буде відбудовуватися швидко.

Відбудова України після війни не повинна фінансуватися за рахунок кредитів. Зруйнована економіка, знищена інфраструктура та житловий комплекс позбавлять країну можливості обслуговувати свої борги. Це повинна бути допомога, гранти, безоплатне вливання інвестицій, залучення іноземного капіталу та технологій із метою радикальної модернізації країни.

Але ці кроки на шляху швидкої реалізації проєктів розвитку вимагають створення привабливого інвестиційного середовища, а також гарантування інвесторам захисту їхніх інвестицій.

Україна представила план післявоєнного відновлення на суму понад \$750 млрд, який включатиме 850 проєктів для відбудови країни. План розрахований на 10 років – з 2023 року і до 2032 року. Найдорожчими проєктами є відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів, на яку необхідно виділити \$150-250 млрд. Європейський інвестиційний банк пропонує план фінансування для відновлення України з інвестиціями до 100 млрд євро [2].

Необхідність відбудови України породжує різноманітні привабливі інвестиційні проєкти, спрямовані на внесок у формування нової економіки вільної європейської країни. Реалізація таких проєктів стане невід'ємною частиною плану відновлення, його рушійною силою у розвитку підприємництва та залученні українського бізнесу до регіональних і глобальних ланцюжків поставок. Щорічні приватні інвестиційні проєкти, спрямовані на відбудову України, вартістю десятки мільярдів доларів США – це яскрава можливість, яка потребує ретельної підготовки та якісної реалізації. Одним із пріоритетних напрямків вливання інвестицій у будівельну сферу повинно стати створення індустріальних парків, будівництво комунікацій та інфраструктури навколо них, приміщень, заводів, щоб бізнес одразу міг працювати. Україні потрібні десятки індустріальних парків.

Численні країни та міжнародні інституції вже пообіцяли підтримати відбудову України. Ця підтримка дуже різноманітна і варіюється від двосторонньої допомоги до допомоги від багатосторонніх установ (наприклад, Світового банку) до підтримки через приватні джерела (українська діаспора, благодійні організації, окремі особи та підприємства). Обговорюється використання конфіскованих російських активів, а також поточних доходів від російської енергетики для оплати реконструкції та компенсації (наприклад, Циренніков 2022) [3].

Сьогодні Україна презентує основну ідею післявоєнного будівництва - залучення країн до участі у відновленні окремо визначених регіонів. Тобто питання відновлення країни знаходиться не тільки у фінансовій площині, а необхідна пряма участь у цьому довготривалому процесі й фахівців: конструкторів, архітекторів, спеціалістів із моделювання простору та ін. Є вже деякі ініціативи: Данія зголосилася очолити процес довгострокового відновлення Миколаєва, Велика Британія – Київського регіону, а Швеція – Миколаївського регіону.

Враховуючи той факт, що масштаби руйнувань в Україні вже критичні,

зусилля щодо реконструкції України та залучення прямих іноземних інвестицій мають включати наступні етапи:

- розробка амбітного широкомасштабного комплексного плану відбудови країни;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні;
- розбудова якісної законодавчої бази для врегулювання ділових відносин із закордонними інвесторами;
- направлення зусиль країни на шлях вступу до ЄС;
- створення окремого уповноваженого ЄС агентства з автономією для координації та управління програмами допомоги та реконструкції із метою скоординованого розподілу інвестицій та надходжень;
- заохочення притоку іноземного капіталу та трансферу технологій;
- орієнтація на гранти, а не на позики та обтяжливі кредити;
- пріоритетним напрямком вливання інвестицій у будівельну сферу повинно стати створення індустріальних парків.

Таким чином, відновлення країни після війни – справа рук самих українців. Тому успіх залежатиме від ініціатив влади та громадськості на місцях. Проте надзвичайно важливою є грантова фінансова підтримка з боку країн Заходу та інвестиційні вливання всього демократичного світу в будівельну галузь України, яку чекає повоєнний будівельний бум. Це стане поштовхом до розвитку та відновлення всіх суміжних до будівництва галузей. Проте в нас не повинні виникати ілюзії, що всі нам щось винні й увесь світ має надавати безповоротну безоплатну допомогу. Без нашого власного бажання змінювати себе й країну зсередини чекати сотні мільярдів на відновлення країни - марна справа. Ініціативність, прозорість, професіоналізм фахівців нової генерації, згуртованість, бажання працювати на загальне благо – ключ до успішного відновлення країни.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
2. Україна представила план відновлення на \$750 мільярдів: як виглядатиме повоєнна відбудова [Електронний ресурс] URL: <https://www.volynnews.com/news/all/ukrayina-predstavyla-plan-vidnovlennia-na-750-miliardiv-iak-vygliadatyme-povoyenna-vidbudova/>
3. Becker, T, B Eichengreen, Y Gorodnichenko, S Guriev, S Johnson, T Mylovanov, K Rogoff, and B Weder di Mauro (2022), A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine, CEPR Press.

Annotation. The article analyzes the volumes of direct foreign investments in the construction industry of Ukraine. The necessity of attracting foreign investments in modern conditions is substantiated, the main problems of receiving foreign investments are investigated and the main ways of solving them are proposed. The factors of raising the investment attractiveness of the construction industry in Ukraine with the aim of attracting foreign direct investment during the period of post-war recovery of the country's economy are outlined.

Keywords: alternative energy, capital construction, construction industry of Ukraine, investment attractiveness, post-war recovery of Ukraine, construction boom.

CHANGING ORGANIZATIONAL BEHAVIOR THROUGH HIS DIMENSIONS

Elvira Jorovlea Leon

Associate Professor, Doctor of Economics,

ORCID: 0000-0001-8184-9951

ASEM, ase.md, Republic of Moldova

Abstract. *Organizational behavior is the study of the behavior of individuals in organizations, which involves the understanding, prediction and control of human behavior, models and structures, with the aim of improving the environment, performance and efficiency of the organization. It follows from this that, in order to examine organizational behavior, its dimensions must be analyzed, namely, what is the role of the individual in the organization, to what extent does group behavior influence organizational behavior, how does the structure and culture of the organization shape organizational behavior and what influence does it have the company's environment on this behavior.*

Therefore, the administrative framework must guide the behavior of the staff in such a way as to achieve the organization's objectives. For this purpose, it is necessary to involve people with the necessary qualities, gathered in cohesive groups, in order to achieve concrete tasks of the organization and to form the appropriate work environment that maintains these qualities.

Key words: *communication, innovation, technologies, success, economics, strategy, organization, service, goods, processes.*

Introduction

Organizational behavior is the study of the behavior of individuals in the organizations, which involves understanding, predicting and controlling human behavior, patterns and structures, in order to improve the organization's environment, performance and efficiency. It follows that in order to examine organizational behavior, it must be analyzed its dimensions, namely, what is the role of the **individual in the organization**, to what extent **group behavior** influences the organizational, how the structure and culture of the **organization** shape organizational behavior and what influence has the business environment on this behavior.

Main text.

Regarding the role of the **individual in the organization**, it is certain that just as an organization is a set of individuals who interact with each other and, in parallel, face different organizational phenomena, so does *individual behavior* as a result of interaction between person and various factors. the environment it encounters. In this way, the more diverse the personality of the individual and the more factors they interact with, the more varied are the behaviors of the employees of the organization. The statement makes visible the connection between personality and behavior: *personality* conditions the coherence of behavior in a person in various situations. Or, a behavior, at a given moment, is a unique combination of *personality features* and *environmental requirements*. In this way, it is important for managers to study and understand the personality of an individual, because in this way, they will understand the whole process of organizational behavior.

How personality determines the diversity of an individual's behavior stems from a number of factors that make it up, such as size, characteristics, „raw materials”, etc.

Among *the dimensions* of personality, which can be found regardless of the

culture to which individuals belong, are: *extraversion* or the degree to which someone has a sociable behavior as opposed to someone who denotes a shy behavior; *the degree of approval* or the extent to which a person demonstrates friendly and approachable behavior; *conscientiousness* or the degree to which a person behaves responsibly, oriented towards achievements; *emotional stability* or the extent to which a person maintains their behavior at the appropriate level of emotional control; *openness to the new* or the extent to which a person has a behavior guided by flexible thinking and receptivity to new ideas. Thus, varying degrees of personality size predict employee behavior and job performance. For example, *conscientiousness* and *emotional stability* predict the criteria for work-oriented behavior for all occupations; *extraversion* is a predictor of successful management behavior, and *openness to the new* predicts success in a variety of employee behavior training programs [2, p. 130].

Personality-specific *characteristics*, such as the *location of control*, *self-efficacy*, and *creativity*, directly influence behavior, namely:

- *the location of control* determines the degree to which individuals consider their behavior to be the one that influences what happens to them. From this point of view, there are: individuals with *internal localization of control* (*internists*), who believe that the way they behave is under their control and the success that lies in this behavior is only their merit; individuals with *external localization of control* (*externalists*) are those who have the certainty that their behavior is influenced by the situations in which they find themselves, that it is influenced by external forces, which do not depend on them;
- self-efficacy refers to personal beliefs about one's own skills and abilities, to a person's belief in his or her ability to engage in such behavior, which will help him or her successfully complete a task. The managerial implications in self-efficacy refer to its connection with the evaluation of performances, with the establishment of objectives, with the use of incentives. In this way, managers can use this personality trait in changing employees behaviors through training and preparation processes, especially when appointments to management positions are planned;
- creativity is a personality trait that involves the ability to produce new, useful ideas, ie it produces innovation. The managerial implications for subordinates' creativity are that employees are given the opportunity and freedom to think in unconventional ways. An effective way, in this sense, is the technique of encouraging behavior, taking risks in case of failure or mistakes, according to the principle: „*learn from mistakes*”.

The „raw materials” of personality also participate in changing behavior: *temperament, intelligence, skills and abilities*:

- *temperament* represents the dynamic side of behavior, being an inborn characteristic. The following types of temperaments are known: *sanguine, phlegmatic, choleric, melancholic*. It is important for managers to recognize the temperament of their employees when appointing them to a position, or assigning appropriate tasks to people with the right kind of temperament;
- *intelligence* is a general ability to solve theoretical and practical problems. It is also a capacity, being both a form and an attribute of mental and behavioral

organization. Intelligence directly influences job performance, so managers should apply intelligence-enhancing techniques to get employees to perform the required behavioral pattern;

- *skills* are a person's ability to learn something, and skills reflect that person's *ability* to perform various tasks required by a job and include relevant knowledge and skills. Since aptitude represents ability, and ability represents aptitude, we can say that aptitudes are potential abilities, and abilities are knowledge and skills that the individual already possesses. Knowing the skills and abilities of an employee is important in order to understand and predict his future behavior, especially in situations of solving problems related to obtaining performance [1, p.92-94].

In order to explain the connection between *the group* and *its behavior*, it is necessary to choose a definition of the group that includes both the *objective dimension*, referring to the real attributes of the group, such as its *characteristics*, *processes* (*phenomena*) within it, and the *subjective dimension*, which includes *group consciousness* [5]. This is necessary because it is through these two dimensions that managers act to influence the group's behavior towards achieving performance.

A group is said to possess *consciousness* when the people of which it is made interact, are psychologically aware of their mutual connection, and perceive themselves as a group [1, p. 122]. Or, when the consciousness of the group is uniform, then its behavior is uniform, all members acting in unison according to the principle: „*One for all and all for one*”.

Therefore, the existence of the group is based on relationships that bind members, hold them together. Relationships can be: physical, mental, social, cultural, but those of a social and cultural nature make up the socio-cultural and educational environment for the development of group individuals, for the development of normalization and standardization processes, contributing to the distribution of power, statutes and roles. That is, it determines the behavior of the group members. As a result, they do not conform to a logical reasoning, but act by virtue of the desire to recognize themselves as members of the group they want to defend, obtaining, in turn, protection from him.

Scientists classify groups from several points of view, but the ones most sensitive to behavioral changes are those formed according to the official status granted to the group:

- *formal*, where there is an organization chart, precise, written rules of operation. The behavior of this group is also formal, according to organizational constraints;
- *informal*, where laws are unwritten. The behavior of this group is influenced by the values and beliefs that unite its members.

The evolution of the group is similar to the life of a human being, so the ways of influencing group behavior are similar, in many ways, to those of influencing of individual behavior:

- *The training stage* is characterized by dependence on other entities: group members behave formally, reservedly. At this stage it is important to apply

techniques that stimulate group cohesion, to form and consolidate a certain behavior;

- *The stage of the storm* takes place during adolescence and demonstrates rebellion: the members get to know each other, after which the fight for occupying group positions begins. It is often a stage of interpersonal conflict and high competitiveness. If well managed, the group becomes an effective team, otherwise the group breaks up and tensions persist. At this stage, techniques and methods for consolidating training behavior through conflict regulation and stress management are needed;
- *The stage of establishing the norms* coincides with that of the youth and is determined by the accentuation of the self-confidence. The behavior of the group members is more and more oriented towards the accomplishment of the tasks, the signs of the behaviors of cooperation and attention towards the others appear, rules of the behavior of social interaction are established. During this period, the methods and techniques of encouraging and maintaining performance-leading behavior, such as career planning and development, play an important role;
- *The stage of performance*, of maturity is dedicated to creative work and obtaining performances. If the previous stages have been successfully completed, the structures and procedures are clearly established, the social and task aspects are clarified. Group members demonstrate behaviors that show mutual trust and support. The stage involves choosing the factors that support the existing behavior, through appropriate motivations and reward programs as appropriate;
- *The stage of decline* is associated with pathologies related to the impossibility of growth, the disappearance of pregnancy or the disintegration of the formation in order to reform it in new circumstances. During this period of evolution of the group, it is necessary to reorganize and rectify the behavior in order to obtain the one required by the new circumstances, for example, through training and reform programs for employees or through assistance and social support programs [4, p.129].

The structural approaches of the groups result from the fact that it is characterized by stability, duration, history, system of rules, that is, by an integrative internal organization:

- a certain configuration of the formal and informal positions and functions of the group members forms the *role structure* of the group. The group role provides a behavior appropriate to the situations and the achievement of group and organizational objectives;
- certain lines of interpersonal communication form its *communication structure*. The communication structure helps to form, maintain and modify, if necessary, the behavior of each individual member and the group;
- a certain configuration of interpersonal perceptions forms the *cognitive structure* of the group. Cognitive structure participates in the direction of group behavior, as a whole, depending on organizational changes;

- a certain specialization of tasks forms the *occupational structure* of the group. Occupational structure consolidates the behavior, sometimes developing it;
- a certain arrangement of the way in which decisions are made, forms the *power structure* of the group. The power of the group in individual, group and organizational decision-making;
- a certain distribution of the sympathetic relations constitutes the *affinity structure* or the *sociometric structure* of the group. The sociometric techniques of the groups are based on the observation of the preferential choices that individuals make among themselves. The behavior of a group is all the more uniform as there are more mutual choices between the individuals that make it up;
- a system of means by which individuals can move from one position to another in the group constitutes the *locomotor structure* of the group. The locomotor structure must demonstrate flexible, easy-to-change behavior of individuals and the group in general [3, pp.171-204].

As a coherent social entity, the organization reproduces recurring behaviors at the group level. Reference is made to *group cohesion*, which is a factor that depends on the compatibility that exists between the objectives of the group and the objectives of each participant. In a cohesive group, the interaction between members will be greater: they will adopt a mutually helpful behavior, so the level of achievement of the group's goals will be higher, members will get a higher level of satisfaction and energy, a higher level of morale. and behavioral problems will be reduced, respectively.

The dynamics of the group presuppose the determination, through observation and experimentation, of the forces that participate in the functioning of the system, of the way in which they are conjugated, of the laws that govern their manifestation.

The term „group dynamics” is a generic term, which encompasses activities that are profoundly different from each other, such as: *conducting meetings, teamwork, creative expression in the group, personal development in and through the group, training in communication, awareness of interpersonal relationships* etc.

From the perspective of dynamics, the group is seen as an organism, a set of interdependent people, which behaves as *a system of positive and negative tensions*.

For the manager, it is important to be aware of these aspects, because, from this perspective, leading a group involves adopting oneself and imposing on others an appropriate behavior to regulate the states of tension that arise in the group and restore a form of balance.

Therefore, individuals influence the behavior of the group to which they belong, and the behavior of a particular individual is influenced by the attitudes, values, and behaviors of other members of the group. At the same time, the group influences not only the behavior of the individuals that make it up, but also the behavior of other existing groups and even that of the organization as a whole. This is why studying groups and group behaviors helps to understand organizational behavior.

The **organization** dimension includes the study of the relationship between the organization and the environment and its dimensions, such as the *structure of the*

organization, the *organizational culture* and the connection between them and the behavior of individuals in the organization.

The *structure of the organization* contains all its formal and tangible characteristics. The connection between the organizational structures and the behaviors detected in it results from the classification of the organizations according to these structures:

- *Mechanics*: structures with a large number of hierarchical levels, relatively small number of direct subordinates to a manager, narrow specialization of operators, formalization and high degree of centralization in decision making. In such structures, communication is predominantly top-down, and authority is based on formal position. All this leads to a rigid organization. The feeling of belonging to the organization is not emotionally founded and, because the management of the technological process is based on execution in accordance with the rules (using control, practicing, to a large extent, penalties), employee behavior is imposed, stereotyped and rigid, stipulated by the normative code, disregarding the employee's personality. Such behavior, although disciplined, carries the danger of automatism and alienation of personality.
- *Organic*: structure at the opposite pole. They are characterized by a small number of hierarchical levels and a large number of direct subordinates for a manager; through reduced, decentralized specialization and formalization, and the authority is based, to a large extent, on the competence of the management staff. Multiplication of interactions between members of the organization is done both horizontally and vertically - from top to bottom and from bottom to top. Communication in these structures is informal, and the decentralization of the decision leads to a more flexible organization. The feeling of belonging to the organization is emotionally founded, because employees are required in terms of personal parameters (ability, sociability, temperament, etc.). Constraints are mitigated as much as possible, so the behavior is flexible because it is motivated, taking into account the needs, beliefs and aspirations of the employee.

Another dimension of organizations is culture, which encompasses the traditions, values, beliefs, and established routines of an organization and brings its aspects together in a collective system of symbolic meanings. Culture exerts a considerable influence on the behavior of managers and staff through the degree of their adherence to the values and objectives of the organization and explains the differences in productivity. The stronger the employee adherence, the more uniform their behavior is and the more ambitious the organization's goals are. From here, the essential function of culture is outlined, which consists in shaping behavior.

For any organization, knowledge and analysis of the *environment* is the starting point for identifying opportunities and threats that may lead to its development or bankruptcy. As a result, it is necessary to know the content and requirements of the environment, the quantitative and qualitative changes that occur in its sphere and even anticipate the evolution of the environment so that the entire organization, groups and individuals working in it have the opportunity to adapt their behavior to its possible changes.

Adaptation of the behavior of individuals, groups and the organizational environment is influenced by the *external and internal environment* of the enterprise:

- *The external environment* of the organization is determined by the fact that it has a competitive and dynamic character. As the external environment is composed of all factors outside the organization, which influence the course of events within it, including the modeling of the behavior of individuals and groups, the impact of this environment on behavior occurs by issuing/breaking laws, by changing/modifying strategies, by increasing decreasing the customers interest in the organization's products and services;
- *The internal environment* acts on the behavior through all the activities that take place in the organization, through the relations between its departments, in other words, through all the situation factors inside the organization: objectives, structure, tasks, technology, staff.

Summary and conclusions

Therefore, the administrative framework must guide the behavior of the staff in such a way as to achieve the objectives of the organization. To this end, it is necessary to involve *people with the necessary qualities*, gathered in *cohesive groups*, in order to *accomplish concrete tasks of the organization* and to *form the appropriate working environment* to maintain these qualities.

Bibliography:

1. Boboc, I., (2003). Organizational and managerial behavior: psychosociological and political science foundation, vol.I, Organizational behavior, Bucharest: Edition Economica
2. Popescu, Doina I. (2010). Organizational behavior, Bucharest: Edition ASE
3. Golu, P., (1989). Psychosocial phenomena and processes: research, knowledge, action, Bucharest, Scientific and encyclopedic publisher
4. Ionescu T. (Tudor), Mihaela Al., (2007). Organizational culture. Behavior in modern economic institutions, doctoral thesis, Bucharest
5. Group term in social psychology. <http://psihologiesociala.uv.ro/psihologie-sociala/grupul-in-psihologia-sociala.php>,

УДК 004.14

STORYTELLING – MARKETING OF THE FUTURE**STORYTELLING – маркетинг майбутнього****Svitlana Ramenska***PhD in economics, Associate Professor**National Aviation University*

Annotation. Every day, marketers are faced with the problem of creating demand through the use of various means of marketing communications. Effective impact on the end consumer in order to motivate him to the required action, i.e. to making at least a test purchase becomes the number one task, especially if the company offers a product in a market of monopolistic competition.

Key words. marketing of future, storytelling, marketing communications, marketing of relations, brand promotion, end consumer.

Introduction

Today, consumers, in particular the “computerized” segment under the age of 35, practically do not watch TV, do not respond to “cold calls”, do not read e-mail newsletters, do not click on banners and try to ignore stimuli that are designed to attract attention by offering buy or do something, go somewhere and see something. Such consumer behavior has a significant impact on the markets for consumer goods and services and on the activities of companies within these markets, since they are a significant factor in the external marketing microenvironment. Therefore, various agencies, publishers and advertisers are well aware of the pointlessness of creating content that will be left without attention on TV, will be ignored on the Internet and will not be read in print publications. What can attract the attention of an active and very significant segment of end users?

There is an answer to the question posed - this is content that is born and lives in search engines, on Facebook, on Twitter, on Instagram. The growth in the quantity and quality of content in the available information channels has a huge impact on both the behavior of the end consumer and the methods that modern marketers use in their work, since the latter must keep their finger on the pulse in order to be able to analyze existing and predict market trends and act proactively to stay relevant tomorrow. To be competitive, marketers will need to hone their storytelling skills to keep messages designed to grab the attention of end consumers as storytelling, a marketing technique that communicates information and conveys meaning through compelling stories, is gaining in importance and popularity.

Storytelling uses media potential to influence the end consumer. Storytelling and marketing go hand in hand - just think about it. Whether you're making infographics, writing copy for an ad, or making a free marketing guide, you need to grab the audience's attention.

This part of the Beginner's Guide to Online Marketing is a comprehensive guide to why your brand should prioritize storytelling. Storytelling is a powerful and productive method of content marketing. Let's start studying it.

Main text.

To tell the truth the art of storytelling is as old as the human race itself. We can assert this because our earliest forms of communication were deeply visual in nature.

If anything, having a mastery of visual storytelling techniques has become more important than ever. The success of our marketing, advertising, and much of our digital entertainment relies on a solid understanding of such skills.

The modern consumer demands marketers to return to creativity, design and creating such vivid stories that there is a desire to share in order to make brands think bolder, fresher, more alive. Today, we can safely say that storytelling is part of the marketing of the future, and the skills that marketers must have and will be in demand to achieve success are more like those that actors and directors, publishers and producers have. Marketers need to know exactly how to create great content, how to tell a compelling story, in order to move up the hierarchy in achieving marketing communications goals.

So, marketing communications are rapidly racing in the direction of content and storytelling. The development of marketing communications can be characterized by the following trends:

- restructuring of the company's internal structures, marketing communications departments, towards editorial departments in publishing houses capable of creating and promoting high-profile brands. Red Bull Media House, an entire division that even seeks to monetize its content, is a prime example of this restructuring;
- shifting budgets from paid promotion to investing in the production of their own content in order to attract the end consumer with stories that they want to share on social media;
- creating more visual, useful and interesting content to follow consumer trends;
- creating shows with comedians, directors and actors to create and promote leading brands. Like Netflix did with House of Cards.

The existing means used by marketing to promote goods and services are not yet a thing of the past, however, the means of promotion that will be characteristic of the marketing of the future are acquiring a realistic coloring. Today we see promoters blowing up balloons at corporate events, customers who fly around the world with expensive advertising agencies to get a few shots in exotic locations, or customers who give their budget to a telemarketing agency that specializes in "cold calls", but more and more participants in the communications market understand that attracting the attention of end consumers belongs to the marketing tools of the future. This is a future in which compelling stories are created to promote brands and told to their target segments through new communication channels; true purpose and purpose, will become outsiders. The key challenge for the marketing of the future is to become an effective storyteller without constantly reminding your target segments of the customer-centric end-of-life business.

The end consumer needs stories that touch the hearts and can inspire the minds, so the main task of storytelling is to create such a plot that can rive the consumer's attention to the product, achieve such interest that a desire to purchase the product arises. Some companies successfully use storytelling to promote their brands, so there are already several effective schemes to achieve the goal of storytelling, which we give below:

1. *Presenting a specific problem as a monster* is a fairly common way today, the essence of which is to portray the problem as a monster that can be defeated and completely destroyed with the help of the presented product. This technique is most actively used in advertising medicines and medicines, as well as household chemicals.

2. *Rebirth of the main character*. The essence of this method is to play on the contrast, i.e. the main character of the plot is sad, sad, depressive and very uncomfortable in the absence of the advertised product, and with its appearance, the mood and state of the hero change dramatically - he feels joy, warmth, care, self-confidence and a surge of strength. An example of the use of this technique is an advertisement for a Snickers chocolate bar and its advertising slogan: "You are not you when you are hungry."

3. *Solving a complex problem*. The essence of this method is that the proposed product - a product or service - is the key to solving a problem that has arisen or is a way out of a difficult situation. This technique is often used by beer producers in their commercials.

4. *History about history*. The effective advertising method used by Imperial Bank is a prime example of storytelling.

5. *Method "from rags to riches"*. It is safe to say that this technique is very common both in literature and in cinema. Examples are the very popular fairy tale "Cinderella", the historical novel by Mark Twain "The Prince and the Pauper", the movie "Pretty Woman". It is advisable to apply this technique in storytelling to promote goods and develop a business.

6. *The story of the super helper*. The image of a magical helper who will do whatever you want (wash, feed, drink, put to bed) is known to us from Ukrainian folk tales. It would be appropriate to use this technique with a differentiated product that has distinctive properties and can act as a fantastic assistant.

7. *Entourage of the tragedy*. This method will definitely not leave anyone indifferent, but you should be extremely careful when implementing a scenario with elements of a tragedy. It is necessary that negative emotions do not remain in the memory of the viewer as associations with the name of the promoted brand. To avoid this, you need to apply humor and end the commercial on a playful note. An example is an advertisement for Orbit chewing gum based on a memorable story featuring Antonio Banderas.

8. *Breaking the comedy - a method opposite to the previous one*. Funny stories filled with a sense of subtle humor are very loved by the audience. To attract the attention of consumers, it is important to come up with a joke that does not smack of malicious sarcasm and is not cynical. Creating a truly fun storytelling story takes a lot of time and effort, but the rewards are brand popularity and consumer loyalty. Unreal story. When using this method of storytelling, the main goal is to attract the attention of consumers at any cost. Examples of great commercials using this method include Skittles rainbow candies or Dirol's Mega Mystery chewing gum, which have made the advertised products quite popular.

9. *Spying on someone else's life*. There is a well-established opinion that people are very fond of watching what happens to others. If marketers can give consumers

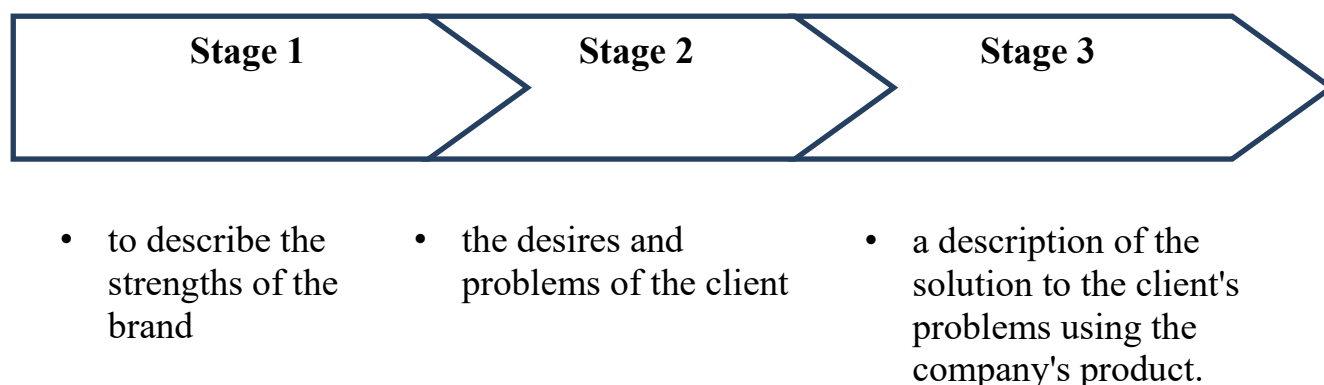

an invaluable glimpse behind the scenes of a company or family, then the advertised product will be rewarded with special consumer attention. An example of the use of the "keyhole effect" in commercials is a series of short stories about the same family "Frankly About the Petrovs" [2].

Stories can amplify the "voice" of any brand. Brand storytelling is:

- ✓ The reason why your company was born;
- ✓ What motivates your team to wake up every morning and go to work;
- ✓ How did your product come about?
- ✓ What types of customers find value in working with a brand and why;
- ✓ A clear understanding of the people behind the company;
- ✓ Relationship building tool;
- ✓ A concept that emphasizes the overall presence of your brand on the Internet;
- ✓ Something that your entire team includes at organizational levels;
- ✓ A look at who you are as a company;
- ✓ Immediacy.
- ✓ Storytelling is not:
- ✓ A verbose essay about your company with a volume of 5 paragraphs;
- ✓ Blog post;
- ✓ A fragmented view of your company;
- ✓ Something for the marketing department only;
- ✓ PR campaign;
- ✓ Viral video;
- ✓ A tool for managing existing and potential customers;
- ✓ Something boring;
- ✓ Something pretentious.

Contrary to popular belief, a brand story is not a company story; it's about customers and the benefits they get from using your product or service. The most influential brand stories are those that prioritize customers as "movie stars." Think of the brand as a supporting character supporting the "protagonist".

Picture 1. Brand describing process

Whatever you do, don't be boring. Don't let words hide the identities behind the business. Share something more than what you are selling. Share your strengths and weaknesses, where you come from and where you are today. One way to do this is to participate in the storytelling ecosystem. Just like when looking for customer reviews

and examples of the practical application of your offer by users, make sure that you pay upfront for the efforts of partners - as, for example, SaaS Buffer did for ISSmetrics. Buffer increased his income by \$25,500 in 30 days using SaaS KISSmetrics.

Conversational style is brevity. Write what you would like to say and print the text on paper. Cut out any excess, then do it again. You need a minimum number of words to convey information effectively.

Write how you want - just don't make the stories too cumbersome. Too long text on a blog or landing page will make readers feel scattered and lost. Communicate what you need, as briefly as possible.

Don't try to sound smarter: if you've created a great product, potential customers will find your brand a treasure trove of wisdom anyway.

Conclusions Storytelling was considered as a means of communication strategy with the end consumer. At the present stage, customer relationship marketing is one of the leading concepts of marketing development. The term "relationship marketing" was introduced in 1983 by Leonard Berry to describe a new approach to marketing focused on long-term relationships with consumers, so person-to-person communication is the heart of marketing, and storytelling is the method of strengthening this connection. Stories can amplify the "voice" of any brand, whether it is owned by a corporation, a small business, or a start-up. The image that you share with the outside world must be genuine, authentic, transparently showing your organization.

Brand stories are cross-functional commitments that should guide the entire company. Your sales teams, developers, product managers, executives, and entry-level professionals should all be involved in formulating your brand messages.

Define your audience's perception of the brand and try to work to match your marketing concepts as closely as possible with consumer expectations.

References:

1. Annet Simmons. The Story Factor: Secrets of Influence from the Storytelling / Mann & Ferber, – 2015. – 272 p.
2. Karen Dietz, Lori L. Silverman. Business Storytelling For Dummies / Kindle Edition, – 2015. – 387 p.
3. Gabrielle Dolan, Yamini Naidu. How Leaders Connect, Engage and Inspire with Storytelling / Kindle Edition, - 2014. - 216 p.
4. <http://lpgenerator.ru/blog/2017/01/07/onlajn-marketing-dlya-nachinayushih-storitelling/>
5. <https://kaplunoff.com/blog/kontent-marketing/171-storytelling>

Анотація. Кожного дня маркетологи стикаються з проблемою створення попиту шляхом використання різних засобів маркетингових комунікацій. Завданням номер один виступає ефективний вплив на кінцевого споживача, щоб мотивувати його до необхідної дії, тобто до здійснення хоча б пробної покупки, особливо якщо компанія пропонує товар на ринку монополістичної конкуренції.

Ключові слова. Маркетинг майбутнього, сторітелінг, маркетингові комунікації, маркетинг відносин, просування бренду, кінцевий споживач

УДК 378.147.016:616.1/.4:378.093

METHODS OF TEACHING AND TRAINING FUTURE DOCTORS AT THE DEPARTMENT OF INTERNAL MEDICINE**МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА КАФЕДРІ ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ****Honcharuk L./Гончарук Л.М.***PhD in Medical Sciences, Associate Professor/К.мед.н., доцент***Piddubna A./Піддубна А.А.***PhD in Medical Sciences, Associate Professor/К.мед.н., доцент***Kryhan A./Криган А.***4th year student of 10 group**Bukovinian State Medical University;***Khomych M./Хомич М.***4th year student of 10 group**Bukovinian State Medical University;*

Abstract. The article highlights the main priorities of the development of modern medical education. The greatest attention is paid to the quality training of doctors through the use of the latest innovative technologies in the educational process. Methods of teaching and training of medical students are given. Traditional forms of organization of training of future doctors are described. The competence approach and features of practical training of students at the Department of Internal Medicine are described.

Keywords: educational process, training of doctors

Introduction. Globalization and integration processes, as well as technologization and informatization, occurring in all areas of society's life, cause significant transformations in higher education. The rapid development of the latest technologies actualizes the need to modernize the domestic system of medical education, to rethink approaches to the training of competitive doctors in higher medical educational institutions who are able to quickly adapt to changes in the field of health care.

The main text. The competence approach is especially important in medical education. If in past decades the main emphasis was placed on the information component and practical skills (to a much lesser extent), very little attention was paid to the very important professional characteristic of a doctor — the formation of a conscious attitude, the development of "soft" skills, which are absolutely necessary both when working with patients, as well as in the teamwork of medical workers [1].

In the new standards of higher medical education in the field of knowledge "Health care", along with the general characteristics, the amount of ECTS credits required for obtaining the corresponding degree of higher education, a list of specialist competencies that must be formed as a result of obtaining the appropriate educational and professional level according to the National qualification framework and reflect the employer's (customer's) view of the potential employee's educational and professional training. In addition, the standards contain requirements regulating the professional activity of doctors, a list of regulatory documents for the training of future specialists, forms of their attestation, and requirements for the existence of a system of internal quality assurance of higher education. All of the above involves a

change in approaches to teaching and learning students, the formation of their competencies, which in turn involves the application of a new approach to the process of designing educational classes, justification and selection of educational tools for the formation of competencies and their evaluation criteria [2].

Methodological recommendations for the development of higher education standards include a list of specialist competencies:

- Integral competence – a generalized description of the qualification level, which expresses the main competence characteristics of the level in relation to training and/or professional activity;
- General competences – universal competences that do not depend on the subject area, but are important for the successful further professional and social activities of the acquirer in various fields and for his personal development;
- Special (professional, subject) competences – competences that depend on the subject area and are important for successful professional activity in a certain specialty.

Competencies are a dynamic combination of knowledge, understanding, skills, abilities and abilities. The development of competences is the goal of educational programs. Competencies are formed in various educational disciplines and are evaluated at various stages [3].

Teaching methods are the ordered activity of the teacher and students, which includes a system of components and is aimed at solving educational tasks in class. In higher medical education, teaching methods are used, the classification of which was proposed by O. M. Aleksuk [4]: a) external form of teaching: - verbal teaching methods: lecture, conversation, story, explanation, discussion, work with a book; - visual methods: illustration, demonstration, observation; - practical methods: independent work, exercises, laboratory experience; b) the internal form of learning manifestation: - according to the nature of students' cognitive activity: reproductive, explanatory-illustrative, problem-based, partially research-based, research; - according to the nature of the logical way of thinking: inductive, deductive, traductive (analogies); - according to the principle of separation or unification of knowledge: analysis, synthesis, comparison, generalization, classification.

The main traditional forms of organization of training of medical students are:

- lectures;
- practical training;
- seminar classes;
- individual work.

An educational lecture (lat. "lectio" - reading) is a logically complete, scientifically based, consistent and systematized presentation of a certain scientific or scientific-methodical issue, topic or section of an educational subject, illustrated, if necessary, by visualization and demonstration of experiments. Modern types of lectures are: informative, problem lecture, visualization lecture, binary lecture, lecture-discussion, lecture with pre-planned errors, lecture-consilium or conference. Clinical lectures should contain new information for the doctor regarding nosologies and their treatment. In the process of lecturing, the teacher forms the diagnostic thinking of the doctor, teaches the methods of making a diagnosis and the sequence

of actions during treatment.

Practical class (Greek: "praktikos" - active) is a form of educational class in which the teacher organizes a detailed review of individual theoretical and practical provisions of the educational discipline, forming competences by performing educational tasks. Diagnostic methods are improved at practical classes, assimilation of methods of working with new materials using modern technologies is foreseen.

Seminar class (lat. seminariuv - nursery) - a type of educational classes, which involves students' independent study of individual topics of the academic discipline, with the aim of forming their corresponding competencies. Seminar classes are included in the study of disciplines of the social and humanitarian cycle.

Without independent work with textbooks, reference books, it is impossible to learn the material, because just listening to the professor's lectures does not allow you to familiarize yourself with all the issues of the academic discipline. On the other hand, the discussion of the material on the topic of the program at the practical classes, the intermediate control of the mastery of the material at the final classes, and as a final - the exam - give an opportunity to assess not only the mastery of the lecture material, but also how deeply certain sections of the subject have been studied independently. One component of the training is the independent curation of patients with the determination of the diagnosis, patient management tactics, examination plan and treatment appointment. The teacher should follow the direction of the student's clinical thinking, creating conditions for collective discussion, analysis of actions and construction of a patient management algorithm, which allows to cover several clinical situations during the practical session.

To improve the training of students at the department of internal medicine, clinical examinations of patients are introduced into the educational process with the participation of students who must report on the patient, note the features of the course of the disease, diagnosis, tactics of patient management or treatment. In addition, students are asked questions on the subject to reveal clinical thinking, an interactive discussion is held with the students to determine the best way to solve the specified problem. Modern aspects, recommendations or orders regarding this pathology are heard.

Nowadays, such technologies as "discussion", "brainstorming", solving situational and test problems are also used in the learning process. All types of classes with specialists are aimed at forming elements of professional competence in students.

Brainstorming is a class technique in which the group seeks to find a solution to a specific problem by accumulating all ideas spontaneously proposed by students. The "brainstorming" method is a two-stage procedure for solving a task: at the first stage, ideas are generated, and at the second stage, they are analyzed and developed [5].

Discussion is a learning method that is based on the exchange of opinions on a certain problem. The point of view expressed by a student in the discussion process can both reflect his own opinion and be based on the opinions of others. A successfully conducted discussion has a great educational and educational value, because it teaches a deeper understanding of the problem, the ability to defend one's

position and reckon with the opinions and point of view of other people. The art of leading a discussion helps in correctly defining the range of issues. The teacher supplements the student's answer with additional questions that help activate the thinking of all participants in the discussion [6].

In order to improve practical training, in accordance with the curriculum, along with studying at the patient's bedside, the possibilities of the university simulation center are actively used. Acquiring and improving practical skills takes place not only in clinical hospitals, but also in the simulation center, which allows you to practice practical skills and apply the acquired practical skills in specific clinical situations with the help of simulations with computer software. First, the correctness of this or that algorithm is discussed. The teacher's development of various possible scenarios for the development of nosology, approximation of the proposed situation to real conditions give a sense of responsibility and make one think about the need to practice practical skills. This stimulates students to think clinically, integrate theoretical, scientific knowledge and practical skills in internal medicine, and also develops the ability to make independent decisions.

Conclusion and findings The modern method of teaching in the system of continuous professional education of doctors is based on the presentation of the latest data in the field of theoretical clinical information and giving the doctor the opportunity to be present at the practical reception of patients of various profiles.

References

1. Myhal A. Kompetentnisnyi pidkhid v medychnii osviti / Myhal A., Trambovetska N., Yeromenko N., Ihnashchuk O., ta inshi //Metodychnyi posibnyk. – Kyiv., 2021. -S.76.
2. Filonenko M. M. Metodyka vykladannia u vyshchii medychnii shkoli na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu: Metodychni rekomendatsii dlia vykladachiv ta здобувачив наукового ступеню доктора філософії (PhD) VM(F)NZ Ukrainy. — K., 2016. — 88 s.
3. Rozroblennia osvitenikh proham. Metodychni rekomendatsii / Avt.: V.M. Zakharchenko, V.I. Luhovyi, Yu.M. Rashkevych, Zh.V. Talanova / Za red. V.H. Kremenja. – K. : DP «NVTs «Priorytety», 2014. St. 7.
4. Aleksiuk A.M. Zahalni metody navchannia v shkoli. – K., 1983.
5. Telemukha, S. B. Mozkovyi shturm yak metod realizatsii interaktyvnogo navchannia / S.B. Telemukha // Ukrainskyi naukovomedychnyi molodizhnyi zhurnal. - 2014. - №1(79). – S.169-171.
6. Shkilniak L.I. Dyskusiia yak metod interaktyvnogo navchannia u vyshchii doedychnii shkoli / L.I. Shkilniak // Visnyk Vinnytskoho natsionalnogo medychnoho universytetu. – 2015. - №1.T19. – s.189-192.

Анотація. У статті висвітлено основні пріоритети розвитку сучасної медичної освіти. Найбільша увага приділяється якійс підготовці лікарів шляхом використання новітніх інноваційних технологій в освітньому процесі. Наведено методи викладання та навчання студентів медиків. Описано традиційні форми організації навчання майбутніх лікарів. Описаний компетентнісний підхід та особливості практичної підготовки студентів на кафедрі внутрішньої медицини.

Ключові слова: освітній процес, підготовка лікарів

УДК 378.147.016:81'243]:378.046-021.67-057.87

ONLINE TRAINING OF COMMUNICATION IN A NON-NATIVE LANGUAGE FOR FOREIGN STUDENTS AT THE PRE-UNIVERSITY STAGE OF TRAINING

ОНЛАЙН НАВЧАННЯ СПІЛКУВАННЯ НЕРІДНОЮ МОВОЮ СЛУХАЧІВ-ІНОЗЕМЦІВ ДОВУЗІВСЬКОГО ЕТАПУ ПІДГОТОВКИ

Vasetska L.I. / Васецька Л.І.

PhD, Associate Professor / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0001-6622-112X

Solovyova O.V. / Соловійова О.В.

PhD, Associate Professor / к.н.держ. упр., доц.

ORCID: 0000-0001-7321-0525

Zaporizhia State Medical University, Zaporizhzhia, Mayakovsky Avenue 26, 69035

Запорізький державний медичний університет,

Запоріжжя, Проспект Маяковського 26, 69035

Abstract. The article analyzes the main problems in the online teaching of communication of a non-native language to foreign students at the pre-university stage of language training. The practical course "Ukrainian as a foreign language", which foreign students of the pre-university stage of training have, has its final goal to form a foreign language communicative competence. The online learning format requires finding new or improving traditional methods and forms of teaching a non-native language to foreigners.

Key words: didactic principles, Ukrainian as a foreign language, communicative competence, on-line learning, digital educational materials.

Introduction.

The structure of the educational process, the definition and management of certain didactic principles depends on the main goal of teaching the academic discipline. The practical course "Ukrainian as a foreign language", which foreign students of the pre-university stage of training have, has as its final goal to form a foreign language communicative competence. After the preparatory faculty, foreign students must communicate in Ukrainian in socio-cultural spheres every day.

Today, in higher educational institutions of Ukraine, the teaching of the discipline "Ukrainian as a foreign language" takes place in the conditions of online learning. This format requires finding new or improving and modifying traditional methods and forms of teaching a non-native language of foreigners. Solving the problem of teaching non-native speech and communication in a foreign language at the pre-university stage of language training in the system of either synchronous or asynchronous online learning is a complex and important task of modern methods of teaching Ukrainian as a foreign language.

Main text.

At the pre-university stage of language learning for foreigners, one of the main tasks is to teach everyday communication and to form the skills of speech behavior and to provide the basic language knowledge about the functioning of the Ukrainian language. Unlike native speakers, who learned their native everyday communication without special training, but naturally through life practice, foreigners need socialization in the country whose language they are learning, immersion in a foreign

language communicative environment, to learn speaking skills and abilities effectively and quickly.

Foreigners should combine their native communicative experience with communication skills in a foreign language. This is possible when speech activity takes place in the conditions of real communication. This process is complicated during on-line learning, when the native speaker and the real interlocutor are only the teacher and virtual personalities, which the foreign listener passively observes and tries to copy their speech culture, national language specifics, communicative behavior in order to reproduce it later in educational communicative situations proposed by the teacher.

Thus, everyday communication should occupy an important place in the planning and practice of studying Ukrainian as a foreign language by foreigners. For example, according to the Teaching Program for the Ukrainian Language (ZSMU, 2022), 720 hours are planned for the discipline "Ukrainian as a foreign language" at the pre-university stage of language training, 494 hours of which are devoted to the study of the "General Literary Language" aspect. Teaching the general literary language realizes the main goal of this course - to teach communication in Ukrainian using communicative tactics and speech patterns necessary for mutual understanding with the interlocutor in the cultural and social spheres of communication.

The problem of choosing an educational form of communication, a topic of communication, language tools or a set of speech tools, which are necessary for entering the communicative field, is gaining relevance. Depending on the communicative task, we choose one of the typical forms of speech activity - a dialogue or a monologue, or a conversational monologue, which synthesizes the features of dialogicity, since in real communication during online education both the teacher and the foreigner can freely stop monologue of each other's speech and give replies: questions, agreements, cross-examination, emotional prompting, denial, expressing one's opinion, continuation of the interlocutor's statement, etc. Such communication tactics should be carefully practiced with listeners.

At the initial stage of language learning, the verbalization of the elements of the communicative situation faces another problem: psychological difficulties and the limitation of the foreigners' vocabulary. Psychological difficulties are due to communication through the "monitor screen", due to the lack of collective support, which is available in the classroom during off-line training and which is impossible in the on-line format, where the isolation of the individual prevails in most cases. Such conditions complicate the teacher's task - to create an atmosphere of relaxed, friendly, creative communication with moments of collective competition or mutual stimulation ("warming up") of each other, which is important for the initiative of entering into dialogue, removing internal tension that prevents foreign listeners from communicating in a non-native language.

In the practice of online communication training of foreigners, in order not to remain on the model of "one-way communication" [1, p. 29], when the communication of participants in the educational process is concentrated around the teacher, it is necessary to use actively all the advantages of digital educational technologies.

Such training tools as videos, presentations, multimedia presentations provide an opportunity to effectively, optimally, in a shorter time, convey the necessary language and speech knowledge to foreigners. These are conditions for a clearer and deeper understanding of the communicative task set to foreigners, conditions for the realization of their opportunity to refer to audio or visual materials again and correlate them with their idea of the subject and topic of communication. All the above-mentioned factors remove the problem of inadequate communicative reaction on the part of listeners.

By introducing digital media into the educational process, we solve the problem of improving the quality of educational materials (electronic textbooks, electronic manuals and practicals, grammar training and speech simulators, audio and video educational materials, etc.), thereby increasing the effectiveness of cooperation not only in the "teacher - foreign student" dyad ", and in dyads "foreign listener - foreign listener". The modern educational process at the pre-university stage of language training is an interaction that takes place at the level of on-line verbal communication between the teacher and the foreign listener, therefore it is important not only to induce speech action of foreigners, but also to support his active communicative participation in this activity. So, the didactic task - to motivate and support the speech activity of foreign listeners - is performed by educational digital media.

Thus, today there are changes in the planning and structuring of classes, the form and methods of organizing the educational activities of foreign students are subject to updating, both during their classroom and out-of-class educational work.

As a result of the active introduction of digital media technologies in the online format, we observe an increase of interest to the discipline among foreigners and an equalization of success, which decreased in the first two years of the transition of higher education institutions of Ukraine to online learning.

Today, the task of effective implementation of audio and video educational materials in the educational process, combining Internet resources and educational materials in the format of multimedia content based on digital technologies is being updated. The task is solved not only by the wide use of newly created multimedia content (for example, an electronic textbook), but also by providing the opportunity for foreign listeners to independently master the material and self-monitor their knowledge and speaking skills, using a developed and multi-level educational data search system that provides an optimal and unified solution to speech tasks. Therefore, the problem of creative skills search formation and conscious selection of educational information for communication is solved by relying on the availability of materials in their retro- and prospective temporal aspect.

The principle of constructivism and experimentation in the organization of educational communication is based on the use of digital educational technologies must necessarily be involved at the modern stage of language training. The foreign student should not passively cooperate with the computer learning environment. This interaction "should lead to the active construction of knowledge", [2, p. 144] "students should have the opportunity to experiment in it and control their learning" [2, p. 145].

The online format continues to use actively the traditional method of teaching a

foreign language, which is based on the principle of the adequacy of the communicative goals of the lesson and the level of Ukrainian language proficiency of foreigners at the initial stage of language learning, that is, communication at this stage is limited by the vocabulary reserve, speech base of models, lexical-grammatical constructions, necessary for speech activity. At the pre-university stage of language training of foreigners, it is advisable to practice performing tasks that correspond to the principle of stages - from simple to complex, in order to form their communication skills. The participation of a foreign listener in an educational dialogue-interrogation (mini-dialogue) is just such a typical and simple type of speech activity in the online format. Through this type of dialogue, the teacher provides new linguistic knowledge, practices new speech models and communicative tactics with the listeners through individual interviews.

The final stage of learning communication is role-playing, as it is the most complex in terms of structural and content-related speech activity. However, role-playing educational games or computer educational games are a resource for training and consolidating language and speech material. It should be noted that for the current listener, communication or participation in a role-playing game, which is carried out in the format of computer communication, simplifies or partially removes the problem of speaking in a foreign language in front of the audience, since psychologically he remains in the comfortable conditions of "computer communication" through the monitor, the level of fear of making a speech mistake and seeing a negative visual or gestural reaction from the group mates decreases..

Summary and conclusions.

The article analyzes the main problems that must be solved in the online teaching of communication in a non-native language of foreign students at the pre-university stage of language training, and also outlines the ways to overcome these difficulties. Special attention is paid to didactic principles that must be taken into account for the effectiveness and productivity of teaching foreign language communication. Therefore, with on-line training, the language barrier, which is inherent in classroom communication in an off-line format, is partially overcome, and the principle of training productivity in a shorter time is realized.

References:

1. Promising pedagogical technologies in school education: teaching manual (2003). Edited by S.P. Bondar. Rivne: Ed. centre "Tetis" of international university "REGI", 200 p.
2. Ogurtsova O. L. Principles of using a computer game in teaching business English to students of economic specialties in higher education institutions in Ukraine (2019). *Language teaching in a higher educational institution at the current stage. Interdisciplinary connections. Scientific research. Experience. Searches: Collect. of scientific works*, vol. 34, pp. 138-148.
3. Hong K., Lai K., & Holton D. Students' satisfaction and perceived learning with a Web based course (2003). *Journal of Educational Technology & Society*, vol. 6(1).
4. Kaur N., Dwivedi D., Arora J., Gandhi A. Study of the effectiveness of e-

learning to conventional teaching in medical undergraduates amid COVID-19 pandemic (2020). *Natl J Physiol Pharm Pharmacol*, vol.10(7):1.

5. Mukhtar K., Javed K., Arooj M., Sethi A. Advantages, Limitations and Recommendations for online learning during COVID-19 pandemic era (2020). *Pak J Med Sci Q*, vol. 36, pp. 27–31.

6. Oncu S., Cakir H. Research in online learning environments: Priorities and methodologies (2011). *Computers & Education*, vol. 57(1), pp. 1098–1108.

7. Rapanta C., Botturi L., Goodyear P., Guàrdia L., Koole M. Online University Teaching During and After the Covid-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity (2020). *Postdigital Science and Education*, vol.1–23.

Анотація. У статті аналізуються основні проблеми онлайн-навчання нерідного мовного спілкування іноземних студентів на довузівському етапі мовної підготовки. Практичний курс «Українська мова як іноземна», яким володіють студенти-іноземці довузівського етапу підготовки, має своєю кінцевою метою формування іншомовної комунікативної компетенції. Дистанційний формат навчання вимагає пошуку нових або вдосконалення традиційних методів і форм навчання нерідної мови іноземців.

Ключові слова: дидактичні принципи, українська мова як іноземна, комунікативна компетентність, он-лайн навчання, цифрові навчальні матеріали.

Стаття відправлена: 18.11.2022 р.

© Васецька Л.І., Соловійова О.В.

VISUAL ARTS AS A MEANS OF DEVELOPING CREATIVE SKILLS OF 3-4 GRADE STUDENTS

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ

Tsalkovska K. M. / Цалковська К. М.

Siranchuk N. M. / Сіранчук Н. М.

Kyiv university named after B. Grinchenko

Київський університет імені Б.Грінченка

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі розвитку творчих умінь учнів 3-4 класу під час уроків образотворчого мистецтва. Для підвищення ефективності розвитку творчих умінь на уроках образотворчого мистецтва авторка уточнювала поняття «творчі вміння», розглянула способи розвитку даної якості молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва. Було виділено основні методи розвитку творчих умінь молодших школярів: метод проблемно-пошукового характеру, метод дидактичної гри, метод несподіваних творчих завдань, метод інтеграції з іншими предметами, метод індивідуального підходу до дитини, метод стимулювання, метод використання різних технік образотворчого мистецтва, метод колективної творчості. Використання вказаних методів допоможе досягти найкращих результатів у навчанні образотворчому мистецтву учнів 3-4 класу. Описано приклади практичного застосування методів розвитку творчих умінь та його комбінації під час уроків образотворчого мистецтва.

Ключові слова: творчі вміння, методи розвитку творчих умінь, молодші школярі, образотворче мистецтво, учні 3-4 класу.

Постановка проблеми. В даний час особливо актуальною є проблема розвитку творчих умінь школярів під час уроків образотворчого мистецтва. Сучасна педагогіка, орієнтована на формування творчої особистості, сприяє ефективному пошуку нових засобів, підходів у навчальному процесі з метою максимального розвитку творчих умінь дитини.

Існує об'єктивна необхідність у розвитку особистості, готової до вирішенню творчих та навчальних завдань, здатної виявляти свою індивідуальність.

Розвиток творчих умінь учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва вивчається в аспекті проблеми творчої діяльності, яка пов'язана зі сприйняттям творів мистецтва, їх творчим і нестандартним виконанням, втіленням власних здобутих уявлень і вражень у творчих роботах. Під час художньої діяльності здійснюється важливий розвиток художньо-естетичних здібностей молодших школярів.

Багато педагогічних та психологічних досліджень говорять про необхідність занять образотворчою творчістю для більш повного розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема розвитку творчих умінь особистості висвітлюється багатьма дослідниками. Зокрема, теоретичні аспекти формування творчої активності особистості представлені в працях зарубіжних учених Дж. Гілфорда, Дж. Рензулі, К. Роджерса, С. Торренса та ін., вітчизняні науковці Л.Любарська, Т. Шпікалова відзначають, що уроки образотворчого мистецтва є

унікальним навчальним предметом, які надають дітям безліч можливостей творчо самореалізовуватися, розвивати творчі здібності, асоціативно-образне мислення, творчу уяву, фантазію, пізнавально-творчу активність.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Суспільне становище нашої країни останніми роками визначається складністю та різноманітністю проблем, які вимагають чіткого орієнтування в нових справах і обставинах, відмови від певних шаблонів у суспільній діяльності, гнучкого мислення та творчого розв'язання глобальних і локальних задач.

Головне завдання гуманної та демократичної освіти в Україні – організація умов для творчого розвитку та самовдосконалення особистості, формування майбутніх поколінь у суспільстві, які мають здатність навчатися протягом життя, продуктивно вирішувати важливі проблеми, розвивати загальнолюдські цінності у суспільстві.

Образотворча діяльність має велике значення у вирішенні завдань розвитку уяви дітей, оскільки за своїм характером є художньою діяльністю, формує у дітей почуття краси та гармонії. Специфіка занять образотворчою творчістю дає широкі можливості для пізнання прекрасного та розвитку уяви. Також уява, що виявляється в малюванні, виступає одним із цільових орієнтирів освіти з федерального державного освітнього стандарту шкільної освіти.

Таким чином, на підставі проблеми дослідження було виявлено протиріччя між: необхідністю розвитку творчих вмінь у дітей молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва та недостатньою розробленістю методичного забезпечення організації цього процесу.

Мета статті – визначення розвитку творчих умінь учнів 3-4 класів засобами образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Згідно з логікою нашого дослідження, проведемо розкриття особливостей розвитку критеріїв творчих умінь у дітей молодшого шкільного віку. У рамках цього питання насамперед розглянемо психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

Як зазначає І. В. Давидова, «молодший шкільний вік охоплює період життя від 7 до 11 років. Це той період, коли проходить навчання в початковій школі, і визначається найважливішим моментом у житті дитини - його вступом до школи. Цей вік вважається найвідповідальнішим і складним для дітей» [1, с. 56].

Відповідно до досліджень О. Б. Нікітюка, «у цьому віці відбувається інтенсивний розвиток інтелекту. Мислення наводить до якісної перебудови пам'яті, сприйняття, перетворюючи їх на регульовані, довільні процеси. Діти 7-8 років зазвичай мислять конкретними категоріями. До кінця цього віку вони мають навчитися самостійно, робити висновки, зіставляти, узагальнювати, знаходити відмінності та загальне, встановлювати прості закономірності» [4, с. 237].

Дитина в цьому віці потрапляє в нове соціальне середовище та його провідним видом діяльності стає навчальна діяльність. У той період проводиться становлення таких рис особистості як дисциплінованість,

організованість, воля, відповідальність. Також варто згадати, що в цей період життя у дітей інтенсивно розвивається кісткова та м'язова системи, центральна нервова система, вегетативна та всі внутрішні органи. У результаті всього цього відбувається ендокринний зсув, що вимагає від організму дитини величезної витрати сил та енергії для мобілізації всіх резервів.

К. Роджерс вважав, що творчість є найбільш адекватною формою існування людини, потребою вищого, духовного рівня, прагненням до самовираження, а творчу активність розглядали як стан внутрішньої активності «без необхідності зв'язку з творенням художніх творів, наукових концепцій, чогось корисного чи необхідного для суспільства» [5, с. 102].

Попередній аналіз показав, що творчі вміння є сплав багатьох якостей. Розглянемо підхід П. Торренса, який ґрунтується на тому, що до умінь, що зумовлюють творчість, відносяться: легкість, яка оцінюється як швидкість виконання завдання, гнучкість, що оцінюється як число перемикань з одного класу об'єктів на інший, і оригінальність, що оцінюється як мінімальна частота народження даної відповіді в однорідній групі.

У цьому підході критерієм творчості є не якість результату, а характеристики та процеси, що активізують творчу продуктивність: швидкість, гнучкість, оригінальність і ретельність розробки завдань. За думкою П. Торренсу максимальний рівень творчих досягнень можливий при поєднанні тріади факторів: творчих здібностей, творчих умінь та творчої мотивації [6, с. 120].

Проаналізувавши поняття «творчі вміння» у працях педагогів і психологів, ми можемо зробити висновок про те, що творчі вміння в образотворчому мистецтві це не лише вроджений талант, а й те, що людина може розвинути у собі сама. Тобто розвиток творчих умінь молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва – це не тільки виявлення здібностей закладених природою, а й результат кропіткої роботи педагога та учня.

Творчі вміння молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва ми трактуємо як здатність сприймати та аналізувати картини художників, здатність створювати власні образотворчі образи, засновані на досвіді сприйняття мистецтва.

У сучасних школах на уроках образотворчого мистецтва педагоги приділяють увагу в основному освоєнню основ малюнка, розвиток ж творчих здібностей відходить на другий план через необхідність виконання основної програми та у зв'язку з недостатньою кількістю навчального часу, відведеного уроку образотворчого мистецтва.

Розвиток творчих умінь необхідно розпочинати з раннього віку. Найбільш сприятливим для цього є молодший шкільний вік. Перед педагогами та батьками стоїть завдання не нашкодити, не "закопати" творчі здібності, а розвинути в дитині закладений природою творчий потенціал. Допомогти йому рухатися в потрібному напрямку, всіляко підтримувати його.

Величезне значення має комфортна психологічна обстановка. Це також вимагає величезної праці з боку педагога. Розвиваючи творчі вміння молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва, педагог дає уявлення про

професійне мистецтво живопису, скульптури, графіки, спрямовує дитину до індивідуальної творчості та розвитку. Творчі уміння необхідно розвивати цілеспрямовано, послідовно та ретельно. Найбільш ефективним засобом розвитку творчих здібностей є образотворче мистецтво.

Проаналізувавши літературу на тему дослідження, ми уточнили поняття «творчі уміння». Також було визначено методи розвитку творчих умінь молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва.

- 1) Метод проблемно-пошукового характеру.
- 2) Метод дидактичної гри.
- 3) Метод несподіваних творчих завдань.
- 4) Метод інтеграції коїться з іншими предметами.
- 5) Метод індивідуального підходу до дитини.
- 6) Метод стимулювання.
- 7) Метод використання різних технік образотворчого мистецтва.
- 8) Метод колективної творчості [3, с. 61]

Зупинимося докладніше на розгляді деяких із цих методів. Метод дидактичної гри спрямований на виявлення та розвиток у дітях уяви, фантазії, спостережливості. У процесі гри діти навчаються творчо грати, працювати з художніми матеріалами, моделюючи з них допомогою свого уявного образу.

Наприклад, розглянемо метод дидактичної гри на уроці «Будуємо місто». Дітям необхідно уявити себе у ролі архітектора власного будиночка. За допомогою техніки паперопластики, вони конструюють окремі будиночки. Кожна дитина фантазує та створює свій оригінальний будиночок.

Метод колективної творчості. За допомогою цього методу діти навчаються працювати в команді, співпрацювати з однокласниками у процесі роботи, вчать слухати та приймати думку один одного.

Продовжуючи тему попереднього уроку «Будуємо місто», діти конструюють уявне місто з виконаних кожною дитиною будиночків. При створенні спільного проекту вони опановують прийоми колективної творчої роботи під керівництвом педагога.

Метод несподіваних творчих завдань. На таких уроках розвивається дитяча фантазія, уява, навички пошуку власного рішення. Можна, можливо використовувати такі завдання, як намалювати казкового героя, фантастичний місто і таке інше.

Наприклад, на уроці дітям дано завдання – створити образ нічного міста за допомогою різноманітних несподіваних матеріалів. Для нього створення підійдуть конфетти, паєтки, насіння, трава і так далі. Чим різноманітнішими будуть матеріали для творчої діяльності, тим інтенсивніше розвиватимуться дитячі творчі здібності, тим цікавіше буде створений образ.

Метод використання різноманітних технік образотворчого мистецтва. Різнманітні техніки допомагають розвинути творчу ініціативу, розвивають індивідуальність та уяву, підвищують мотивацію дітей. На уроках з використанням цього методу діти знайомляться з новими можливостями художніх матеріалів, що розвивають навички роботи фарбами, кольором.

Наприклад, з допомогою прийому техніки монотипії. Малюнок фарбами

наносять на аркуш паперу, а потім роблять з нього відбиток на іншому, змоченому водою листя. Дітям дуже подобаються уроки з використанням різних технік, вони стимулюють дітей до творчості.

Метод інтеграції коїться з іншими предметами. Використовується для більш ефективного пояснення та засвоєння нового матеріалу на уроці. В основному інтеграція здійснюється з паралельно йдуть уроками музики та літературного читання. Для цього використовуються музичні та літературні твори, що відповідають темі.

Спосіб стимулювання. Цей метод також важливий для розвитку творчої здібності. Кожна дитина прагне бути першою, перемогти, досягти якогось успіху. Завдання педагога образотворчого мистецтва – Організація виставок, конкурсів творчих робіт. Школярам цікаво розглядати роботи своїх однокласників, оцінювати їх. Як наслідок, діти намагаються виконувати роботи акуратніше, цікавіше, виявляючи фантазію. Чим різноманітнішими та цікавішими будуть проходити уроки образотворчого мистецтва в школі, тим швидше дитина навчиться самостійно мислити і отримає необмежені можливості для втілення їх у творчості. Перегляд педагогом звичних правил проведення навчального процесу забезпечує ефективність розвитку творчої здібності учнів.

Якщо на заняттях використовуються літературні твори, це безперечно буде розширювати тематику дитячих малюнків, що є одночасно методом їх навчання, сприяючим розвитку творчої ініціативи. Словесний художній образ розкриває конкретні риси будь-якого предмета чи явища і водночас дає можливість слухачеві домислити і сам образ, і ситуацію, в якій відбувається дія. Застосування педагогом художніх образів на заняттях допомагає у розкритті задуму. Перед початком малювання за власним задумом або на задану сюжетну тему слід допомогти дитині з усієї маси вражень відібрати те, що відноситься до цієї теми, тому що абсолютно самостійний вибір іноді буває випадковим, неповним, неправильним.

Для успішного розвитку творчих умінь дітей на уроці образотворчого мистецтва необхідні такі умови:

- введення у зміст уроку читання, театральних сценок, музичні фрагменти.
- введення у зміст уроку розмови педагога про гарних та негарних вчинків людей, про ставлення людини до природи, до літніх людей, до тварин, до ставлення до мистецтва.
- облік особливості сприйняття молодшими школярами творів образотворчого мистецтва. Адже «діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, честь і безчестя, людська гідність; у них свої критерії краси, у них навіть свій вимір часу: у роки дитинства день здається роком, а рік вічністю
- відбір для використання під час уроків творів істинно художніх, вартих уваги, здатних проникнути в душу дитину, розвинути її.
- прийняття педагогом як головна мета занять не мистецтвознавчий аналіз творів мистецтва, не розгляд технічних прийомів автора, а навчання дитини сприймати картину (у в тому числі і її колористичне рішення) як

вираз людського ставлення до життя - використання природи як виховує і розвиваючого чинника.

- прагнення знайти індивідуальний підхід до кожного учня [2, с. 50].

Можна зробити висновок, що програма перша місце ставить емоційно-образний розвиток дітей, розуміння закономірностей мистецтва, але методикою навчання основ реалістичного зображення не приділяє належної уваги. Автори вважають, що учням треба надати якнайбільше свободи творчості, і дуже часто обмежуються дуже загальними рекомендаціями на кшталт: роботу треба починати з основних, великих форм, відразу підкреслюючи рухи, а деталізувати тільки після того, як вирішено спільну композицію (ліплення фігури людини або тварини в русі на вибір за один урок, 3-4 кл).

Внаслідок виконання завдань діти молодшого шкільного віку стають активними та самостійними у створенні образу предметів, виборі та використанні художніх матеріалів як виразних засобів зображення, розвивається дрібна моторика рук і тактильне сприйняття, формується просторове орієнтування на аркуші паперу, окомір і зорове сприйняття, відбувається розвиток образотворчих навичок та умінь, спостережливості, естетичного сприйняття, емоційної чуйності.

Висновки. Отже, проаналізувавши теоретичні засади розвитку творчих умінь молодших школярів під час уроків образотворчого мистецтва, ми уточнили поняття «творчі уміння». Визначили, що молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для розвитку творчих умінь у образотворчому мистецтві. Також були виділені педагогічні методи для більш ефективного розвитку творчих умінь школярів. Розвиток творчої особистості під час уроків образотворчого мистецтва передбачає комбінування різних методів розвитку творчих умінь учнів 3-4 класу. Це сприяє формуванню інтересу до мистецтву та самостійної творчості.

Перспективними напрямками дослідження вважаємо сучасне образотворче мистецтво, що значно розширило свої межі: кіно, телебачення, фотографія, комп'ютерний дизайн та анімація, відео та багато іншого, що увійшло до нашого життя. Поняття синтезу культури означає сьогодні таку роботу уяви, яка поєднує у собі творче мислення та знання на якісно новому рівні.

Література

1. Давидова І.В. Творча спрямованість нетрадиційних техніки малювання. *Початкова школа плюс та після*. 2019. № 4. С. 56.
2. Максимчук В.М. Казкова подорож на уроках образотворчого мистецтва. 2018. С. 50. URL: <https://en.calameo.com/read/00226098320debebd0cb5>
3. Максименко О.М. Використання нетрадиційних технік малювання на уроках образотворчого мистецтва як засіб розвитку креативного мислення школярів. *Методична розробка*, 2019. С. 61.
4. Нікітюк О.Б., Євсюков О.Ф. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2020. Випуск 4(26). С. 237–241.

5. Роджерс К., Фрейберг Дж. Свобода учиться. К.: Сенс, 2021. 527 с.

6. Torrance, E.P. Torrance Tests of Creative Thinking. *Scholastic Testing Service, Inc.*, 2018

References:

1. Davydova, I.V. (2019). Creative orientation of non-traditional drawing techniques. *Elementary school plus and after*, no. 4, p. 56.

2. Maksymchuk, V.M. (2018). A Fairytale Journey through Fine Arts. Rivne region. URL: <https://en.calameo.com/read/00226098320debebd0cb5>

3. Maksimenko, O.M. (2019). The use of non-traditional drawing techniques in fine arts lessons as a means of developing students' creative thinking. *Methodical development*. Kiev

4. Nikityuk, O.B., & Evsyukov, O.F. (2020). Creativity as an Integral Component of the Intellectual Development of the Creative Personality in the Process of Education in Higher Educational Institutions. *Collection of Scientific Papers of Kharkiv University of the Air Force*. Issue 4(26), pp. 237–241

5. Rogers K. (2021), Freiberg J. Freedom to learn. К.: Sens, 527 p.

6. Torrance, E.P. (2018) Torrance Tests of Creative Thinking. *Scholastic Testing Service, Inc.*,

Abstract. Art is one of the important components of the spiritual culture of human society. However, the transmission of information from one generation to another does not provide development of society. The most important condition for such development is the ability of each member of society to creative activity. The article is devoted to the actual problem of developing creative skills of 3rd-4th grade students during fine art lessons. In order to increase the effectiveness of the development of creative skills in fine art lessons, the author clarified the concept of "creative skills", considered ways to develop this quality of younger schoolchildren during fine art lessons. Children's creativity is directly related to features of perception of the surrounding world. At any age communication with by nature, it has a beneficial effect on a person, develops in many ways thought in children. And in junior high school age exactly artistic activity is an important factor in the formation of not only knowledge, abilities and skills in drawing, but also creative development abilities, exerting a significant influence on aesthetic education child The main methods of developing the creative skills of younger schoolchildren were highlighted: the problem-search method, the didactic game method, the method of unexpected creative tasks, the method of integration with other subjects, the method of an individual approach to the child, the method of stimulation, the method of using various techniques of fine art, the method of collective creativity . The use of the specified methods will help to achieve the best results in the teaching of fine arts to students of 3-4 grades. Examples of practical application of creative skills development methods and their combination during fine art lessons are described.

Keywords: creative skills, methods of developing creative skills, younger schoolchildren, visual arts, 3rd-4th grade students

УДК 376.016-056.36

NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION IN THE STRUCTURE OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK OF THE SPECIAL SCHOOL

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СТРУКТУРІ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Odynchenko L.K. / Одинченко Л. К.

с.р.с., as.prof. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0002-4629-0600

Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Genera lBatyuk 19, 84116

Донбаський державний педагогічний університет, Слов'янськ, Генерала Батюка 19, 84116

Kolot L.M. / Колот Л.М.

teacher of higher qualification category / вчитель вищої категорії

Special School No41, Internatna 1, 84116

Спеціальна школа №41, Слов'янськ, Інтернатна 1, 84116

Анотація. У статті розкрито актуальність проблеми національно-патріотичного виховання учнів із особливими освітніми потребами у контексті повномасштабної війни України проти російського агресора. Приділено увагу теоретичному висвітленню напрямків наукового пошуку у педагогічній літературі. Розглянуто шляхи реалізації завдань національно-патріотичного виховання у процесі позакласної виховної роботи в спеціальній школі.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, спеціальна школа, позакласна робота, виховні заходи, учні із особливими освітніми потребами.

Вступ. Сьогодні в умовах російської військової агресії проти України, консолідації українського народу задля збереження територіальної цілісності й суверенітету нашої держави, захисту прав і свободи, відстоювання фундаментальних цінностей людського буття, проблема національно-патріотичного виховання дітей і молоді актуальна як ніколи. Оскільки найвідповідальніший етап формування особистості припадає на шкільні роки, тому цей напрям стає серцевиною освітнього процесу в українській школі. Важливі завдання національно-патріотичного виховання вирішуються як у процесі вивчення навчальних предметів гуманітарного циклу, так і в процесі організації позаурочної роботи. Потужний потенціал у реалізації завдань національно-патріотичного виховання має позакласна виховна діяльність завдяки урізноманітненню форм і методів впливу на становлення й розвиток патріотичних почуттів особистості, формування в школярів системи ціннісних орієнтацій, національної свідомості та власної патріотичної позиції.

У спеціальній школі національно-патріотичне виховання впливає на патріотичні почуття, погляди, переконання та поведінку дітей із особливими освітніми потребами. В контексті сьогодення особливе значення має виховання в учнів шанобливого відношення до цінностей і символів нашої держави, історії, традицій, культури українського народу; любові до рідного краю, рідної мови, Батьківщини; інтересу до героїчного минулого й сучасного України; прояву вчинків, дій і поведінки щодо дбайливого ставлення та збереження природних, матеріальних і духовних цінностей свого народу.

Основний текст.

Теоретичні засади національного виховання були започатковані видатними педагогами, такими як Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, І. Огієнко, Я. Чепіга та ін. Проблема національно-патріотичного виховання всебічно висвітлюється науковцями у монографіях, посібниках, статтях, стає предметом дисертаційних досліджень. У наукових розвідках учених теоретично обґрунтовуються сутність, мета, основні завдання національно-патріотичного виховання в навчальних закладах; висвітлюються різні сторони формування національно-культурної ідентичності школяра; розкриваються форми, методи і засоби національного виховання учнів загальноосвітніх шкіл; визначаються педагогічні шляхи підвищення ефективності патріотичного виховання учнів різних вікових груп; розглядається роль волонтерської діяльності в формуванні громадянськості й ціннісних орієнтацій старшокласників (І. Бех, М. Боришевський, О. Брюховецька, П. Вербицька, О. Вишневський, М. Вишняк, Н. Волошина, І. Єгорова, К. Журба, В. Каюков, В. Кіндрат, В. Киричок, В. Коваль, О. Коркішко, М. Кудря, І. Лебідь, Н. Мазикіна, А. Монахов, В. Матяшук, Т. Немцева, М. Павленко, Л. Паламарчук, В. Перетятко, Р. Петронговський, В. Пижук, А. Ращенко, А. Терещук, О. Тимошенко, Д. Тхоржевський, К. Чорна, П. Щербань та ін.). Науковцями переконливо доведено, що патріотичне виховання починається з формування патріотичних почуттів, становлення відповідної почуттєво-емоційної сфери, посилюється ідейною впевненістю, а втілюється у життя активною соціальною діяльністю. При цьому діалектика взаємовпливу почуття та інтелекту втілюється у свідому переконаність, потребу практично служити інтересам Вітчизни.

До різних аспектів громадянського та патріотичного виховання учнів із інтелектуальними порушеннями в процесі урочної та позаурочної діяльності зверталися науковці, як Г. Блеч, О. Бонецька, О. Вержиховська, А. Висоцька, І. Дмитрієва, І. Єременко, А. Іваненко, Н. Квітка, Н. Коваль, А. Козак, М. Кот, Н. Мітько, Л. Одинченко, В. Липа, С. Миронова, Т. Скиба, В. Синьов, М. Супрун, С. Трикоз тощо.

Реалізація завдань національно-патріотичного виховання учнів із особливими освітніми потребами можлива за умови побудови гуманістичної моделі освітнього процесу, що включає в себе ідеали й цінності, які доносяться до вихованця у формі діалогу, в атмосфері позитивної емоційності, співробітництва та взаєморозуміння між педагогом і учнем. Результативність даного виховного напрямку значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності впливають на патріотичні почуття і переконання дітей, стимулюють розвиток соціальної свідомості й прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, підвищують активну життєву позицію, формують готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків із захисту національних інтересів своєї держави.

Виховання патріотичних і громадянських якостей учнів у спеціальній школі відбувається в процесі застосування різних форм позакласної роботи, що передбачають участь вихованців в екскурсіях, різноманітних видах практичної

й ігрової діяльності, виховних заходах, гуртках. Патріоти своєї держави, свідомі люди, які пам'ятають своє коріння й шанують пам'ять предків, громадяни, що готові в будь-який момент віддати своє життя за Батьківщину – це саме ті якості, які можуть об'єднувати учнів. Вирішення завдань патріотичного виховання буде не повним, якщо вихователь не залучатиме дітей до участі в заходах, присвячених вивченню сторінок історії рідного краю й своєї країни, культурних цінностей і традицій українського народу, не залучатиме різні громадські організації до виховної діяльності в позаурочний час. Діяльність педагогів повинна спрямовуватись на те, щоб школа виховання для кожного учня була не підготовкою до життя, а власне, самим життям, тому організуються спільні справи, де діти по-справжньому можуть проявити соціальну й громадянську активність, а в кінцевому підсумку – патріотизм.

Для формування національно свідомої людини, наділеної глибокою громадською відповідальністю, родинними й патріотичними почуттями вихователі спеціальних шкіл планують систему різноманітних за формою проведення заходів, але з урахуванням корекційно-розвиткової складової виховного процесу. Дане планування здійснюється відповідно до програми з виховної роботи [3] і загальношкільних заходів річного плану школи, на основі рекомендацій заступника директора з виховної роботи, ознайомлення з календарем історичних дат та державних свят, взаємозв'язку уроків і позакласної роботи. Лише ретельно спланована позаурочна виховна діяльність сприятиме успішному здійсненню виховання учнів із особливими освітніми потребами на засадах патріотизму та громадянської позиції, досягненню мети формування національної свідомості та самосвідомості.

Усвідомлення кожним вихованцем власної право законності, залежить від того на скільки він знає та дотримується загальнолюдських цінностей, конституційних обов'язків і державних законів, є добропорядним громадянином своєї країни. Тому, неабияке значення для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до учасників АТО, героїв війни, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну; поваги до воїнів – захисників кордонів України. Дуже великий вплив у цьому мають виховні бесіди й години спілкування; зустрічі з учасниками війни та героями бойових дій, з відомими українськими діячами й письменниками; позанавчальні екскурсії та тематичні лінійки; створення оберегів, малюнків і написання листівок для захисників і захисниць України; використання пісень, віршів, наочного матеріалу за патріотичною тематикою; відеофільмів, роликів, кліпів, що є близькими дітям із інтелектуальними порушеннями для розуміння та сприйняття. Позакласне читання творів літератури й їх уривків, перегляд фрагментів відеофільмів на патріотичну тематику з наступним їх обговоренням й обміном думками, переконливо доводять, що підлітки спеціальної школи розрізняють справжні й штучні ідеали, розуміють незмінність загальнолюдських і національних цінностей, а також виявляють гордість за свою Батьківщину. Завдяки сучасним візуальним та інформаційно-комунікативним технологіям, педагоги мають можливість донести до учнів історичні факти, розкрити духовні та культурні надбання нації, показати

героїчні приклади українського народу. Все це становить основу розвитку в дітей із особливими освітніми потребами патріотичних почуттів – любові до Батьківщини, шани до пам'яті предків, гордості за минуле та сьогодення.

Здійснення національно-патріотичного виховання учнів спеціальної школи неможливе без з'ясування рівня патріотизму в сім'ї. Виховна місія сім'ї є особливою, тому що саме в ній формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до української мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. Безперечним є те, що в сім'ї дитина проходить шлях від роду до народу і до нації, саме в ній закладаються основи світогляду, ставлення до держави, формується ціннісно-смилова система. Педагогічний шкільний досвід свідчить про те, що тісною співпрацею між родиною і школою, взаємодією виховних впливів можна досягти необхідних результатів у вихованні громадянина-патріота. Тому вихователі постійно підтримують тісний зв'язок з батьками; своєчасно інформують їх про проведення загальношкільних і групових патріотичних заходів, фольклорних свят, вечорниць, свят рідної мови, різноманітних вікторин і конкурсів, інтерактивних ігор; залучають батьків до шкільного життя дітей. Творча співпраця батьків, дітей і педагогів позитивно впливає на формування дитячого колективу, виховання в учнів людяності, поваги до старших, доброзичливого відношення до товаришів, а також є запорукою активної життєвої позиції вихованців спеціальної школи.

Висновки.

Відтак, в умовах боротьби українського народу за свою незалежність і суверенітет, дедалі більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління патріотизму як свідомого почуття та якості людини. Спеціальна школа має невичерпні можливості практичної реалізації завдань національно-патріотичного виховання учнів із особливими освітніми потребами, серед яких пріоритетності набули урізноманітнення форм, засобів і методів виховного впливу на національну свідомість учнів даної категорії, взаємодія школи та сім'ї у контексті створення системи ціннісних орієнтацій: загальнолюдських, національних, громадянських.

Література:

1. Коваль Н.І. Громадянське виховання старшокласників з порушеннями інтелекту в психолого-педагогічній літературі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2015. № 2 (10). С. 67-73.
2. Одинченко Л.К., Скиба Т.Ю. Національно – патріотичне виховання учнів з розумовою відсталістю на уроках географії. *Problems and Prospects of Territories' Socio-economic Development: Conference Proceedings of the 6th International Scientific Conference (20-23 April 2017 in the Academy of Management and Administration)*. Opole (Poland), 2017. С. 142-144.
3. Програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Виховна робота (5-10 класи) / уклад. А. М. Висоцька. К. : ВГСПО «Нац. Асамблея інвалідів України», 2012. 198 с.

Abstract: *The article reveals the relevance of the problem of national patriotic education of students with special educational needs in the context of Ukraine's full-scale war against the Russian aggressor. Attention is paid to the theoretical coverage of directions of scientific research in pedagogical literature. Ways of implementing the tasks of national-patriotic education in the process of extracurricular educational work in a special school are considered.*

Key words: *national patriotic education, special school, extracurricular work, educational activities, students with special educational needs.*

Стаття відправлена: 20.11.2022 р.

© Одинченко Л.К., Колот Л.М.

UDC 37.015.311

MIND MAPS IN EDUCATIONAL SPACE OF PRIMARY SCHOOL

Gibalova N.

PhD in Pedagogy, Associate Professor

ORCID: 0000-0001-7373-9859

Protsai L.

PhD in Pedagogy, Associate Professor

ORCID: 0000-0001-5262-4630

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University,
Ukraine, Poltava, Ostrogadskogo, 2, 36000

Abstract. The paper considers the problem of the introduction of mental maps as an effective means of visualising didactic material. The peculiarities of the modern students - Alpha generation children development are characterised. The essence of the mental map concept is considered through the principle of cognitive visualisation. Suggested opportunities are: using mental maps during lessons, in the process of project and extracurricular work and when implementing thematic and integrated training. Accented attention to the effectiveness of mental maps in the formation of key ones competencies: general cultural, informational and communication skills; communicative; interdisciplinary aesthetic; interdisciplinary; social

Keywords: mental map, primary school, educational space, children of the "Alpha" generation.

Introduction.

The modern educational space of an elementary school requires orientation on the idea of context-mental learning, the basis of which is understanding the content, which is provided through its visualisation, associative and logical contextual correlation.

Visual structured models allow you to capture the entire structure of educational material (topics, sections, concepts, etc.), as well as to discover specifics and peculiarities of each of its elements. In the educational space of primary school students such types of visualisation as pictures, tables, diagrams, infographics, etc. are used.

One of the modern methods of structuring information are mental maps, which are used to organise information and process it; better memorization; application of interactive methods "brain storm", "associative bush", etc. Worked on the problem of visualisation of educational material A.Verbytskyi, V.Davydova, L.Bilousova, N.Zhytenyova, J. Mitchell, R. Solso, E. Tufty and others. The issue of using mental maps in the educational process, in particular, the primary school is devoted to the work of foreigners (Tony and Barry Busen, H. Muller, B. Twiss, R. Foster) and ukrainian (A.Naidyonova, L. Goncharenko, N. Tereshchenko, G. Kovalchuk, M. Sakovich, N.Hvesenya and others) authors.

Mind maps are a modern technique of structuring and visualisation educational material that allows for intensification and optimization educational process, increasing the volume of material for learning. Let's consider in the article the peculiarities of using mental maps as an effective means of teaching primary school students.

Main text.

A modern primary school student is a representative generation α (born after 2010(15)), according to the generation theory of V. Strauss and N. Houf [2].

Among the features of the "Alpha" generation is low concentration of attention, developed visual memory (to keep the attention of such children, it is necessary

To present information in a structured, condensed form), clip thinking (characterised by fragmentation and heterogeneity of information flow, prevents a holistic perception of the world, does not require connecting imagination, deep understanding), multitasking.

When organising the educational space for students of the "Alpha" generation, these peculiarities should be taken into account and innovative adaptive means and methods should be used.

Among such methods, it is worth highlighting interactive methods and the visualisation method of educational material, and mental maps are among the tools.

The use of mental maps helps to reduce the amount of information load, restore the skills of focusing attention, and stimulate the main ones cognitive processes, to develop the speech and thinking culture of the youngest students.

The mind map is based on the principle of cognitive visualisation, according to which visualisation performs not only an illustrative function, but also directly stimulates the intellectual process of acquiring knowledge, ensuring activation of cognitive operations. The principle of cognitive visualisation follows from psychological patterns: assimilation of information happens more effectively if the symbolic mechanism of thinking (work of the left hemisphere of the brain) and "figurative" thinking are connected (right hemisphere). As you know, during information processing, a person uses all linguistic, symbolic, and graphic sign systems that represent this knowledge in a concise, compact form. Moreover, between the elements of knowledge certain connections are built, which form a unique scheme in memory of a person, the most convenient and effective for storage and further reproduction of information [3].

Mental map (mind map, intelligence map, memory map, map of consciousness) is a convenient tool for displaying the thinking process and structuring information in a visual form, which is implemented in the form of a tree diagram, which displays words, ideas, illustrations, concepts, etc. connected by "branches". Presentation of information in graphic form captivates the audience, allows them to better structure, assimilate, remember and reproduce the material, to think in a completely new way, making maximum use of both hemispheres of the brain.

The concept of maps is based on D. Ausubel's theory of presenting new ideas, theories, and concepts through already existing ideas, experiences, and concepts.

In the 60s of the XX century, it was developed by J. Novak, who developed the rules for creating concept maps (a tool for developing new concepts). The idea of creating mental maps belongs to the English psychologist and consultant on intelligence and education T. Buzen (1970).

T. Buzen studied the physiological and psychological features of the work of both hemispheres of the brain and concluded that the simultaneous activity of the left (logical) and right (figurative) hemispheres is possible if a person is directed to make

notes in the form of associative diagrams. The author called this process "radian thinking" ("radian" is a point on the celestial sphere from which the paths of bodies with equally directed velocities depart). Mental maps are also created according to this model. The main object is placed in the center of each of them, around which associative links are added, which release creativity and give personal meaning to the received information, thus contributing to its memorization [1].

Mind maps do not adjust to passive listening, but to actively work in the process of information perception and are a kind of mnemonic tool, a convenient technique for structuring information in a visual form. Its application in the educational process is to move from linear logical thinking of the "cause-and-effect" type to multidimensional thinking.

Educators consider mental maps to be a unique and straightforward method of memorising information, when building mental maps, a deeper understanding is created, which significantly increases the percentage of material that is remembered and the ability to reproduce it [4].

Mental maps can be built by students in workbooks, in specially designated note-taking notebooks, or on separate sheets. It is advisable for the teacher to also use and involve students in the use of digital online applications for creating mental maps. Mind maps can be used:

- directly in class (posing a problematic question, discussing, explaining new material, consolidating knowledge, conducting a survey, working according to a ready-made action algorithm or rule, etc.);
- when preparing an independent (homework) task (individually or in a group);
- during work related to the organisation of project-research activities of students;
- as materials for preparation for Olympiads, competitions, etc.;
- during distance learning.

In addition to the formation of subject competencies, the use of intelligence cards develops the following key competencies:

- general cultural (the ability to analyse and evaluate the achievements of national and world culture; to navigate in the cultural and spiritual context of modern society; to apply methods of self-education focused on universal human values);
- information and communication skills (the ability to independently search, select, analyze, transform, store and reproduce information);
- communicative (skills of working in a group, mastering various social roles);
- interdisciplinary aesthetic (the ability to evaluate objects and phenomena, and their interaction, which is formed during the mastering of various types of art);
- interdisciplinary (the student's ability to apply knowledge, skills and personal experience in subject-transformative activities);
- social (ability to cooperate productively with partners in a group and team, to perform various roles and functions in a team).

Conclusions.

Mind maps are a convenient and effective technique for visualising thinking.

They can be used to generate, structure, and classify information. This allows the student to easily recall the educational material based on the visual images of the mind map.

Intelligence cards in the educational space of the New Ukrainian School have a powerful didactic potential: 1) allowing working with students with different abilities; 2) helping to learn the educational material, structure and systematise it; 3) developing students' intelligence and creativity; 4) optimising the formation of cognitive skills; 5) developing subject and key competences (general cultural, information and communication; communicative; interdisciplinary aesthetic; interdisciplinary; social); 6) increasing students' motivation for educational and cognitive activities, their competitiveness in the educational process.

In the organisation of the lesson, intelligence cards create a favorable atmosphere of cooperation, and make classes and presentations organic, bringing joy to both the teacher and the students. Learning material based on mind maps is flexible and can be easily adapted to changing conditions. Unlike linear text, mind maps not only store facts, but also demonstrate relationships between them, thereby providing students with a deeper understanding of the subject.

Література

1. Buzan T., Buzan B. The Mind Map Book – Radiant Thinking. London, BBC Worldwide Limited. 1993
2. Neil Howe, William Strauss. Millennials rising: the next great generation. Vintage Books, 2000. URL: <http://books.google.ru/books?id=vmNkJ9oY c2IC>
3. Позднякова Т.Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт. Науково-методичний посібник. Рівне: РОІППО, 2018. 50 с.
4. Сілкова О.В., Лобач Н.В. Педагогічна технологія візуалізації навчальної інформації. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2018. Вип. 62. С. 180–183.

References

1. Buzan T., Buzan B. The Mind Map Book – Radiant Thinking. London, BBC Worldwide Limited. 1993
2. Neil Howe, William Strauss. Millennials rising: the next great generation. Vintage Books, 2000. URL: <http://books.google.ru/books?id=vmNkJ9oY c2IC>
3. Pozdniakova T.Ie. Vizualizatsiia ta strukturuвання informatsii za dopomohoiu mentalnykh kart. Naukovo-metodychnyi posibnyk. Rivne: ROIPPO, 2018. 50 s.
4. Silkova O.V., Lobach N.V. Pedagogichna tekhnolohiia vizualizatsii navchalnoi informatsii. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. 2018. Vyp. 62. S. 180–183.

Анотація. Вступ. Ментальні карти є сучасною методикою структурування та візуалізації навчального матеріалу, що дозволяє інтенсифікувати та оптимізувати навчальний процес, збільшити обсяги матеріалу для засвоєння.

Питанням використання ментальних карт у освітньому процесі, зокрема початкової школи присвячені праці зарубіжних (Тоні та Барі Б'юзени, Х.Мюллер, Б. Твісс, Р. Фостер) та вітчизняних (А. Найдьонова, Л. Гончаренко, Н. Терещенко, Г. Ковальчук, М. Сакович, Н. Хвесеня та ін.) авторів.

Основний текст. За теорією поколінь (В. Штрауса і Н.Хоуфа) учень початкової школи сьогодні - це представник покоління “Альфа” (народжений після 2010(15)). Особливостями покоління «Альфа» є низька концентрація уваги, розвинена зорова пам'ять, кліпове мислення, мультизадачність. Організуючи освітній простір учнів покоління «Альфа» слід враховувати ці особливості і використовувати інноваційні адаптивні засоби і методи. Серед таких методів варто виділити інтерактивні методи та метод візуалізації навчального матеріалу, а серед засобів – ментальні карти.

В основі ментальної карти лежить принцип когнітивної візуалізації, згідно з яким візуалізація виконує не тільки ілюстративну функцію, а й безпосередньо стимулює інтелектуальний процес отримання знань, забезпечуючи активізацію пізнавальних операцій. Ментальна-карта (mind map, інтелект-карта, карта пам'яті, карта розуму, карта свідомості) – зручний інструмент для відображення процесу мислення та структурування інформації у візуальній формі, що реалізується у вигляді деревовидної схеми, на якій відображені пов'язані «гілками» слова, ідеї, ілюстрації, поняття тощо. Подання інформації у графічному вигляді захоплює аудиторію, дозволяє краще структурувати, засвоювати, запам'ятовувати та відтворювати матеріал, мислити абсолютно по-новому, максимально використовуючи обидві півкулі головного мозку.

Ідея створення ментальних карт належить англійському психологу та консультанту з питань інтелекту й освіти Т. Б'юзену (1970). Ментальні карти налаштовують не на пасивне слухання, а на активну роботу в процесі сприйняття інформації і є своєрідним мнемонічним інструментом, зручною технікою для структурування інформації у візуальній формі. Її застосування у навчальному процесі – просування від лінійного логічного мислення типу «причина-наслідок» до багатомірного.

Інтелект-карти можуть бути побудовані учнями в робочих зошитах, в спеціально відведених зошитах для конспектування, або на окремих аркушах. Вчителю доцільно також користуватися і залучати учнів до використання цифрових онлайн застосунків для створення ментальних карт.

Ментальні карти можуть бути застосовані на різних етапах уроку та інших організаційних формах навчання. Крім формування предметних компетентностей використання інтелект-карт розвиває і ключові компетентності.

Висновки. Інтелект-карти є зручною та ефективною технікою візуалізації мислення. Їх можна використовувати для генерування, структурування та класифікації інформації. Це дозволяє учневі легко згадати навчальний матеріал на основі візуальних образів ментальної карти.

Ключові слова: ментальна карта, початкова школа, освітній простір, діти покоління “Альфа”.

УДК 371.3

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR THE TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN A HIGHER SCHOOL РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Krykunova O. / Крикунова О.В.

teacher /викладач

Sydorchuk L. / Сидорчук Л.П.

teacher /викладач

*Municipal Institution "Uman Taras Shevchenko Professional College
of Education and Humanities of Cherkasy Regional Council", 33, Nebesna Sotnia, 20300*

*КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім.Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради», вул. Небесної сотні, 33, 20300*

Анотація. *Визначено та охарактеризовано основні складові освітньої інноватики. Представлені загальні закони перебігу інноваційних процесів. Висвітлено риси професійності педагога, що забезпечують умови для самореалізації студентів у різних видах теоретичної і практичної діяльності. Виокремлено критерії готовності викладача до інноваційної педагогічної діяльності.*

Ключові слова: *інноваційні технології навчання, загальні закони перебігу інноваційних процесів, професійність педагога.*

Вступ.

Інноваційні процеси в освіті вимагають нових форм і механізмів взаємодії теорії і практики. Інноваційна педагогічна діяльність створює умови творчої, індивідуально спрямованої діяльності майбутніх соціальних працівників, розробляє педагогічні технології, що реалізуються у цій діяльності. Забезпечення інноваційної діяльності у педагогічну підготовку майбутніх соціальних працівників передбачає вивчення теоретичних питань удосконалення освітнього процесу, позитивних сторін педагогічних теорій, ідей і технологій, які вже досліджувались і впроваджувались у педагогічну практику.

Напрямки діяльності професійно кваліфікованого майбутнього соціального працівника сприяють досягнення цілей професійної освіти, що висувуються сучасним суспільством. Оволодіваючи педагогічною майстерністю педагог навчає студентів отримувати задоволення від навчальної роботи. Педагог починає відчувати ступінь сприйняття студентами інформації, активізує студентів до творчості. Він спонукає їх до пошуку істини, порівняння, вчить їх самоконтролю і самоорганізованості.

Основний текст.

У працях М.Скаткіна, Б.Гершунського, І.Лернера обґрунтовується і формулюється проблема інновацій і творчої діяльності вчителя. Досліджувались питання методологічного значення: відношення наукового пізнання до педагогічної практики, співвідношення видів діяльності – наукової і практичної, проблема ролі вчителя у формуванні педагогічних знань, місце дослідницького компонента у творчій діяльності вчителя.

Викладач набуває:

- готовність до реагування на несподіванки;
- готовність до прийняття самостійних рішень, що потребують певного ризику;
- готовність нести за них відповідальність;
- критичність в оцінці дій.

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльова, А. Ніколс, Н. Юсуфбекова та ін.) співвідносять поняття нового у педагогіці як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу у ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [4].

Визначають загальні закони перебігу інноваційних процесів:

- закон незворотної дестабілізації інноваційно-освітнього середовища. Будь-який інноваційний процесу системі освіти неминуче вносить незворотні де структурні зміни теоретичного, дослідницького, комунікативного чи практичного характеру.
- закон фінальної реалізації інноваційного процесу, згідно з яким інноваційні процеси в освітній структурі стихійно або свідомо реалізуються.
- закон стереотипізації освітніх інновацій стверджує, що освітня інновація має тенденцію перетворюватися в стереотип мислення і практичної дії.
- закон циклічного повторення, або закон зворотності освітніх інновацій, тобто повторне відродження за нових умов.

Інноваційні педагогічні технології спрямовуються на забезпечення умов для самореалізації студентів у різних видах теоретичної і практичної діяльності за нових ринкових умов. В основі оновлення методів, прийомів навчальної діяльності мають бути гуманістичні стосунки, партнерські відносини, принципи рівноправного діалогу викладач-студент. Визначальною спрямованістю такої роботи є розвиток самостійності студентів, їхньої пізнавально-дослідницької діяльності, систематичне формування у них вмінь відстоювати свою точку зору, оцінку життєвих фактів і явищ, власні погляди, переконання та ідеали.

У педагогічний процес впроваджуються інноваційні технології: інформаційні, комп'ютерні, інтегровані курси, модульно-кредитне навчання, модульно-розвивальне навчання, рейтингова система оцінювання знань, активні методи навчання, дистанційне навчання тощо. Тому визначальна роль у формуванні творчої особистості майбутнього фахівця належить викладачу, його творчості.

Під час розвитку творчої уяви використовуємо комплекс вправ, рольові та ділові ігри, моделювання професійних завдань на кмітливість. У ході занять студенти вчаться користуватися методами генерації ідей, такими, як метод мозкового штурму, метод фокальних об'єктів та метод морфологічного аналізу. Важлива роль для розвитку творчого мислення студентів, має опанування системним оператором, або схемою талановитого розв'язання винахідницьких

задач на нетехнічному матеріалі. Згадані завдання представляють собою фантастичні ситуації, які містять суперечність і вимагають її розв'язання [2].

Інноваційні педагогічні технології спрямовуються на забезпечення умов для самореалізації студентів у різних видах теоретичної і практичної діяльності, у динамічному житті за нових ринкових умов.

Професійність педагога характеризується *рисами*:

- педагог повинен бути організатором, систематично діяти на психологію студентів;
- педагог вміє перетворити студента у суб'єкт самовиховання, самоосвіти;
- кваліфікація педагога полягає в його умінні трансформувати державні цілі у педагогічні.

Від педагога вимагається система послідовних дій, направлених на досягнення цілей освіти які висуваються сучасним суспільством.

Діяльність педагога включає *напрямки*:

- конструктивна діяльність – вибір інформації, яка повідомляється студентам, проектування власної діяльності на занятті, проектування діяльності студентів і методів контролю знань;
- організаційна діяльність – організація передачі інформації студентам; організація своєї діяльності на лекціях і заняттях; організація діяльності студентів і організація контролю знань;
- комунікативна діяльність – встановлення правильних взаємовідносин з колективом студентів, створення доброзичливого психологічного настрою, який сприяє активності процесу навчання, виявленню творчих здібностей студентів. При позитивних взаємовідносинах краще засвоюється матеріал, народжується інтерес до предмету, стають менш помітними окремі промахи викладача;
- гностична діяльність – вивчення способів дії на студентів, знання їх психологічних і вікових особливостей, уміння оцінювати власну діяльність і вносити відповідні корективи [3].

Рушійною силою інноваційної діяльності є педагог як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, впровадження і поширення нових ідей. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, який виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність інноваційних засобів та методів.

Наявність інноваційного потенціалу педагога визначають *чинники*:

- творча здатність генерувати нові ідеї;
- високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина та різнобічність інтересів;
- відкритість особистості педагога новому і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення.

Для педагога-новачка характерно планування тільки власної діяльності. Ще немає передбачення того, як буде сприйнята студентами інформація, яку повідомляють, що виявиться знайомим, що цікавим, що важким, що викличе

роздратування. Оволодіваючи педагогічною майстерністю все те, чому педагог хоче навчити своїх студентів, отримує психологічне забарвлення. Педагог починає відчувати ступінь сприйняття студентами інформації, уміє активізувати студентів. Він спонукає їх до порівняння, пошуку істини, вчить їх самоконтролю і самоорганізованості. Його реакція на поведінку аудиторії стає швидкою і чутливою, його заняття проводяться жваво, емоційно, цікаво.

Виокремлюють наступні *критерії готовності викладача до інноваційної педагогічної діяльності* [1]:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчої діяльності;
- упевненість у тому, що зусилля принесуть позитивний результат;
- узгодження особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- органічність поєднання інноваційної діяльності, особистої, фахової та педагогічної культури;
- рівень психолого-педагогічної і методичної готовності до інноваційної діяльності;
- здатність до фахової рефлексії.

Важливими умовами міцного засвоєння знань і умінь, застосування їх на практиці майбутніми соціальними працівниками є: мистецтво педагога викликати інтерес до предмету та активне відношення студента до навчальної роботи.

Освітній процес в умовах закладів вищої освіти повинен:

- по-перше, бути імітацією того середовища, в якому будуть жити і працювати студенти;
- по-друге, містити у собі конкретну мету і проблеми діяльності;
- по-третє, забезпечувати формування у студентів здатності вирішувати практичні задачі.

Висновки.

Інноваційні технології навчання впливають на проблеми формування творчої особистості майбутнього соціального працівника, сприяють проведенню комплексної роботи, спрямованої на забезпечення умов для самореалізації студентів у різних видах теоретичної і практичної діяльності. В основі лежить принцип безпосередньої участі, який зобов'язує викладача зробити кожного студента учасником освітнього процесу що шукає шляхи і способи вирішення проблем. Інноваційні технології навчання формують моральний, інтелектуальний, фізичний, естетичний розвиток студентів, впливають на зростаючу активність студентів у відношеннях з оточуючим світом, розвиток творчого самовираження.

Використання інноваційних технологій навчання дозволяє створити принципово нову інформаційну освітню сферу, що підвищує мотивацію, розвиває самостійність, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, сприяє модернізації традиційної системи навчання та створенню конкурентоспроможної системи освіти.

Література:

1. Галузінська М.І. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до впровадження креативних технологій навчання: монографія / М.І. Галузінська. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2020. – 185 с.
2. Галузінська М. І. Підготовка майбутніх вчителів до впровадження креативних технологій навчання. Частина 1: монографія/[авт.кол.: Галузінська М. І., Браславська О.В., Красноштан І.В. та ін.]. – Умань:, 2021. – с.97.
3. Пащенко М.І. Інноваційні технології навчання: словник-довідник. навчальний посібник/ М.І.Пащенко. - Умань: ПП Жовтий, 2016. – 199 с
4. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: Визначення, теоретична модель, функції підготовки // Педагогіка і психологія. - К.: Педагогічна думка, 1998. - 255 с.

Literature:

1. Galuzinska M.I. Theory and practice of training future teachers to implement creative learning technologies: monograph / M.I. Galuzinska – Uman: VOC Vyazavi, 2020. – 185 p.
2. Galuzinska M. I. Preparation of future teachers for the implementation of creative learning technologies. Part 1: monograph/[authors: Galuzinska M. I., Braslavska O. V., Krasnoshtan I. V. and others]. – Uman :, 2021. - p.97.
3. Pashchenko M.I. Innovative learning technologies: a reference dictionary. study guide/ M.I. Pashchenko. - Uman: PP Zhovtyy, 2016. – 199 p
4. Sysoeva S.O. Pedagogical creativity of the teacher: Definition, theoretical model, functions of training // Pedagogy and psychology. - K.: Pedagogical thought, 1998. - 255 p.

Abstract. The main components of educational innovation are defined and characterized. The general laws of innovation processes are presented. The features of the teacher's professionalism, which provide conditions for self-realization of students in various types of theoretical and practical activities, are highlighted. The criteria of the teacher's readiness for innovative pedagogical activity are singled out.

Keywords: innovative learning technologies, general laws of innovation processes, teacher professionalism.

УДК 378.013-014

**INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE DEVELOPMENT
OF CREATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS****ВПЛИВ ОСВІТНЬОЇ ІННОВАТИКИ НА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ****Lebyd V. /Лебідь В.П.***teacher /викладач***Pashchenko M. / Пащенко М.І.***s.p.s.,as.prof./к.пед.н., доцент,**teacher /викладач*

ORCID 0000-0002-4011-1800

Sharapaniuk A. / Шарапанюк А.Й.*teacher /викладач**Municipal Institution" Uman Taras Shevchenko Professional College
of Education and Humanities of Cherkasy Regional Council", 33, Nebesna Sotnia, 20300**КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім.Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради», вул.Небесної Сотні, 33, 20300*

Анотація. У статті обґрунтовано сутність інноватики як окремої галузі наукового знання. Виділено основні складові освітньої інноватики і перспективні напрямки освітньої інноватики. Представлено сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті розвитку креативних професійних здібностей. Доведено доцільність використання інноваційних технологій у процесі формування культури творчої обдарованої особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: освітня інноватика, професійність педагога, культура творчого самовираження студентів.

Вступ.

Завдання вищої школи – виявити і розвинути креативні професійні здібності означає озброїти майбутнього фахівця способом діяльності, навичками виконання майбутньої роботи, створити умови для розвитку обдарованості.

Проблема формування творчої обдарованої особистості майбутнього педагога у процесі використання інноваційних технологій навчання, заохочення, сприяння і проведення комплексної роботи, спрямованої на забезпечення умов для самореалізації студентів у різних видах теоретичної і практичної діяльності.

Основний текст.

У процесі використання інноваційних технологій навчання розвиток творчого самовираження удосконалює старі і створює нові знання, навички і вміння, розширює межі їх застосування, підвищує рівні оволодіння ними, репродуктивна діяльність збагачується елементами творчої діяльності студентів.

Творча активність і творча діяльність - взаємопов'язані і взаємообумовлені поняття. Творча активність є динамічною умовою становлення і реалізації творчої діяльності при сформованості творчої активності. Виховання і розвиток творчої активності дозволить підготувати студентів до професійної діяльності, навчити долати труднощі, успішно працювати в екстремальних умовах,

розв'язувати раціональні завдання, бути винахідливим в щоденній професійній роботі.

Велику увагу питанню творчості у своїх наукових працях приділяв Виготський Л.. Пономарьов Я. розробив концепцію розвитку і впливу внутрішнього плану дій на процес творчості. Лук О. займався проблемою впливу розумових здібностей на процес творчості. Моляко В. наголошував на необхідності творчого тренінгу. Волков І., Івахненко Л. та інші наголошували, що творчості необхідно спеціально вчити.

В межах існуючої системи навчання є різні *моделі навчання*:

1. Трансляційна модель – модель традиційного навчання побудована на передбаченні, що зміст навчальних впливів трансформується у систему знань, умінь, навичків. Індивідуальні якості студентів орієнтуються на досягнення кінцевого навчального результату, а не на розвиток особистості.

2. Формуюча модель – удосконалення навчальної діяльності гарантує формування знань і вмінь з наперед заданими властивостями. Навчання вибудовується як поетапне формування розумових дій. Студент засвоює еталонні зразки означеної діяльності – чим точніше він їх засвоїть, тим більш ефективним вважається навчання.

3. Розвиваюча модель спрямована на розвиток творчого мислення за рахунок спеціальної організації навчання і передбачає звернення до емоцій та почуттів.

4. Активізуюча модель спрямована на стимуляцію пізнавальної діяльності студентів за рахунок впровадження інноваційних технологій навчання та активних методів навчання.

5. Вільна модель орієнтована на спонтанність у саморозвитку особистості, а навчання розглядається як супровід її природного розвитку. Їх об'єднує те, що творчість студентів або відсутня зовсім, або ж зведена до мінімуму. Творча активність студентів залишається поза увагою викладачів [2].

Педагогічна технологія означає ланцюжок логічно впорядкованих навчальних кроків, актів і циклів у процесі навчання, передбачає формування цілей через результати навчання. Необхідно перетворити навчання у своєрідні технологічні процеси з гарантованим результатом.

Для педагогічних технологій характерним є систематичний підхід врахування досягнень педагогіки, психології, соціології, теорії управління тощо. Метою педагогічних технологій є не накопичення знань та вмінь, а постійне збагачення свідомої творчості і формування механізму культури самоорганізації і самореалізації особистості. Реалізація такого завдання вимагає іншого підходу до навчання, до виділення і моделювання видів діяльності, допомагає виробити у студентів активне ставлення до довкілля.

Сучасна модель освіти включає:

- предмет пізнання;
- способи діяльності;
- досвід творчої діяльності;
- емоційно-ціннісне ставлення до світу;
- взаємозалежність рівня розвитку та успіху у навчанні.

Тому від студентів викладачі вимагають самоорганізації, культури організації освітньої діяльності, розвитку аналітичних здібностей, умінь пізнавальної діяльності, самостійності, творче ставлення до завдань. Успішність навчання залежить від сформованості мотиваційної сфери, наявних знань, ціннісних орієнтацій та установок.

Викладачі відкривають у студентів можливість процесу самореалізації себе як особистість. Творчі студенти досягають надійних засобів саморегулювання, самооцінки і внутрішнього стимулювання, що веде до комфортної душевної рівноваги. Педагогічна технологія – втілення бачення світу, розуміння особистості, культури її спроможності самореалізуватись у динамічному житті за нових ринкових умов.

Розвиток особистості на всіх етапах її життєдіяльності – це умови, засади всебічного розвитку особистості, забезпечення її творчого потенціалу, реалізації здібностей, зростання компетентності, удосконалення отриманих знань, умінь, навичок у майбутній професійній діяльності.

Вивчаючи інноваційні процеси у галузі освіти, інноватика як наукова дисципліна покликана розкривати сутність їх наукового проектування і мистецького втілення, виявити закономірні зв'язки між традиціями і новаціями, обґрунтувати моделі системних нововведень в установах і закладах освіти.

Основними *складовими освітньої інноватики* є:

- теорія створення інновацій у системі освіти;
- методологія сприйняття, оцінки та інтерпретацій нового у соціології, дидактиці, психології, педагогічному менеджменті;
- технологія і досвід практичного застосування освітніх інновацій.

Виділяють *дослідницькі завдання* освітньої інноватики:

- обґрунтування її місця у системі загальнонаукового і соціально-психологічного знання;
- висвітлення основних функцій та їх роль в теоретичному осмисленні шляхів реформування системи освіти;
- визначення перспектив функціонування, розвитку і управління освітніми закладами;
- застосування і впровадження освітньої інноватики як критеріальної оцінки передового педагогічного досвіду;
- розроблення понятійно-категоріального апарату освітньої інноватики;
- розкриття тенденцій розвитку інноваційних процесів у системі національної освіти;
- підготовка рекомендацій щодо практичного втілення інноваційних процесів [3].

Перспективними *напрямами* освітньої інноватики є:

- інноватика як окрема галузь наукового знання;
- інноваційні процеси в освіті як предмет методологічного дослідження;
- наукова проблематика інноваційних процесів у сучасній філософії освіти;
- стратегічний розвиток засад теоретичної освітньої інноватики;
- суперечності інноваційної діяльності і способи їх розв'язання;

- оновлення освітньої практики на основі соціально-психологічних закономірностей розвитку інноваційних процесів;
- зміст, структура і функції освітньої інноватики;
- прикладні аспекти обґрунтування освітньої інноватики;
- інноватика у системі наукового знання;
- необхідні і достатні умови реалізації інноваційних процесів в освіті;
- норми інноваційної діяльності тощо.

Виділяють *типи навчання*:

- 1) підтримуюче, спрямоване на відтворення соціально-культурної системи;
- 2) інноваційне, яке стимулює інноваційні зміни в освіті;
- 3) шокове, до якого відносять раптові зміни в житті людини і суспільства [1].

Інноваційність відносять як до дидактичної організації навчання, так і до соціально значущих результатів. У розвитку теорії навчального процесу в сучасній педагогіці є два шляхи:

- 1) модернізація традиційного навчання, його переорієнтація на ефективну організацію засвоєння визначених соціальних зразків, досягнення чітко фіксованих еталонів;
- 2) інноваційний підхід до навчального процесу, де головною метою є особистісний розвиток студентів, їх здатність оволодівати новим досвідом на основі формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання, пошуку, визначення особистісних сенсів тощо. Перевага надається активним формам і методам навчання тощо.

Висновки.

Тенденція до неперервності освітнього процесу на рівні особистості потребує структурного і змістового його оновлення. Відбувається процес інтеграції різних підходів до навчання у світовій практиці, виникає потреба у вчителів, які працюють з новими освітніми технологіями. органічність поєднання інноваційної діяльності, особистої, фахової та педагогічної культури;

Література:

- 1 Васянович Г. П. Педагогіка і психологія. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 4: Збірник наукових праць. – Львів: Сполом, 2010. – 512 с.
- 2 Галузінська М.І. Монографія INNOVATIVE ANSATZE ZUR PERSONLICHEN ENTWICKLUNG UND VERBESSERUNG DER GESUNDHEIT April, 2021. Karlsruhe, Germany Haluzinska M.I.
- 3 Haluzinska M.I, Fedorov M.V. Conference proceedings INTERNATIONAL SCIENTIFIC INTEGRATION 2021. “THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS» USA, OCTOBER 18-19.

Literature:

- 1 Vasyanovych G. P. Pedagogy and psychology. Selected works: in 5 volumes - Volume 4: Collection of scientific papers. - Lviv: Spolom, 2010. - 512 p.
- 2 Galuzinska M.I. Monograph INNOVATIVE ANSATZE ZUR PERSONLICHEN ENTWICKLUNG UND VERBESSERUNG DER GESUNDHEIT April, 2021. Karlsruhe,

Germany Haluzinska M.I.

3 Haluzinska M.I, Fedorov M.V. Conference proceedings INTERNATIONAL SCIENTIFIC INTEGRATION 2021. "THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS" USA, OCTOBER 18-19.

Abstract. *The article substantiates the essence of innovation as a separate field of scientific knowledge. The main components of educational innovation and promising directions of educational innovation are highlighted. Modern requirements for the professional training of future teachers in the context of the development of creative professional abilities are presented. The expediency of using innovative technologies in the process of forming the culture of the creative gifted personality of the future teacher has been proven*

Keywords: *educational innovation, teacher's professionalism, culture of students' creative self-expression.*

УДК 37.042,794.05

INCREASING MOTIVATION AND ACTIVATION OF STUDENTS IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS

ПОВЫШЕНИЕ МОТИВАЦИИ И АКТИВАЦИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ

Sharipova G.K. / Шарипова Г.К.

Senior Lecturer / Ст. преподаватель

Makarova E.A. / Макарова Е.А.

Senior Lecturer / Ст. преподаватель

Mustafina K.K. / Макарова Е.А.

master / Магистр

Taraz Regional University named after M. Kh. Dulaty

Таразский Региональный университет им. М. Х. Дулати

Аннотация. Интерес и удовлетворенность уроками физической культуры. Повышение мотивации и активизации учащихся к систематическим занятиям физической культурой. Причины, влияющие на удовлетворение и удовлетворенность уроками физической культурой.

Ключевые слова: Интерес, отношение, мотивация, активизация, удовлетворенность.

Введение

В настоящее время при проведении исследований стало ясно, что школа в лице учителя физкультуры, перестала быть действующим фактором, влияющим на воспитание мотивации к систематическим занятиям физической культурой и спортом во внеурочное время. Причины, кроющиеся в этом, зависят не только от личности учителя физкультуры, но и от постановки процесса физического воспитания в урочное время. За последнее время было много публикаций с критикой учебных программ по физическому воспитанию, нормативной базы, материально-технической базы физического воспитания в школе. Однако очень мало исследований, которые были бы посвящены выяснению вопроса о том, как сами ученики относятся к процессу физического воспитания. В связи с этим, часть нашей работы, мы посвящаем этой теме.

Результаты исследования.

В исследовании приняли участие 44 школьника 10 классов, обучающихся в школе – гимназии №39 города Тараз. Мы использовали метод анкетирования. Эксперимент проводился с учащимися (28 девушек и 16 юношей). На первом этапе исследования проведено анкетирование на тему: «Отношение учащихся к урокам физической культуры», проанализированы журналы посещаемости уроков физической культуры.

На вопрос: «Как часто вы пропускаете урок физической культуры?» учащиеся дали следующие ответы:

Освобожден по болезни	Регулярно	Иногда	Стараюсь не пропускать	Не пропускаю никогда
1	5	9	20	9

На вопрос: «Нравится ли вам урок физкультуры?»

Нравятся	Не нравятся	Нравятся не все уроки	Нравятся отдельные виды программы	Бывает по-разному
12	5	10	12	4

На вопрос: «Чем бы вы хотели заниматься на уроках физкультуры?»

Волейболом	Гимнастикой	Баскетболом и футболом	Всем по не многу	Ничем
8	21	3	7	4

На вопрос: «Что не устраивает школьников на уроках физкультуры?»

Большие физические нагрузки	Недостаточно нагрузки	Отсутствие упражнений, которые нравятся	Отсутствие музыкального сопровождения	Не интересно
12	8	11	12	0

На вопрос: «Для чего вы посещаете уроки физкультуры?»

Хочу быть здоровым	Получить оценку	Хочу подвигаться	Коррекция фигуры	Обязан ходить
10	3	10	18	2

Таким образом, нами выяснено, что школьники в основной массе сознательно относятся к урокам физкультуры и могут определенно указать на их недостатки. Эта неудовлетворенность постановкой процесса физического воспитания в школе и приводит к нерегулярному посещению уроков физкультуры и к снижению мотивации к занятиям.

Основные замечания, высказанные школьниками, позволяют сделать следующие выводы:

- недостаточно реализуется дифференцированный подход на уроках ФК, что приводит к неадекватности физических нагрузок на занятиях;
- не учитываются интересы школьников при выборе физических упражнений, которые включены в программу ФК в школе, что требует пересмотра программ по ФК, включения большего количества часов на вариативный компонент и адаптации к интересам учащихся конкретной школы;
- при проведении занятий, особенно в 1 части необходимо использовать музыкальное сопровождение. Что делает занятия физическими упражнениями более эмоциональными и привлекательными как для девочек, так и для мальчиков;

Учитывая интересы учащихся, можно уверенно сказать, что расширение учебной программы, учитывающей личную заинтересованность учащихся, позволяет повысить мотивацию к урокам физической культуры.

Интересы учащихся к уроку физической культуры бывают разными. Это и стремление укрепить здоровье, сформировать осанку, это и желание развить двигательные и волевые качества. Интересы мальчиков и девочек различны. Девочки чаще всего думают о красивой фигуре, гибкости, изяществе движений и походки, реже о развитии быстроты, выносливости, силы. Мальчики же хотят развить силу, выносливость, быстроту, ловкость.

Меняется значимость привлекательных сторон физической культуры и с возрастом. Если младшие школьники проявляют интерес к двигательной активности вообще, то подростки занимаются физическими упражнениями уже с какой-то конкретной целью. У старшеклассников на первом месте стоят мотивы, связанные с их жизненными гимнами, т.е. с подготовкой себя для конкретной профессиональной деятельности.

Однако школьники проявляют и дифференцированный интерес к различному программному материалу. В младших классах мальчики отдают предпочтение спортивным играм, а девочки – подвижным. Все остальные упражнения учебной программы в этих классах нравятся учащимся примерно в равной степени. Около трети девочек отдают предпочтение гимнастике и акробатике и в то же время не любят общеразвивающие упражнения. Часть мальчиков-шестиклассников не любят гимнастику и отдают предпочтение легкой атлетике. У всех школьников этого возраста наблюдается повышенный интерес к спортивным играм, эстафетам в виде соревнований.

Поддержание интереса и целеустремленности у школьников во многом зависит от того, испытывают ли они удовлетворение на уроке физической культуры, и формируется ли у них удовлетворенность занятиями физической культурой.

Удовлетворенность характеризует отношение, притом обобщенное и устойчивое, к чему либо; в частности – к урокам физической культуры как учебному процессу. В отличие от него удовлетворение – это эмоциональное переживание от какого – то однократного события. Можно, например, быть довольным тем, как учитель физической культуры провел урок сегодня, но в целом не испытывать удовлетворенности от уроков как учебного процесса, поскольку он не обеспечивает удовлетворение потребностей и достижения поставленных учащимся целей. Из сказанного становится очевидным, что удовлетворение и удовлетворенность – понятия разные, хотя без удовлетворения ученика частными моментами урока трудно рассчитывать на общую удовлетворенность процессом физического воспитания на уроках.

У учащихся помимо удовлетворенности уроками имеется еще и отношение к физической культуре как к учебному предмету, которое характеризуется с одной стороны пониманием значимости этого предмета, а с другой стороны – ожиданием того, что на этом предмете можно удовлетворить свои интересы, потребности в двигательной активности.

Главной причиной падения удовлетворенности уроками школьники называют отсутствие эмоциональности урока, не интересность выполняемых упражнений, малую (для мальчиков) или чрезмерную (для некоторых девочек) физическую нагрузку, плохую организацию урока (этот фактор особенно

значим для девочек). Характерно, что эти же факторы приводят и к удовлетворенности уроками. Следовательно, все дело в том, что каково мастерство учителя физической культуры. Его отношение к своей работе. Среди других факторов, влияющих на удовлетворенность уроками физической культуры можно назвать: условия проведения урока; взаимоотношения с учителем и достигаемые учащимися результаты.

Последние оцениваются учащимися по-разному в зависимости от того, с какой целью они ходят на уроки физической культуры. Учащиеся с отрицательным отношением к физической культуре, как предмету, чаще всего ходят на уроки ради получения оценки и избегания неприятностей. Учащиеся с положительным отношением, чтобы развить двигательные качества, улучшить телосложение.

В старших классах многие учащиеся, причем как мальчики, так и девочки, ходят на уроки физической культуры, чтобы подвигаться. Этот мотив несколько чаще встречается у школьников с положительным отношением к физической культуре как предмету.

Такие же отношения мотивов посещения уроков физической культуры найдены и с удовлетворенностью и неудовлетворенностью этими уроками. Неудовлетворенные чаще ходят на уроки ради оценки и избегая неприятности, а удовлетворенные – ради своего физического совершенствования.

Мотивы посещения школьниками уроков физической культуры влияют на учебную активность учащихся на уроках, хотя надо отметить, что последняя в большей мере зависит от удовлетворенности школьников занятиями физической культуры удовлетворенные проявляют на уроках большую активность, чем неудовлетворенные.

Отношение к урокам физической культуры сказывается и на их посещаемости: неудовлетворенные чаще пропускают уроки без уважительной причины. Все это в совокупности приводит к тому, что у неудовлетворенных больше удовлетворительных отметок меньше отличных и хороших отметок, чем у удовлетворенных. Таким образом, страдает конечный результат обучения, находящий отражение в отметках.

Поэтому задачей учителя физической культуры является следить за удовлетворенностью учащихся уроками, использовать все педагогические средства и формы проведения занятий, чтобы она не снижалась.

Активизировать учащихся на уроке физической культуры легче, если они будут знать, что их действия и поведение будут оцениваться. В связи с этим, перед конкретными уроками учителю полезно предупредить учащихся, особенно проявляющих пассивность, что сегодня у всего класса или отдельных учеников будут оцениваться активность, старательность, внимательность и дисциплинированность. Однако, это метод активации учащихся может иметь и отрицательные последствия (в случае оценивания отдельных учащихся): другие, зная, что их оценивать не будут, могут вообще снизить свою активность на уроке.

Выводы

На основании проведенного анализа результатов анкетирования

школьников и изучения данных научно-методической литературы, можно сделать вывод, что многие факторы влияют на повышение мотивации и активации на уроках. Повышенный интерес у учащихся может стимулировать желание заниматься у большинства из них. Таким образом, можно прийти к выводу, что перечисленные факторы могут содействовать изменению негативного отношения к урокам физической культуры, они являются действенным средством повышения интереса у школьников к занятиям физическими упражнениями, способствовать повышению уровня физического развития.

Поэтому для достижения высоких результатов у учащихся большое значение имеют:

- ✓ повышение активности на уроке;
- ✓ заинтересованность на уроке и во внеурочное время;
- ✓ разносторонняя физическая подготовка, а в следствии этого и хорошее здоровье, красивая фигура, элегантные и пластичные движения. Чего мы и добиваемся.

Список литературы

1. Алямовская В.Г. Программа «Как воспитать здорового ребенка».
2. Голицына Н.С. Нетрадиционные занятия физкультурой в образовательном учреждении. Москва – Скрипторий 2006 г.
3. Голомидов С.Е. Физкультура, нестандартные занятия. Волгоград издательско-торговый дом «Корифей» 2005г.

Abstract. *Interest and satisfaction with physical education lessons. Increasing the motivation and activation of students for systematic physical education. Reasons influencing satisfaction and satisfaction with physical education lessons.*

Key words: *Interest, attitude, motivation, activation, satisfaction.*

Статья отправлена: 19.11.2022
© Шарипова Г.К., Макарова Е.А.

УДК 796.011.3

**PHYSICAL ACTIVITY AS A METHOD OF RECOVERY OF PSTU
STUDENTS IN CONDITIONS AFTER STRESS SITUATIONS
ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАК СПОСОБ ВОССТАНОВЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ
ПГТУ В УСЛОВИЯХ ПОСЛЕ СТРЕССОВЫХ СИТУАЦИЙ**

Zyuz V.N. / Зюзь В.М.,

*Associate Professor, PhD in Physical Education and Sport, /
доцент, кандидат наук по физическому воспитанию и спорту,
ORCID 0000-0002-3399-5476*

Balukhtina V.V. / Балухтіна В.В.,

*Art. Teacher Department of Physical Education and Sport
ORCID 0000-0002-1217-4281*

*SHEE «Priazovskyi State Technical University»**ДВНЗ «Приазовский государственный технический университет»*

Аннотация. Статья посвящена вопросам организации формирования положительных навыков преодоления стресса, что является актуальным для студентов, не имеющих еще достаточного опыта противостояния стрессам и кризисам.

В качестве конкретной стрессовой ситуации в данной работе рассматривается одно из самых неблагоприятных последствий жизненной ситуации, возникшей в городе Мариуполь, в следствии чего возникло тяжелое психосоматическое расстройство посттравматического стресса молодежи, что привело к возрастанию стрессовых нагрузок и переутомлению.

Деятельность оптимизации образовательного процесса ПГТУ требует создания и реализации специального образовательного пространства в высшем образовании эффективных способов борьбы со стрессом.

Регулярная физическая активность, занятия физической культурой и спортом позволяют решить проблему преодоления стрессов и кризисов в психологическом и физическом планах. В силу этого важным направлением компетентностной подготовки студентов в контексте их психофизиологической и эмоциональной устойчивости к стрессам, в плане готовности студентов к сложным ситуациям, к жизненным проблемам, к решению различных коммуникационных задач является их спортивно-физическая подготовка в течение всего процесса их обучения с учетом вышеназванных аспектов. При этом необходимо предусмотреть и специальные тренинговые занятия по преодолению стресса.

Физические нагрузки, физическое воспитание и спорт позволяют сосредоточиться при выполнении текущего задания на спортивном упражнении или действии, что способствует переключению внимания с возникших проблем на текущую деятельность. А занятия коллективными командными видами спорта при выполнении общих задач дают возможность получить дополнительную психологическую поддержку от членов команды, что еще больше облегчает прохождение стрессовых и кризисных ситуаций, а также уменьшает глубину психологической травмы от стресса.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, стрессовая ситуация, студенты, психологическая поддержка.

Вступление. Анализ последних исследований и публикаций.

Под «Стрессом» понимают состояние сильного и длительного психологического напряжения, которое возникает у человека, когда его нервная система получает эмоциональную перегрузку [1]. Незначительные стрессы неизбежны и в основном безвредны, а вот высокий стресс отрицательно влияет

на продуктивность внимания, нарушает нормальную работу органов и систем. К тому же, чрезмерные переживания и стресс приводят к появлению проблем не только у самого студента, но и у его ближайшего окружения [1,2]. Стресс становится вредным, когда он слишком сильный или когда длится слишком долго, как в нашем случае.

В связи с продолжением учебного процесса в вузе, среди негативных последствий стресса — это ухудшение выполнения поставленных задач, нарушение мыслительных функций, истощение, отсроченные психические реакции, в том числе посттравматическое стрессовое расстройство, нарушения психического здоровья и психологические проблемы.

Стресс, к сожалению, оказался частью жизни молодого поколения вуза, живущих на территории города. Чувство стресса и подавленности, потеря душевного равновесия, чувство тревоги, тоски, неудовлетворенность собой и своей жизнью, снижение работоспособности хорошо известно многим студентам. Также разрушающим по отношению к здоровью и социальным отношениям является проявление повышенной импульсивности и агрессивности, которые могут привести к разрыву конструктивных отношений с близкими и дружеских с одноклассниками. В комплексе это приводит к усилению негативных явлений вокруг студента, росту его недовольства собой и окружающими и усугубляет стрессовую ситуацию. От этого никуда не деться, поэтому существует лишь один выход - научиться успешно, справляться с ним и с последствиями нервного перенапряжения.

В априори известно, что для преодоления стресса и формирования позитивного настроения по борьбе с ним важным является отвлечение от негативных мыслей, преодоление панических настроений, преодоление пассивности в борьбе с проблемами. Вместе с нагрузкой на организм (занятие спортом, бег, катание на велосипеде, сноуборде, походы на фитнес занятия и в тренажерный зал и др.). исчезают гнев и другие негативные эмоции.

В этой связи с вышеуказанным можно констатировать, что особую значимость для студентов в ПГТУ приобретает физическая активность. Совершенно очевидно - с помощью физического воспитания, учебно-тренировочных и самостоятельных занятий справиться со стрессом гораздо легче. Психологическое расслабление возникает как во время тренировки, так и после нее. Регулярные занятия физической культурой (бег, тренажерный зал, спортивные игры, плавание, аэробика и т.д.) оказывают положительное влияние на состояние нервной системы и помогают бороться со стрессом, кроме того, занятия спортом повышают уровень самооценки.

Занятия физической культурой и спортом позволяют конструктивно и целенаправленно использовать эту энергию, защищая организм от истощения. Именно поэтому, с физиологической точки зрения, спорт играет важную роль в преодолении стресса, помогая направить энергию в полезное русло и безопасно ее использовать [3].

Для решения поставленных целей и задач использовались основы работ по психологии и физиологии стресса и научные и научно-популярные исследования по проблеме влияния физкультуры на организм человека. Общие

теоретические проблемы изучения стресса представлены в исследованиях М.А. Одинцовой, Н.Л. Захаровой, В.А. Бодрова и др., аспекты влияния физкультуры на стресс рассмотрены в работах К. Стасевич, Н.А. Зиновьева, Е.С. Быковой и др. В работе также использованы исследования по психологии стресса у студентов, по проблеме влияния физкультуры на умственную работоспособность и эмоциональное состояние студентов (Н.Я. Батова, Е.С. Быкова и др.)

Основной текст

Цель исследования:

- изучить психологические особенности стресса у студентов;
- определить основные направления профилактики стресса;
- обосновать роль физкультуры и спорта в профилактике стресса.

Методы исследования:

- анализ специальной научной литературы по психологии и физиологии стресса;
- научные и научно-популярные исследования по проблеме влияния физкультуры на организм человека.

Результаты исследования.

Стресс стал неотъемлемой частью жизни и избавиться от него бывает иногда сложно. Подверженность студента стрессу определяется не только суммой характеристик его личности, но также в большой степени, образом жизни. Наряду с общими для всех студентов причинами стресса (пережитое время боевых действий), могут быть и субъективные. К примеру, молодые люди, часто оказываются в состоянии стресса из-за боязни не соответствовать ожиданиям окружающих. В зависимости от образа жизни список факторов может значительно меняться. На психофизиологическое состояние студентов также влияют: питание, отсутствие полноценного отдыха и сна, курение, изменения в личной жизни и др. Ситуации учебных стрессов студента (в особенности первокурсника) складываются из нескольких составляющих: физические; информационные; эмоциональные; социальные; профессиональное самоопределение.

Под стрессоустойчивостью понимают интегративное свойство личности, объединяющее интеллектуальные, эмоциональные, мотивационные и волевые компоненты психической деятельности человека, которые обеспечивают эффективность сопротивления стрессовым ситуациям и содействуют их успешному преодолению.

В качестве изучения стрессовой ситуации и характера тревожности, мы протестировали первокурсников ГВУЗ «ПГТУ» - 60 человек. Тестирование проводится в письменном виде: студентам предлагалось заполнить специальный бланк, в котором при ответе на вопросы нужно поставить «+» (при положительном ответе) или «-» (при отрицательном ответе) в соответствующей каждому вопросу графе. Перед началом тестирования даны точные инструкции относительно того, как давать ответы на предложенные вопросы. Испытуемые не долго размышляли над каждой ситуацией, учитывая всевозможные варианты развития событий и додумывая всевозможные

обстоятельства.

Текст опросника:

1. Трудно ли тебе держаться на одном уровне со всей группой?
2. Волнуешься ли ты, когда преподаватель говорит, что собирается проверить, насколько ты знаешь материал?
3. Снятся ли тебе временами, раннее происходившие военные события?
4. Случалось ли, что кто-нибудь бил или ударял тебя?
5. Сильно ли ты волнуешься при разговорах о боевых действиях?
6. Случается ли с тобой, что ты боишься высказываться, потому что боишься сделать глупую ошибку?
7. Волнуешься ли ты, когда тебе надо общаться с военнослужащим?
8. Стараешься ли ты избегать компьютерных игр, в которых боевые действия?
9. Волнуешься ли ты перед тем, как начать выполнять задание?
10. Выполнив задание, беспокоишься ли ты о том, хорошо ли с ним справился?
11. Верно ли, что большинство студентов относится к тебе по-дружески?
12. Работаешь ли ты более усердно, если знаешь, что результаты твоей работы будут сравниваться в группе с результатами твоих одноклассников?
13. Часто ли ты мечтаешь о том, чтобы поменьше волноваться?
14. Боишься ли ты временами вступать в спор?
15. Бывает ли, что некоторые одноклассники говорят что-то, что тебя задевает?
16. Доволен ли ты тем, как к тебе относятся преподаватели вуза?
17. Волнует ли тебя, что думают о тебе окружающие?
18. Доволен ли ты тем, как к тебе относятся одноклассники?
19. Хорошо ли ты себя чувствуешь, когда остаешься один на один с преподавателем?
20. Когда вечером ты лежишь в постели, думаешь ли ты временами с беспокойством о том, что будет завтра?

Таким образом, были получены результаты теста: повышенную тревожность, страх, негативные эмоциональные переживания прожитого стресса испытывают - 43% студентов первого курса, высокую тревожность - 8%.

В психологии стресса, выделяют конструктивные и неконструктивные стратегии борьбы со стрессом, которые (осознанно или неосознанно) выбирают для себя люди. Физическое воспитание и спорт относятся к конструктивным способам решения проблем.

Практическая часть работы состоит в том, чтобы после определения исходного уровня нервно-интеллектуального напряжения и уровня двигательной активности, перейти к влиянию физических упражнений на показатели стресса. Также важно определить виды двигательной активности, доступной в условиях дефицита времени и допустимой по ограничениям со стороны здоровья.

Почему физическая культура и спорт помогает? Медицина по-разному объясняет позитивное влияние физических нагрузок на эмоциональное состояние. Дело в том, что во время занятий спортом в мозгу вырабатываются нейромедиаторы (серотонин, эндорфины и др.), которые отвечают за наше прекрасное настроение и уменьшают количество кортизола в крови. И как следствие, благодаря выработке эндорфинов после тренировки длительностью хотя бы 30-60 минут наступает эйфория, настоящее дзен-спокойствие. Серотонин можно повысить, занимаясь утренней зарядкой. Повышение его уровня поможет снять напряжение, улучшить настроение, восстановить аппетит, нормализовать сон.

Пробежки, фитнес — не единственное, что может помочь в борьбе со стрессом. Если занятия йогой, цигуном проходят в активном формате, это тоже способствует выработке нейромедиаторов, как и во время бега.

Физическая активность в итоге уменьшает электрическую активность мышц, и человек после занятий спортом становится более спокойным и умиротворенным. Еще один эффект от тренировок — это самоудовлетворение и повышение самооценки. Также полноценное питание, полезная пища помогает организму в борьбе со стрессом.

Именно этот факт является основой для вопроса о роли физической активности в восстановлении организма студентов ПГТУ в условиях жизни после стрессовых ситуаций.

В общем виде физиологическая основа использования физического воспитания в борьбе со стрессом, представляется следующим образом: расширенный двигательный режим содействует росту адаптационных возможностей организма; улучшается функционирование тех систем организма, которые обычно подвергаются наибольшему напряжению при воздействии стресса (сердечно-сосудистой, дыхательной, нервной, эндокринной). И как следствие - повышается тонус центральной нервной системы и прежде всего, головного мозга, что приводит к повышению умственной работоспособности и нормализации нейродинамики, что в совокупности содействует росту стрессоустойчивости и скорейшей адаптации к учебному процессу.

В качестве способа борьбы со стрессом может быть использован практически любой вид физической активности и спорт. Важно учитывать физические возможности студента, его предпочтения и интересы. Необходимо правильно регулировать нагрузку, чтобы не перегружать организм. Во время учебно-тренировочного процесса появится возможность научиться быстро реагировать на смену ситуации и применить свои новые знания в обычной жизни, учебе, умение выстраивать новые взаимоотношения со сверстниками, взрослыми и преподавателями, умение преодолевать психологические напряжения, регулирование собственного состояния. Командные виды спорта позволяют ощутить дух сплоченности, сопричастности, поддержку и уверенность.

При любой физической нагрузке в организме вырабатываются эндорфины, «гормоны счастья», что положительно влияет на эмоциональный фон, помогает

избавиться от подавленного настроения.

Важно отметить, что уровень физической нагрузки, необходимый для снятия стресса, для разных студентов отличается. Кому-то достаточно кратковременной вечерней пробежки, кому-то нужно занятие фитнесом или в тренажерном зале, а кто-то получает расслабление после того, как побьет боксерскую грушу (один из самых действенных способов). Когда на человека оказывает влияние нагрузка, в голову «лезет» меньше различных мыслей. В любом случае, регулярная физическая активность предупреждает и помогает снять стресс.

Поэтому, на психологическом и поведенческом уровнях занятия спортом полезны и способствуют:

- организации и упорядочиванию активности, приведению действий и мыслей в порядок;
- получению ощущения контроля над ситуацией, дефицит которого испытывают студенты во время стресса;
- повышению самооценки и уверенности (приносят радость и удовлетворение от достижения даже небольших результатов);
- появлению цели и мотивации, избавлению от безнадёжности, пассивности, отказа от деятельности.

Для студентов нами рекомендованы виды физической активности в следующих формах:

- учебные практические занятия;
- физические упражнения в режиме учебного дня и производственной деятельности;
- самостоятельные занятия физическими упражнениями, спортом и туризмом в свободное от учебы время;
- занятия в спортивных клубах и группах по интересам;
- массовые оздоровительные и физкультурные спортивные мероприятия, проводимые в свободное от учебы время.

Особое место в борьбе со стрессом занимают самостоятельные (дополнительные) занятия физическими упражнениями. Наиболее полезны физические упражнения, выполняемые на свежем воздухе: на улице, в парке, в лесу и т. д., так как когда студент находится на солнце, то в его организме вырабатывается серотонин, который также повышает эмоциональный фон.

Таким образом, изучив состояние проблемы стресса у студентов ПГТУ, сделаем заключение, что существует взаимосвязь физической активности и стресса. Физические упражнения оказывают влияние и на психологическое состояние, что в результате приведет к:

- ✓ повышению самооценки за счет физической тренировки и улучшения ощущения своего тела;
- ✓ способствует более доброжелательному отношению к себе со стороны окружающих;
- ✓ повысит жизненный тонус;
- ✓ повысит работоспособность, так как здоровые реже болеют, менее подвержены несчастным случаям, а также в большей степени

- мотивированны на работу;
- ✓ снизит депрессивное состояние и уменьшит тревожность;
- ✓ совершенствует способность управлять собственной жизнью;
- ✓ усилит синтез организмом эндорфинов в процессе занятий, улучшит настроение, и эффективно снимет стресс, убирая негативные состояния, вызванные напряжением на учебе, и будет способствовать формированию стрессоустойчивости.

Выводы

Практический опыт использования физической культуры и спорта содействует укреплению защитных сил организма и развитию мотивационных, эмоциональных и волевых свойств личности. Следовательно, систематические и планомерные занятия физической культуры эффективно в борьбе со стрессом, существенно влияют на подверженность человека стрессу.

Студенты, которые занимаются физкультурой и спортом, могут контролировать собственное состояние, быстро подстраиваться под ситуацию, бороться с тревожным состоянием.

Занятия физической активностью даже в объеме умеренных нагрузок позволяют студентам отвлечься от негативных мыслей и эмоций, не сосредоточиваясь на них, и более объективно оценить стрессовую ситуацию. В итоге достигается избавление от чувства безнадежности и появляется ощущение контроля над ситуацией. Результаты от занятий спортом могут принести удовлетворение от достижения поставленной цели, радость от победы, и активация деятельности по преодолению личной стрессовой ситуации.

Педагогам необходимо учитывать эти аспекты при разработке плана занятий студентов физической культурой и спортом в вузе .

Литература

1. Вознесенская Т.Г. Эмоциональный стресс и профилактика его последствий. Т.Г. Вознесенская. - М. 2007 г.
2. Кижаяев-Смык Л.А. Психология стресса. Л.А. Кижаяев-Смык. - М.: «Наука», 1983.
3. Головнина А.П. Спорт как лекарство от стресса // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. А.П. Головнина, Л.Д. Батыркаева – 2013. – № 10-2. – С. 324-325;
4. Щекина Е.Г. Как бороться со стрессом? Е.Г Щекина., С.М. Дроговоз. М. 2005 г. <http://comp-doctor.ru/stress/stress-sport.php>
5. Быкова Е.С. Физическая культура как средство борьбы со стрессом у студентов. Е.С. Быкова. // www.science.forum.ru.
6. Апалькова А.М., Занятия спортом (физической культурой) как средство профилактики стресса А.М Апалькова, В.В Полынский, Н.А Герасимова // Юный ученый. 2018. №2. С. 140-144. – URL <https://moluch.ru/young/archive/16/1129/>.

Abstract. *The article is devoted to the organization of the formation of positive skills to overcome stress, which is relevant for students who do not yet have sufficient experience in dealing with stress and crises.*

As a specific stressful situation, this paper considers one of the most unfavorable consequences of the life situation that arose in the city of Mariupol, as a result of which a severe psychosomatic disorder of post-traumatic stress of youth arose, which led to an increase in stress loads and overwork.

The activity of optimizing the educational process of PSTU requires the creation and implementation of a special educational space in higher education for effective ways to deal with stress.

Regular physical activity, physical culture and sports can solve the problem of overcoming stress and crises in psychological and physical terms. Because of this, an important direction in the competence-based training of students in the context of their psychophysiological and emotional resistance to stress, in terms of students' readiness for difficult situations, for life problems, for solving various communication problems is their sports and physical training during the entire process of their education, taking into account the above aspects. At the same time, it is necessary to provide for special training sessions to overcome stress.

Physical activity, physical education and sports allow you to focus on a sports exercise or action when performing the current task, which helps to switch attention from the problems that have arisen to the current activity. And classes in collective team sports while performing common tasks provide an opportunity to receive additional psychological support from team members, which makes it even easier to go through stressful and crisis situations, and also reduces the depth of psychological trauma from stress.

Key words: *physical culture, sport, stressful situation, students, psychological support.*

УДК 159

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL EMOTIONAL BURNOUT OF TEACHERS**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ****Malikova S./Малікова С.**

*Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine, 3-A, Kiltseva doroha, 03187,
Академія праці, соціальних відносин і туризму, Київ, вул. Кільцева дорога, 3-А, 03187 Україна*

Анотація. У статті проводиться дослідження особливостей синдрому професійного вигорання у педагогів та необхідності осмислення сутності дій щодо профілактики професійного емоційного вигорання педагогів як умови оптимізації їх професійної діяльності. Синдром емоційного вигорання є складним психофізіологічним феноменом, пов'язаний із постійними емоційними навантаженнями та міжособистісним спілкуванням, який визначається, як емоційне, розумове та фізичне виснаження через тривале емоційне навантаження. Професійне вигорання педагогів негативно позначається на професійній діяльності, є перешкодою професійній самореалізації, порушує психологічне здоров'я, деформуючи особистість і призводячи до серйозних негативних наслідків.

Ключові слова: професійне вигорання, синдром емоційного вигорання, педагог, педагогічна діяльність.

В останні роки, що відзначаються кризами пандемії та військового стану, проблема професійного вигорання педагогів актуалізувалась, що пояснюється специфічними умовами педагогічної діяльності, емоційною включеністю, великою кількістю соціальних контактів та рівнем відповідальності. Професійне вигорання педагогів супроводжується посиленням емоційної перенапруги, психологічними зривами, відчуттям спустошеності, вичерпності емоційних ресурсів.

За критичних факторів функціонування соціально-економічного середовища українського суспільства, дослідження причини виникнення та способи профілактики синдрому професійного вигорання у педагогів є актуальною проблемою з погляду наукового пошуку практичної особистісноорієнтованої допомоги фахівцям у педагогічному середовищі.

За результатами аналізу досліджень психологічного стану педагога, найчастішими чинниками, що провокують у нього у професійній діяльності стрес є: конфлікти, запровадження різноманітних інновацій, неперервні процедури моніторингу, контролю та оцінювання, авторитарним стилем керівництва, висвітлення негативних аспектів освітньої діяльності у засобах масової інформації та соціальних мережах та інші. Всі означені фактори можуть призвести до формування як симптомів, так і самого емоційного синдрому вигорання у педагога.

Основний текст.

Результати теоретичних та емпіричних досліджень феномена емоційного вигорання широко представлені в закордонних наукових публікаціях з психології (M. Anderson, E. Iwanicki, M. Burisch, R. Burke, D. Cronin-Stubbs, C. Rooks, M. Davis-Sacks, D. Ford, M. Leiter, T. Marek, C. Maslach, S. Jackson, A. Pines, W. Schaufeli, J. Winnubst та інші). Проте у вітчизняній психологічній

науці виявлено значно меншу кількість досліджень, присвячених означеній проблемі (Н. Гришина, С. Білозерська, В. Борщенко, Н. Павлик та інші).

Наразі у психологічній науці дослідники синдрому професійного вигорання виділяють кілька основних підходів: представники першого розглядають вигорання як стан фізичного, психічного та емоційного виснаження, викликаного тривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування. А тому емоційне вигорання сприймається як синдром «хронічної втоми» [2,4].

Прихильники другого підходу розглядають професійне вигорання як двовимірну модель, що складається з емоційного виснаження та деперсоналізації, а саме погіршення ставлення до інших, у певних випадках та до себе [2].

Проте найбільш прийнятною у психологічній науці вважається концепція професійного (емоційного) вигорання С. Maslach [5], С. Maslach та S. Jackson [6], які запропонували трикомпонентну модель вигорання (рисунок 1).

Рисунок 1. Трикомпонентна модель професійного вигорання [5,6]

Узагальнюючи різні теорії та підходи до розуміння емоційного вигорання, можна виділити основні характеристики означеного феномену:

- процес, що має певні фази свого розвитку; динаміка розвитку вигорання полягає у процесі зростання емоційного виснаження;
- специфічний стан розумового, емоційного та психічного виснаження, який пов'язаний з професійною діяльністю і виникає у психічно здорових людей, які раніше успішно функціонували на певному рівні професійної майстерності;
- довготривала стресова реакція, що виникає внаслідок тривалих професійних стресів;
- область психічного, у якій розвивається орієнтованість, чи локус burnout, на проблему чи він як у уявленнях чи почуттях, і у поведінці і діяльності;
- дисфункція, викликана у професіях «суб'єкт-суб'єктного» типу (вчителі,

медичний персонал, соціальні працівники, працівники правоохоронних органів, психологи тощо), де основним предметом праці є людські проблеми та труднощі;

- механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на психотравмуючі впливи, вироблений особистістю з метою економії своїх енергетичних витрат зазвичай у професійній поведінці [1].

Розвитку синдрому емоційного вигорання передуює період підвищеної активності, коли людина повністю поглинена роботою, відмовляється від потреб, з нею не пов'язаних, забуває про власні потреби [4].

Особливостями професійного вигорання педагогів є емоційна сухість педагога, розширення сфери економії емоцій, особистісне відсторонення, ігнорування індивідуальних особливостей учнів. Ці особливості зумовлені стресогенністю професії в умовах сучасного педагогічного середовища, що вимагають високого професіоналізму, самоконтролю, саморегуляції та відповідальності. Стрес як стан психічної напруженості, викликаний труднощами, небезпеками, загалом мобілізує потенціал особистості для їх подолання. Проте якщо стрес є довготривалим та перевищує критичний рівень, то він перетворюється на дистрес, що знижує результати праці та погіршує стан здоров'я людини.

Основними симптомами синдрому професійного вигорання є емоційне, психічне виснаження, особистісне усунення, відчуття втрати ефективності. Синдром професійного вигорання розвивається поетапно, згідно з певними фазами, що показано у таблиці 1 [1].

Чинники, які впливають на виникнення синдрому професійного вигорання в педагогів освітніх закладів можна розділити на дві групи. До першої групи відносять зовнішні чинники, які характеризують специфічність професійної діяльності педагогів: емпатія (співчуття, співпереживання, відповідальність за життя та здоров'я дітей), комунікація з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами, адміністрацією закладу освіти); перевантаженість робочого тижня, низька оплата праці, напружений характер роботи, незадоволеність результатами професійної діяльності.

До другої групи відносять внутрішні чинники, які включають недостаньо розвинуті професійні чи особистісні компетентності: комунікативні, організаційні, управлінські, що проявляються у вмінні уникати чи виходити з конфліктних ситуацій, що виникають між учасниками освітнього процесу, невміння регулювати особистісні емоційні прояви; соціально-економічні, проявом яких є матеріальні труднощі, складні дитячо-батьківські та подружні взаємини, незадоволеність самореалізацією у різних професійних та життєвих ситуаціях [2].

Наслідками стану стресу можуть стати: фрустрованість (відчуженість, відстороненість), тривожність, емоційна ригідність та спустошеність. Як наслідок емоційне вигорання приводить до:

- зниження емоційного фону, байдужість, емоційна перенасиченість, спустошеність та виснаженість:

- психологічна нестійкість особистості як схильність до демонстрації невротичних, психотичних чи просто небезпечних для інших людей моделей поведінки;

- розчарування в роботі, зниження якості роботи та комунікацій (деформації професійних відносин, уникнення та дистанціювання, нехтування обов'язками стосовно інших);

- негативізм щодо своїх професійних досягнень та можливостей, самонеприйняття;

- зниження фізичного потенціалу, психосоматичні розлади;

- дезінтеграція особистості «як втрата організуючої ролі вищого рівня психіки у регуляції поведінки та діяльності, розпад ієрархії життєвих смислів, цінностей, мотивів, цілей» [1].

Таблиця 1. Фази розвитку професійного вигорання

№	Фаза	Характеристики
1.	Попереджувальна фаза	- надмірна участь - надмірна активність, відмова від потреб, не пов'язаних з роботою, витіснення невдач, обмеження соціальних контактів; - виснаження - почуття втоми, безсоння тощо.
2.	Зниження рівня власної участі	- по відношенню до колег, учнів та ін. (Виражається в переході від допомоги до контролю та нагляду, звинувачення інших людей у власних невдачах, прояв негуманного підходу до людей); - по відношенню до інших оточуючих (відсутність емпатії, байдужість); - по відношенню до професійної діяльності (опір у виконанні своїх обов'язків, запізнення, звільнення з роботи завчасно та ін.); - зростання вимог – втрата життєвого «ідеалу», заздрість
3.	Емоційні реакції	- депресивний настрій – зниження самооцінки, часте почуття провини, апатія; - агресія – захисні установки, підозрілість, конфлікти з найближчим соціальним оточенням
4.	Фаза деструктивної поведінки	- сфера інтелекту – зниження концентрації уваги, ригідність мислення; - мотиваційна сфера - зниження ефективності діяльності, відсутність ініціативи; - емоційно-соціальна сфера - самотність, байдужість, уникнення неформальних контактів, спілкування, уникнення тем, що з роботою
5.	Психосоматичні реакції	– зниження імунітету, відсутність здатності до релаксації у вільний час, тахікардія, головний біль
6.	Розчарування	– негативна життєва установка, почуття безпорадності та безглуздості життя, екзистенційний відчай, безвихідь

Таким чином, порушення можуть торкатися різних сторін особистості людини та її професійної діяльності: міжособистісні, поведінкові та психофізіологічні [3].

Досвід педагогічної діяльності показує, що сьогодні доволі часто можна спостерігати втрату інтересу до професійної діяльності, особистості учня як суб'єкта освітньої діяльності, відмова від толерантності та спрощення емоційних проявів у професійному спілкуванні. Багато педагогів відзначають у себе наявність важких психологічних станів, що дестабілізуюче впливає на професійну діяльність.

Загалом, збільшення нервово-психічного напруження особистості педагогів призводить до виникнення психосоматичних розладів та низки невротичних захворювань. Психіка людини володіє потужними захисними механізмами і, в ситуації відсутності у педагога необхідних внутрішніх енергоресурсів на виконання завдань, що ставляться перед ним, виникають досить стійкі негативні реакції (частіше неусвідомлювані) у вигляді дезадаптації як відображення особистісних суперечностей, замкнутості та апатії як прояву внутрішнього стану перенапруги [3].

Результати аналізу означених факторів показує, що професійне емоційне вигоряння є серйозною перешкодою не тільки для позитивної професійної самореалізації педагогів, але й для педагогічної діяльності в цілому, оскільки порушує психологічне здоров'я, деформуючи особистість та призводячи до серйозних негативних наслідків у професійній діяльності. У зв'язку з цим організація роботи з профілактики синдрому професійного емоційного вигоряння та збереження психічного здоров'я педагогів є одним із найбільш актуальних завдань психології та системи освіти [5; 6].

Для зниження ризику появи синдрому професійного вигоряння, подолання синдрому вигоряння або мінімізації його наслідків у педагогів існує широкий арсенал засобів практичної психології, що дозволяє вибирати різні методики та техніки, враховуючи етап професіоналізації та їх індивідуальні особливості. Програми профілактики можуть включати комплекс соціально-психологічних, організаційно-управлінських, економічних заходів та форм роботи, корекційних та профілактичних заходів щодо виключення чи ослаблення впливу негативних психологічних факторів на педагога.

Одним із найважливіших профілактичних засобів є вдосконалення емоційної саморегуляції, яка є необхідною умовою особистісного та професійного розвитку сучасного педагога. Зміцнення та підтримка психологічного здоров'я педагогів є запорукою благополуччя підростаючого покоління, тому робота з його формуванню має величезну соціальну значимість бути одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти.

Висновки.

Таким чином, у результаті проведеного теоретичного аналізу синдрому емоційного вигоряння було виявлено чинники, що його викликають, домінуючі симптоми, та наслідки для педагога. Виявлено, що синдром емоційного вигоряння є складним психофізіологічним феноменом, пов'язаний із постійними емоційними навантаженнями та міжособистісним спілкуванням,

який визначається, як емоційне, розумове та фізичне виснаження через тривале емоційне навантаження.

Результати аналізу досліджень показують, що синдром професійного вигорання суттєво загострюються професійні деформації педагогів, у тому числі низькі очікування щодо учнів, редукція професійних обов'язків, формалізм, негативізм, цинічне ставлення до дітей та батьків, потурання, що неминуче впливає на якість освіти.

Перспективним напрямом вивчення цієї теми стане розробка конкретних алгоритмів профілактики професійного емоційного вигорання педагогів з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації.

Література:

1. Жогно, Ю. П. Психологічні особливості емоційного вигорання педагогів [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 249 с.
2. Музичко, Л. В. and Фальковська, Л. М. and Гавриловська, К. П. (2017) Емоційне вигорання викладачів вищої школи та їхнє професійне здоров'я. Лікарська справа (7). pp. 37-44.
3. Evers W., Tomic W., Brouwers A. Burnout Among Teachers. Students' and Teachers' Perceptions Compared // School Psychology International. 2004. Vol. 25(2). Pp. 131–148.
4. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations. New York : Martino Fine Books, 2015. 334 p.
5. Maslach C., Schaufeli W. B., Leiter M.P. Job burnout / Annu. Rev. Psychol. 2001. Vol. 52. Pp. 397–422.
6. Maslach, C., Leiter, M. P., Jackson S. E. Maslach Burnout Inventory. 2017. URL : <https://www.mindgarden.com/maslachburnout-inventory/685-mbi-manual.htm>

Abstract. The article examines the peculiarities of the syndrome of professional burnout in teachers and the need to understand the essence of actions to prevent professional emotional burnout of teachers as a condition for optimizing their professional activity. Emotional burnout syndrome is a complex psychophysiological phenomenon associated with constant emotional stress and interpersonal communication, which is defined as emotional, mental and physical exhaustion due to long-term emotional stress. Professional burnout of teachers negatively affects professional activity, is an obstacle to professional self-realization, violates psychological health, deforms the personality and leads to serious negative consequences.

Key words: professional burnout, emotional burnout syndrome, teacher, pedagogical activity.

Стаття відправлена 20.11.2022 г.

© Малікова С.О.

УДК 811.161

UKRAINIAN MEDICAL TERMS WITH THE ELEMENTS КАРДІО- and СЕРЦЕ-

Samoilenko O.V. / Самойленко О.В.

c.philol.s., as.prof. / к.філол.н., доц.

ORCID:0000-0001-5040-874X

Donetsk national medical university, Lyman, Pryvokzalna, 27, 84404

Донецький національний медичний університет,

Лиман, Привокзальна, 27, 84404

Summary. The article examines Ukrainian medical terms-composites with the international component cardi(o)- and the Ukrainian counterpart серц (e)-. The problem of interchangeability of such tokens has been raised. Their productivity and word-forming mobility were revealed. It is necessary to take into consideration that lexical units with the component cannot be deployed into word-combinations or sentences, they have been built just by adding the terminological element so such words acquire the status of quasi-composites. The part is an onomasiological sign with the meaning “location”, “object”. The root takes part in building ordinary compounds which can be deployed into units of the syntactical level. So, compound words with the components кардіо- and серце- can be referred both to compounds and quasi-composites. The models of building new words with the component кардіо- is more productive than the model with the component серце-, which may prove the tendency that traditionally international terminological elements have a more common usage in comparison with the components of native origin. It may be explained by the tendency to the simplification and internalization, as medical terms should be easily understood. The paper's perspective is that terms with somatic components need further study to elucidate their productivity and mobility.

Key words: word-building, terminological element, compound word, quasi-composite, onomasiological model.

Introduction.

Ukrainian medical terminology is an integral part of the terminological system. The general issues of creating medical terms were and are relevant today, since most of the terms derive from foreign languages, usually from Latin and Greek languages. The development and improvement of medical terminology is analyzed in scientific works, manuals and medical dictionaries.

At the end of the 20th - at the beginning of the 21st century. Ukrainian medical terminology was examined and described in detail by N. P. Misnyk, N. P. Lytvynenko, G. O. Zolotukhin, L. A. Pyrig, L. O. Symonenko, T. V. Lepekha, G. M. Didyk-Meush, M. V. Dmytruk, V. V. Kalko, T. G. Faichuk, O. M. Viktorina, N. Z. Tsysar, N. O. Hymer, I. M. Ivanenko, T. O. Lukovenko, O. S. Stryzhakovska, D. Yu. Sizonov, Yu. O. Brazhuk and others. For example, T. V. Lepeha worked on lexical-semantic and word-formation-structural features of forensic medical terminology [4], H. M. Didyk-Meush studied medical nomenclature in monuments of the Ukrainian language of the 16th–18th centuries. N. P. Mysnyk investigated the formation of Ukrainian medical clinical terminology [6], N. Z. Tsysar studied the secondary nomination in the system of Ukrainian medical terminology [11], etc.

In the article, we will pay attention to the medical terms with the components кардіо- and серце- and analyze their way of building and peculiarities in usage.

Thus, the purpose of the article is to depict Ukrainian medical terms with components **кардіо-** and **серце-**; to classify them according to lexical-semantic groups and relationships. The object of research is medical terms with the components. The material is taken from "Dorland's Medical Illustrated Dictionary" (2007), "Ukrainian-Latin-English Interpretive Dictionary" edited by M. Pavlovskyi, L. Petrukh, I. Golovko (1995), "Explanatory dictionary of medical terms" by N. Lytvynenko, N. Misnyk (2010), "New dictionary of foreign words" by L. I. Shevchenko, O. I. Niky, O. I. Khomyak, A. A. Demyaniuk (2008) and P. Shtepa's Dictionary of Foreign Languages (1977).

The main part.

In modern Ukrainian both terms with the component (Greek root) and are used. Thus, the relevance of the study of terms with somatic components is due to the need to establish the specificity of the somatic symbol in a composite term and to determine the lexical and syntactic features of words with such components. It should be taken into consideration that at the current stage in the Ukrainian medical language there are terms that have international term elements of Greek or Latin origin, as well as Ukrainian origin. Lexemes with somatic components are only in the medical field. The international components connected with parts of the body include **кардіо-, гемо-, рино-, офтальмо-, лабіо-, хейло-, одонто-, оніхо-, трихо-, стомато-, сомато-, блефаро-, глос-, мело-, глоссо-, ото-, ларинго-, фаринго-, езофаго-, -гастро-, ентеро-, коло-, флебо-, вазо-, ангіо-, сіало-, гідро-, адено-, дуодено-, прокто-, тифло-, метро-, оофоро-, сальпінго-, орхі-, гон-, артро-, хондро-, міо-, панкрет-, сплен-, гепато-, нефро-, ур- гістери-, пієло-, дермато-, дактіло-** etc. Ukrainian words such as **рот-, лобо-, пальце-** are also used among somatic components. Synonymic word-building elements are also used: **ангіо-** (Greek) \ **вазо-** (Latin), **кольпо-** (Greek) \ **вагіно-** (Latin), **кардіо-** (Greek) / **серце-** (Ukrainian)/

An important component in the medical field and in the terminology system in general is **карді(о)-** (Ukrainian equivalent **серце**). Карді(о)- "(Greek root) is a part of compound words, which means "connected with the heart or the cardiac opening" [9, vol. 1, p. 782].

The largest number of lexemes with these components is recorded in Dorland's Illustrated Medical Dictionary [9]. There are 86 lexemes with the cardi(o)-component,, the component **серце-** is epy part of 11 lexemes. In the "New Dictionary of Foreign Words" compiled by L. I. Shevchenko, O. I. Nika, O. I. Khomyak, A. A. Demyaniuk (2008), there are 24 lexemes with the part **кардіо** - and only 22 among them are used to denote medical terms, for example: **кардіограмма, кардіограф, кардіографія, кардіологія, кардіолог, кардіоміоцит, кардіомонітор, кардіостимулятор, кардіопатія, кардіореанімація** etc [7, p. 285].

All the words with the component **кардіо-** can denote: 1) processes: **кардіотомія, кардіоангіографія, кардіовальвулотомія, кардіоверсія, кардіогенез, кардіограмма, кардіографія, кардіокірографія, кардіокімографія, кардіолізіс, кардіометрія, кардіометрія, кардіоперікардопексія, кардіопластія, кардіоплегія**, e.g.: **кардіографія** is- the technique of graphic

recording of some physical or functional manifestations of the heart [9, vol. 1, p. 783]; 2) names of the disease: *кардіальгія, кардіоектазія, кардіовальвулітіс, кардіогепатомегалія, кардіодінія, кардіомегалія, кардіомеланоз, кардіоміопатія, кардіоміопатія, кардіоперікардіт, кардіорексіс, кардіосклерозіс, кардіостенозіс*, for example, cardiopptosis is downward movement of the heart [9, vol. 1, p. 784]; 3) related to or affecting the heart: *кардіоактивний, кардіогенний, кардіографічний, кардіокімографічний, кардіопатичний, кардіопілоричний, кардіоплегічний*, e.g., *кардіопневматичний* - related to the heart and breathing, which belongs to them [9, vol. 1, p. 784]; 4) devices: *кардіовальвулятор, кардіовертер, кардіограф, кардіоділятатор, кардіо, кардіометр, кардіостимулятор, кардіотахометр*, e.g., *кардіотахометр* is a device used for cardiocography [9, vol. 1, p. 785]; 5) the names of specialists: *кардіолог* is a doctor who deals with the prevention, diagnosis and treatment of heart diseases [9, vol. 1, p. 783]; 6) names of sciences, specialties: *кардіодинаміка, кардіологія* e.g., *кардіологія* is a medical specialty related to the heart and blood vessels [9, vol. 1, p. 782]; 7) cells, genera: *кардіоцит, кардіобактерія, кардіовірус*, e.g., *кардіовіруси* are viruses; a genus of viruses of the Picornaviridae family that cause encephalomyelitis and myocarditis [9, vol. 1, p. 782].

Words with the component *серце-* are not so numerous (11 lexemes), so they are divided into two groups: 1) processes: *серцебиття* – a complete heart cycle during which electricity is produced, reduction [9, vol. 2, p. 1593]; 2) relating or affecting the heart: *серцевий, серцево-клапанний, серцево-легеневий, серцево-нервовий, серцево-нирковий, серцево-печінковий, серцевоваскулярний*, e.g., *серцево-васкулярно-нирковий* is the one that concerns the heart, blood vessels and kidneys. The lexeme core, which is multi-meaningful but does not refer to the heart, was also found - 1) center. part of anything; 2) iron rod; 3) center. part of a virion; 4) soft tissue in plant stems; 5) pulp from colorless parenchymal cells in plant trunks and some roots [9, vol. 2, p. 1593].

Polysemy is fixed in the following words: *кардіоверсія* - 1) restoration of normal heart rhythm by electric shock; 2) electropulse defibrillation aimed at stopping ventricular fibrillation and restoring synchronous elect. activity [9, vol. 1, p. 782]; *кардіогенний* 1) derived from the heart; caused by normal or pathological heart function; 2) one related to cardiogenesis [9, vol. 1, p. 783]; *кардіокінетичний* 1) that stimulates heart activity; 2) a means that stimulates cardiac activity; *кардіоміопатія* - 1) a general diagnostic term that means a primary non-inflammatory disease of the heart muscle; 2) connected with only those diseases in which only the myocardium is involved in the pathological process, and the cause is unclear and there is no damage to other organs; *кардіостимулятор* - 1) accelerator of heart activity; 2) a means that accelerates the activity of the heart [9, vol. 1, p. 784]; *кардіотомія* 1) cardiac dissection of the heart to eliminate heart defects; 2) dissection of the cardiac part of the stomach or its cardiac opening [9, vol. 1, p. 785].

Despite the polysemy of this or that word, each of the meanings is related to the heart.

Among the studied terms, synonyms have been found out: *кардіальгія, кардіодінія* - pain in the heart [9, vol. 1, p. 783]; *кардіоангіографія,*

ангіокардіографія - angiography of the heart and large vessels [9, vol. 1, p. 66]; **кардіографія** is a technique of graphic recording of some physical or functional manifestations of the heart. There are also other words with the component –графія: кардіокімографія, ехокардіографія, електрокардіографія, кінетокардіографія, фонокардіографія etc.

Cocclusion.

It is necessary to take into consideration that lexical units with the component cannot be deployed into word-combinations or sentences, they have been built just by adding the terminological element so such words acquire the status of quasi-composites. The part is an onomasiological sign with the meaning “location”, “object”. The root takes part in building ordinary compounds which can be deployed into units of the syntactical level.

Література

1. Германович Г. Медичні терміни з компонентами карді(о)- та серц(е)- у сучасній українській мові / Галина Германович // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2016. – № 842. – С. 51–54.
2. Дидик-Меуш Г. М. Медична номенклатура в пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г. М. Дидик-Меуш ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2001. – 19 с.
3. Кочан І. М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології : навч. пос. / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2013. – 294 с.
4. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Лепеха Таїсія Василівна ; Дніпропетровський держ. ун-т. – Д., 2000. – 19 с.
5. Литвиненко Н. П. Тлумачний словник медичних термінів : рос., лат. та укр. мовами : для лікарів, науковців, студ. мед. навч. закл. / Н. П. Литвиненко, Н. В. Місник. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2010. – 848 с.
6. Місник Н. В. Формування української медичної клінічної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. В. Місник, В-во. НАН України. Ін-т української мови. – К. : ДУМ, 2002. – 20 с.
7. Новий словник іншомовних слів / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; За ред. Л. І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
8. Самолисова О. Поняття «термінологія» та деякі аспекти українського медичного термінотворення / О. Самолисова, А. Ніколаєва // Українська термінологія і сучасність. – Вип. VI. – 2005. – С. 201–204.
9. Українсько-англійський ілюстрований медичний словник Дорланда : В 2-х т. – переклад 30-го, амер. вид. – Л. : НАУТІЛУС, 2007. – Т. 1. – 1248 с. ; Т. 2. – 1024 с.
10. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник : У 2-х т. / За ред. Л. Петрух та М. Павловського. – Л. : Вид. спілка «Словник» Львів. мед. ун-ту, 1995. – Т. 1. – 651 с. ; Т. 2. – 786 с.
11. Цісар Н. З. Вторинна номінація в системі української медичної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. З. Цісар ;

Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2009. – 18 с.

12. Штепа П. Словник чужослів / Павло Штепа. – Торонто : Вид. Й. Гладун і сини, 1977. – 452 с.

Анотація. У статті розглядаються українські медичні терміни-композиції з інтернаціональним компонентом **карді(о)-** та українським відповідником **серц(е)-**. Порушено проблему взаємозамінності таких коренів. Виявлено їх продуктивність і словотвірну рухливість. Необхідно враховувати, що лексичні одиниці з компонентом не можна розгортати у словосполучення чи речення, вони побудовані лише шляхом додавання термінологічного елемента, тому такі слова набувають статусу квазікомпозицій. Ці терміноелементи позначають ономазіологічну ознаку «місцезнаходження», «предмет». Корінь бере участь у побудові звичайних сполук, які можуть розгортатися в одиниці синтаксичного рівня. Отже, складні слова з компонентами **кардіо-** і **серце-** можна віднести як до власне складних слів, так і до квазікомпозицій. Моделі побудови нових слів із компонентом **кардіо-** продуктивніші за модель із компонентом **серце-**, що може свідчити про тенденцію до частішого вживання традиційно інтернаціональних термінологічних елементів порівняно з компонентами власне українського походження. Це можна пояснити тенденцією до спрощення та інтерналізації, оскільки медичні терміни повинні бути легко зрозумілими. На думку автора, терміни з соматичними компонентами потребують подальшого вивчення, щоб з'ясувати їх продуктивність і мобільність.

Ключові слова: словотвір, термінологічний елемент, складне слово, квазікомпозиція, ономазіологічна модель.

Статтю відправлено: 18.11.2022 г.

© Самойленко О.В.

УДК 811.1/9 ' 04

DYNAMICS OF VERBS INDICATING THE THINKING PROCESS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

ДИНАМІКА ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ МИСЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Sablina S.V. / Сабліна С.В.

с. filol. s., as. prof. / к. філол. н., доцент

ORCID: orcid.org/0000-0001-7040-6258

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Zhukovskoho, 66, 69600

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Жуковського, 66, 69600

Анотація. У роботі виявлено динаміку (темпи) формування семантичної групи дієслів мислення, зокрема на позначення операційно-мисленнєвої та власне-мисленнєвої діяльності, починаючи зі староукраїнського періоду розвитку мови. Від староукраїнських часів концептуалізація й, відповідно, вербалізація власне-мисленнєвої діяльності, представлена дієсловами, зазнала змін за рахунок архаїзації, новотворів і запозичень, змін у семному складі дієслів, переорієнтації на інші словотвірні форманти.

Ключові слова: дієслово, староукраїнська мова, лексико-семантична група, сема, суфікс

Вступ.

Процес мислення при зіставленні з максимально складними процесами будь-якої предметної галузі є й сам доволі складним, а тим більше кількісно представленою й динамічною є вербалізація цього процесу. Саме це, а також досі дискутована проблема семантичної диференціації й навіть термінування лексико-семантичної групи дієслів, пов'язаних із ментальними процесами, є причиною того, що аналіз дієслів лексико-семантичної групи мислення – досі актуальне завдання. Із точки зору сучасних когнітивної та прагматичної лінгвістичних парадигм цей процес найбільш відповідно пояснює психолінгвістика та когнітивістика у теорії мовленнєвого акту. Утім і в межах генетичної й таксономічної парадигм є сенс вивчати процеси сприйняття, мислення й відтворення інформації людиною та аналізувати специфіку їх вербалізації в динаміці. Адже «У сучасній лінгвістиці дедалі більше приділяють увагу вивченню ментальних процесів і структур, які специфічно представлені в мові. Дослідження в теорії ментальності свідчать, що в науці досі немає чіткого уявлення про цей феномен, розкриті лише окремі проблеми й розроблені шляхи їх вирішення [3, с.331].

В українському мовознавстві є переконливі здобутки в описі й аналізі структури дієслівної лексики, адже ті чи ті лексико-семантичні групи дієслів було проаналізовано ще від середини минулого століття (І.І. Ковалик, В.М. Русанівський, І.Р. Вихованець, А.С. Стадній, В.В. Гумовська, Н.В. Адамець, Т.В. Мирончук, О.В. Бабакова, А.В. Шумейкіна, Л.В. Сегін, Н.М. Пославська та інші). Система граматичних функцій дієслова також описана з урахуванням як функційного підходу (І.М. Прокопенко, Н.Б. Іваницька, Н.Г. Ніколаєва, Г.П. Серпутько), так і когнітивного аспекту (Г.А. Ярмоленко). Утім коли йдеться про історію українського дієслова, фундаментальних досліджень в

рази менше, аніж тих, що виконані на матеріалі сучасної української мови, діалектної чи літературної її форми. Часто староукраїнські дієслова є матеріалом дериватологічних досліджень через представленість у них ідентифікувальних процесів староукраїнського словотворення [4, 9].

Тим часом староукраїнська дієслівна лексика була й залишається засобом концептуалізації дійсності, а тематичне розгалуження й наповнення її лексико-семантичних груп свідчить про специфіку й повноту такої концептуалізації. Отже, виявлення семантичного, дериваційного й функційного потенціалу староукраїнських дієслів у зіставленні із вельми розгалуженою дієслівною системою сучасної української мови – актуальні й перспективні напрями дослідження у вітчизняній лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу.

У цій статті прагнемо виявити динаміку (темпи) формування семантичної групи дієслів мислення, зокрема на позначення операційно-мисленнєвої та власне-мисленнєвої діяльності, починаючи зі староукраїнського періоду (XV ст.) розвитку мови.

І. Формування групи дієслів операційно-мисленнєвої діяльності у староукраїнській мові.

Семантичне ядро цієї підгрупи староукраїнської лексики становлять дієслова, що виражають значення мислення найбільш узагальнено, не розкладаючи цей процес на пізнання, знання й пам'ять. Це дієслова, що мають корінь *мисл-*, відомий і в попередні періоди розвитку мови: *мыслити(вымыслити)*: Нехай так нѣкоторые не мыслятъ [7, с. 442]. Семантичний відтінок 'здогадуватися' мають префіксальні деривати *домышлятися, домислитися*: Латве ся домыслити, якая есть певность того мниманого...позволения [7, с. 222], а синонімами до цих лексем у староукраїнській мові виступали дієслова *дорозуміватися, дорозумітися*, похідні від *розумѣти*. Зі значенням 'задумати, обдумати щось' уживалися дієслова *замыслити*: Подъ Кумейками загребленную славу воскресити и оживити замыслили [7, с. 276] й *намѣрити*: Оттоль за Ворскло до Криму рушити уже было намѣрено [7, с. 462].

Похідне від праслов'янської дієслівної основи *věděti* 'знати' конфіксальне дієслово *вывѣдатися (вывѣдоватися)*: О многихъ речахъ...вывѣдатися можемъ. Вывѣдался причины его шаленства. О его замислахъ...Поляки...не могли истотне вывѣдатися [7, с. 132] набуває семантики 'розслідувати, дізнаватися про щось', звідки й староукраїнський військовий термін *вывѣдка*-розвідка [7, с. 132].

Підгрупу дієслів мислення у староукраїнській мові доповнюють такі лексеми як *гмырати*: (нім.(ge) mähren) – мудрувати, ламати голову над чимось: На правду слѣпыми очима по невинности церкви святой восточной не гмырати [7, с. 176] та *познати*: Промежутку тых всих познали есмо ув обличе [6, с. 150], обидва мають семантику 'розмірковувати над чимось'.

Виявлена семантична варіантність підгрупи дієслів мислення у староукраїнській мові вказує на значний ступінь інформаційної визначеності мовців і чітку співвіднесеність конкретних дієслів із деталями процесу

розумової діяльності, зокрема, мисленням.

До всього вкажемо й на дериваційну специфіку цієї підгрупи дієслів, яка збігається з загальною словотвірною тенденцією староукраїнського дієслова – префіксальні й конфіксальні деривати від праслов'янських чи староукраїнських коренів.

II. Динаміка дієслів операційно-мисленнєвої діяльності в новій українській мові.

Зіставлення реєстрів тлумачних словників ХХ століття доводить, що значна кількість дієслів мислення зникає з ужитку в новій українській мові: дев'ять архаїзмів (включно зі словотвірними варіантами) у цій семантичній підгрупі доволі показовий факт: *вымыслити, погадати, мнимати, домышлятися, дорозумітися, змишляти, змислити, намѣрити, вывѣдоватися, гмырати*. Тільки чотири дієслова, засвідчені у староукраїнський період розвитку мови, увійшли зі збереженням семантики до нормативного лексикону нової української мови: *мислити, вимисляти, намислити, познати*.

Не зважаючи на таку кількість втрачених лексем, аналізована семантична підгрупа поповнилась новими похідними від староукраїнських коренів. Усього в словниках періоду нової української мови нараховуємо 55 дієслів мислення тільки на позначення процесу пізнання й знання: *думати* [5]; *вигадувати* [5], [1], *додумувати* [5], [1], *домудруватися* [5], [1], *замишляти* [5], [1], *коверзувати* [5], [1], *мізкувати* [5], [1], *метикувати* [5], *надумати* [5], [1], *помишляти* [5], [1], *розумувати* [5], [12] та інші. Порівняно з попереднім періодом, лексеми цієї підгрупи характеризуються більшою семантичною й дериваційною варіантністю, а при формуванні дієслів мислення задіяні корені: *-дум-, -гад-, -мудр-, -мірк-, -мізк-* та відповідні дієслівні форманти.

Ядерним дієсловом цієї лексико-семантичної групи вважаємо *думати*, яке не містить у значенні додаткових семантичних ознак, крім розмірковувати над чим-небудь; *мислити*, й відрізняється обмеженими сполучувальними можливостями: *Коника сідлав і думки думав, бо їхав далеко аж за гірочки* [5]. Численні похідні від кореня *-дум-* у сучасній українській мові (*надумуватися, додумувати* [1], *здумуватися* [1], *здумувати* [1], *подумати* [1], *придумувати* [5], *роздумувати* [5] та інші) дозволяють констатувати його продуктивність і здатність утворювати розгалужене словотвірне гніздо. Ядерне у староукраїнський період дієслово цієї лексико-семантичної підгрупи *мислити* актуальне і в новій українській мові, утім словники фіксують за ним ремарку 'розмовне' і, за нашими спостереженнями, воно дуже поступається у частотності вживання сучасному дієслову *думати*.

Корінь *-гад-* зафіксовано в афіксальних формах дієслів мислення *гадати, вигадувати* [5], [1], *гадкувати* [5], [1], *гадатися* [5], [1], *догадуватися* [5], [1], *загадувати* [5], [3] та інші. Семантико-словотвірна кореляція дієслів із коренем *-гад-* доволі чітка: вершиною, очевидно, є інфінітив *гадати* зі збереженою й дотепер первісною семантикою праслов'янського кореня **gadati* 'думати, передбачати, говорити' [2]. Порівняймо дані словників нової української мови: 1) *Думать, размышлять, помышлять, предполагать, воображать*. Я козак молод, гадаю, що я собі пароньки не маю. Мет. 17. Ой ти, козаче, що ти думаєш-

гадаєш? Мет. 81. Коника сидлає, а на Бога не гадає. Гол. I. 11. 2) = Згадувати. Та будемо ми помірати і свого батенька гадати. Мил. 211[5]; 1. Думати, розмірковувати. // Мріяти. 2. Мати думку, міркування з якого-небудь приводу; вважати. // Передбачати, припускати. 3. Мати намір що-небудь робити. // Сподіватися [1].

Із класом дієслів на основі лексико-семантичної ознаки 'мислення' корелює дієслово *мудрувати*, витлумачене в вокабуляріях нової української мови: Умствувати, мудрить, мудрствувати. Будемо якось хитрувати та мудрувати і таки добудемо того щастя. Левиц. I. 201. Як не мудруй, а вмерти треба. О. 1861. III. Гул.-Арт. 111 [5]; 1. Удаватися в зайві й непотрібні міркування. // Вигадувати, робити щось незвичайне. 2. Те саме, що хитрувати 3. Те саме, що роздумувати; обмірковувати [1]. Саме сема'глибоке знання, розуміння, узагальнення чогось; досвід' [6] із семантичного комплексу іменника 'мудрість', очевидно, і підтримує семантику 'глибокого/неординарного мислення' у дієслові *мудрувати* та його похідних: *вимудрувати* [5], [1], *примудрувати* [5], [1], *примудрятися* [1] та інші.

Семантично тотожними вважаємо дієслова мислення з корнем -мірк-, представлені, крім вершинного *міркувати*, іншими конфіксальними похідними (*наміркуватися* [5], [1], *обмірковувати* [5], [1], *поміркувати* [5], [1], *домірковуватися* [5], [1]) та -мізк- (у словниках нової української мови зафіксовано лише 3 дієслівні форми з цим коренем: *мізкувати* [5], [1], *помізкувати* [5], [1], *обмізкувати* [1]). Підставою такої тотожності є незначна розбіжність у семантиці обох дієслів: *міркувати*: Думати, соображать, розсуджувати, розсуджувати. Не все ж Біг дарує, про що люд міркує. Ном. №71. Міркує той, хто нужду знає. Гліб. 1. Сам оце як почну міркувати та й складу до ладу. Левиц [5]; 1. Заглиблюватися думками в що-небудь; розмірковувати. 2. Думати, роблячи певні висновки; обмірковувати. 3. розм. Розуміти, усвідомлювати щось [1]. Порівняймо *мізкувати*: Соображать, розмішляють. Було їм вольно розмовляти про всякі свої діла і думати, і мізкувати. Котл. Ен. III. 53. Я вже й сам не раз про се мізкував. К. Чого воно так було, – не моє діло мізкувати. Г. Барв. 19 [5]; 1. Продумувати що-небудь; розмірковувати. 2. Те саме, що розуміти; тямити [1].

Наведений далеко неповний перелік дієслів мислення в новій українській мові, і то тільки у літературній її формі, переконує в існуванні семантично структурованої системи позначень мислення й усвідомлення в найбільш загальному вигляді. Дослідження дієслів із діакронічного погляду переконує, що зміни стосувалися переважно семантичної й словотвірної продуктивності коренів із семантикою мислення, кількісне співвідношення дієслів мислення у староукраїнській та новій українській мові становить приблизно 1:3.

III. Дієслова власне-мисленнєвої діяльності у староукраїнській мові.

Розумінням здебільшого вважають такий психічний стан, що корелює із правильністю прийнятого рішення й супроводжується впевненістю в цьому рішенні. До дієслів розуміння ми відносимо лексеми, контекстуальні вживання яких та словникові дефініції мають значення 'розуміти', 'досягати' як синоніми. Семантичним ядром є лексема *розуміти*: 1. Понимати; лєнить. Четвертый

выкладъ, же черезъ имя «камень» вѣра або признанье, отъ Петра учиненное, разумѣю быти маеть. Пал. 341. 2. Считать. Злую речь и добрую разумѣють. Гал. I, 42. Люде, разумѣючи онихъ [полкъ нѣженскій] за войско литовское...нѣкоторые сотни погромили. Л.С. 16 [8, с. 289]. Словотвірними варіантами до цієї лесеми є вокабули *вырозумити* (із пл. wyrozumieć). Понять, уразуметь. Нашоль листы..., зъ которыхъ вырозумѣль все. Рук. хр. 151. Зъ котрого викладу, опаче вырозумѣного, монархію церковную на Петрѣ будуть отступниково. Пал. 341 [7, с. 152] та *зрозумивати, зрозумити*: Понимать, понять. Мл. Сл. 32. Лекс. 3. И теперь антихристове многіи настали, отъ сего зрозумѣваемъ ижъ послѣдняя година есть. Пал. 316. Зрозумѣть можемо, якъ Богъ за натурою челоуѣчою зъєдначился. Гал. I, 1 [7, с. 340].

У значенні 'досягати чогось за допомогою розуму' уживаються дієслова *довнимати, довнимати*: Понимать, соображать, догадываться, смекать. Много зъ нихъ то довнимають. Рук. хр. 393. Ачъ довнѣмаю, же того не речеть, абы отъ митрополіи Кіевской...нижшіе быти мѣли. АП. 1240 [7, с. 213] та *збагнути*: Сообразить, догадаться, понять, уразуметь. А коли попадешъ той оселокъ и людскую, Або шелягъ зламаний, копѣйку якую, не збагнешъ куди вткнути – всіого душа хоче. Довг.104 [7, с. 299].

Отримані знання потребують фіксації та збереження у довготривалій пам'яті, а тому вербальне маркування процесу запам'ятовування, відтворення та трансформації здобутої інформації також актуальне в означений період розвитку української мови. В «Історичному словнику української мови» цей процес представлений лише однією лексемою з семантикою відтворення у пам'яті інформації чи події: *вспам'ятати*: Вспомнить. Вспам'ятать тежъ Гдѣ Богъ на Рахиль. Рук. хр. 21 [7, с. 120].

Якщо зважати, що свідомість є статичною формою відображення дійсності (на противагу мисленню як динамічного процесу), можна виокремити низку дієслів, семантика яких відповідає цій формі ментальності. У семантичній системі дієслів, що маркують процес усвідомлення, ядерною є сема 'бути у свідомості', однак вона, так само як і сема мислення у загальному плані, наявна в семантиці більшості дієслів мислення, говоріння й сприйняття. Серед староукраїнських дієслів мислення це найбільш узагальнене значення знаходження у свідомості має дієслово *кмитити*: Соображать, смекать. Мы сіого не кмѣтимъ, якъ би отгадати. Довг.94 [7, с. 368]. Хоч у деяких контекстах близькі за семантикою, а відтак, синонімічні дієслова зі значенням 'прийти до тями, схаменутися' *упам'ятатися*: (пл. upamiętać się). Образумиться, одуматься. А покижъ того злого будетъ, авжды для Бога треба ся упам'ятати, треба той злый бѣгъ отмѣнити. Диар.Фил.114 [7, с. 431] та *упом'ятатися*: Образумиться, одуматься. Не упом'ятатися срацины, ажъ ихъ Гдѣ Богъ покарає. Рук. хр. 320 [7, с. 434].

IV. Динаміка дієслів власне-мисленнєвої діяльності в новій українській мові.

Від староукраїнських часів концептуалізація й, відповідно, вербалізація власне-мисленнєвої діяльності не змінилася, про що свідчить і незначна кількість архаїзованих староукраїнських лексем: *зрозумивати* [7, с. 340],

довнимати [7, с. 213], довнімати [7, с. 213], впамятати [7, с. 120]. Більшість із зафіксованих у попередній період дієслів цієї підгрупи увійшли в лексикон сучасної української мови: *розуміти* [8, с. 289], [5], [1], *вирозуміти* [7, с. 152], [5], [1], *зрозуміти* [6], [5], [1], *збагнути* [7], [5], [1], *згадувати* [5], [1], *кмітити* [5], [12], *пам'ятати* [5], [1], *тямити* [5], [1], *зміркувати* [5], *кметити* [5]. Дієслова цієї лексико-семантичної підгрупи творяться переважно за допомогою суфіксів: -і- (*розуміти* [5], [1]), -а- (*пам'ятати* [5], [1]), -ува- (*придумувати* [5]).

Семантичне ядро підгрупи дієслів розуміння – лексема *розуміти*: гл. Понимать. Так мені сталося, наче я дитина мала: не розумію нічого, не знаю, не памятаю. МВ. II. 13 [5]; Сприймати, ося гати розумом (у 1, 2 знач.). // Сприймати інформацію, передану жестами, знаками і т. ін. Осягати, схоплювати розумом, усвідомлювати ідею, зміст, значення чого-небудь написаного, про читаного, сказаного і т. ін. // Сприймати, схоплювати зміст висловленого нерідною мовою. // кого. Сприймати, усвідомлювати зміст, значення чого-небудь висловленого, написаного, створеного кимсь. // кого [1].

Стилістично маркованою є вокабула *кумекати*: Розбиратися в чому-небудь; розуміти, тямити. // Міркувати про що-небудь» [1], яка реалізує сучасну жаргонну конотативну семантику. На периферії підгрупи знаходиться дієслово *кметити*, яке представлене у глосарії Б.Грінченка, а тому, ймовірно, може бути діалектним: гл. Сmekать, понимать; замѣчать, примѣчать. Уже дитина кметить [5].

Тим часом такі вокабули розуміння як *пам'ятати*: гл. Помнить. То дався мені гетьман Хмельницький гаразд добре знати, буду його вівек пам'ятати. Мет. 395. Хто в пір'я поростає, хай на бідного пам'ятає. Ном. № 1457 [5]; Зберігати в пам'яті, не забувати. // Усвідомлювати, розуміти. // Мати на увазі, враховувати. // Знати. Не пам'ятати себе – бути у схвилюваному, збудженому стані, діяти несвідомо. 2. У знач. вставн. сл. пам'ятаєш, пам'ятаєте. Уживається як звертання до співрозмовника: пригадуєш, пригадуєте [1] й *тямити*: 1) Смыслить, понимать. Вчилася, та й не тямить. (О. 1862. III. 37). Коли не періг, то й не пирожися; коли не тямиш, то й не берися. Ном. № 9572. 2) Помнить. Тямитиме до нових віників. Ном. № 3645 [5]; 1. Усвідомлювати, розуміти що-небудь; виявляти кмітливість, тямущість у чомусь. // у чому, на чому, що. Розумітися на чому-небудь, мати знання в якійсь справі. // Уміти що-небудь робити. // Те саме, що відчувати 1. 2. Тримати в пам'яті, пам'ятати. Не тямити себе, також від чого – бути в стані дуже сильного збудження, хвилювання; втрачати витримку під впливом особливо сильних почуттів [1] крім загального значення 'розуміти, усвідомлювати', передають семантику фіксації й збереження інформації в пам'яті.

Цікавим видається й той факт, що ті дієслова, які представляють підгрупу на позначення усвідомлення у староукраїнській мові зникають з ужитку в новоукраїнській мові. Утім реєстр таких дієслів поповнюється в аналізований період або за рахунок нових дериватів: *осмислювати* [1], *одуматися* [5, с. 1583]. Засіб творення цих лексем – суфікси: -а- (*осягати* [1]), -ов-, -ува- (*опам'ятовуватися* [1]).

Семантичне ядро дієслів усвідомлення – лексема *усвідомлювати*: Осягати розумом, сприймати свідомо, розуміти значення, сенс чого-небудь; осмислювати. // До кінця, повністю розуміти що-небудь, проникати в його суть, правильно оцінювати щось. // у сполуч. зі сл. себе. Вважати, відчувати себе ким-небудь або яким-небудь [8, с. 1515], що найбільш чітко характеризує поняття 'бути у свідомості, свідомо сприймати навколишню дійсність'.

У вокабулах *опам'ятовуватися*: Зрозумівши помилковість своєї поведінки, хибність своїх намірів і т. ін., відмовлятися від них; одумуватися [8, с. 844] та *уявляти*: 1. Викликати у своїх думках, своїй свідомості який-небудь образ, картину, дію і т. ін. 2. Розуміти, усвідомлювати, знати. 3. тільки 2 ос. одн. і мн. Уживається в значенні вставного слова для загострення уваги на чому-небудь, зацікавлення чим-небудь. Уявіть [собі] – вставне слово, словосполучення, що вживається для загострення уваги на чому-небудь, зацікавлення чим-небудь, більшого переконання в чомусь. 4. заст. З'являтися, виходити, ставати видним [1] спостерігається розширення семантичного значення. Маркером розширення семантики дієслова *уявляти* є факт уживання його в значенні вставного слова.

Отже, вдається простежити незначну кількісну та якісну динаміку дієслів власне-мисленнєвої діяльності в новій українській мові.

Висновки.

Дієслова мислення різних періодів розвитку української мови – цінний матеріал для розуміння процесів концептуалізації й, відповідно, вербалізації інтелектуальної діяльності людини. Природні мовні зміни (архаїзація, новотвори й запозичення, зміни в семному складі дієслів, переорієнтація на інші словотвірні форманти) дозволяють скласти найзагальніше уявлення щодо динаміки формування лексико-семантичної групи дієслів операційно-мисленнєвої та власне-мисленнєвої діяльності, починаючи зі староукраїнського періоду (XV ст.) розвитку мови.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/about/search/?searchid=139800&text=Великий%20тлумачний%20словник%20української%20мови%20/%20уклад.%20і%20голов.%20ред.%20В.Т.%20Бусел>.
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; За ред. О. С. Мельничука. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm
3. Овчиннікова І. І. Лексико-семантична груп дієслів інтелектуальної дії в українській літературній мові / І. І. Овчиннікова // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. - 2013. - Вип. 9. - С. 329 - 334. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9_51
4. Русаченко Н.П. Аугментація та елізія у словозмінних парадигмах дієслова староукраїнської мови XVIII ст. / Н. П. Русаченко // *Studia philologica*. - 2013. - Вип. 2. - С. 43-48. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2013_2_10

5. Словарь української мови: в 4 томах / упоряд. з додат. влас. мат. Б. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996. – Режим доступу: <http://hrinchenko.com>

6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>

7. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст. : у 2 кн. / [підгот. до вид. В. В. Німчук та Г. І. Лиса]. – К. – Нью-Йорк, 2002. – Кн. 1.: А-Н. – 512 с.

8. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст. : у 2 кн. / [підгот. до вид. В. В. Німчук та Г. І. Лиса]. – К. – Нью-Йорк, 2002. – Кн. 2. : О-Я. – 492 с.

9. Штанденко У. Морфологічні особливості ітеративних дієслів у пам'ятках староукраїнської мови / У. Штанденко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб. наук. ст. — 2013. — Вип. 22, ч. 2. — С. 182-186. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76985/35-Shtandenko.pdf?sequence=1>

Abstract. *The work revealed the dynamics (pace) of the formation of the semantic group of verbs denoting thinking, in particular for the designation of operational-thinking and actual-thinking activity, starting from the Old Ukrainian period of language development. Old Ukrainian verbal vocabulary has been and still is a mean of conceptualizing reality, and the thematic branching and filling of its lexical-semantic groups testifies to the specificity and completeness of such conceptualization.*

The purpose of the research is to reveal the dynamics (pace) of the formation of the semantic group of verbs denoting thinking, in particular to indicate operational-thinking and actual-thinking activities, starting from the Old Ukrainian period (XV century) of the development of the language. Since ancient Ukrainian times, the conceptualization and, accordingly, the verbalization of the actual thinking activity, represented by verbs, has undergone changes due to archaization, neologisms and borrowings, changes in the seventh part of verbs, reorientation to other word-forming formants.

Key words: *verb, the Old Ukrainian language, lexical-semantic group, sema, suffix*

Статтю відправлено: 23.11. 2022 г.

© Сабліна С.В.

STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN ANOTHER LANGUAGE AUDIENCE

ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Zlotnyk-Shagina O.O. / Злотник-Шагіна О.О.

c.philol.s., as.prof. / к.філол.н., асист.

Taras Shevchenko Kyiv National University,

Kyiv, Volodymyrska 60, 01033

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Володимирська 60, 01033

Анотація. В статті розглядаються принципи, методи та особливості вивчення фразеологічних одиниць української мови в іншомовній аудиторії. Пізнаючи фразеологічні одиниці, іноземці не просто вчать розуміти глибші сенси української мови, принципи перенесення лексичного значення, прийоми моделювання оціночних суджень, а й знайомляться з традиціями та особливостями українського життя, з фольклорними та літературними традиціями. Тому, для іншомовної аудиторії важливо не лише пізнати фразеологію української мови, а й провести паралелі і порівняти фразеологізми української мови та рідної мови іноземного студента.

Ключові слова: фразеологія, українська фразеологія, фразеологічна одиниця, іншомовна аудиторія, методика вивчення фразеології.

Вступ.

Вивчення фразеологізмів у іншомовній аудиторії досить складне і водночас цікаве. Організована робота над фразеологічною системою української мови дозволяє розширити активний фразеологічний запас студентів, сприяє адекватному розумінню української мови, а також сприяє правильному вживанню фразеологізмів у найрізноманітніших ситуаціях. Фразеологізми розглядаються як явище, яке презентує національно-культурні особливості країни, відображені в мові, а отже, мають велику цінність в аспекті соціокультурного підходу до вивчення української мови як іноземної.

Пізнаючи фразеологічні одиниці, іноземні студенти не лише вчать розуміти глибші сенси української мови, принципи перенесення лексичного значення, прийоми моделювання оціночних суджень, а й знайомляться з традиціями та особливостями українського життя, з фольклорними та літературними традиціями. Практика показує, що носіям іншої культури завжди цікаві всілякі стійкі обороти з їхньою образністю, емоційністю, неочевидністю сенсу, мовною грою, вони із задоволенням намагаються використовувати їх у спілкуванні. Все це, безумовно, говорить про великий мотиваційний потенціал фразеологізмів. Крім того, слід ясно розуміти, що вивчення української фразеології іноземними студентами є необхідним для того, щоб сформувати системне уявлення про українську мову.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, у світі до української культури особлива увага, що приваблює іноземців до її пізнання та вивчення мови. Фразеологічні одиниці, як правило, надзвичайно багаті на своєрідні елементи національної культури, які і вміщаються в поняття культурний компонент слова, або словосполучення, а тому вивчення

фразеологічного складу мови представляє для дослідника широку картину специфіки національної цивілізації, адже, для іноземних студентів, надзвичайно важливо пізнати особливості української культури, через дивовижний світ фразеології. У цій статті будуть розглянуті методи та особливості вивчення української фразеології в іншомовній аудиторії, що й зумовило вибір теми та пояснює актуальність дослідження

Основний текст.

Відзначаються різні підходи до лінгвістичного обґрунтування відбору навчального матеріалу під час вивчення української фразеології та послідовності його запровадження. Важливим етапом у вивченні фразеології іншомовною аудиторією є виявлення диференціального та загального в українській та рідній мовах студентів. У методиці викладання української мови як іноземної так само здобула визнання і інша точка зору, згідно з якою відбір мовного матеріалу та послідовність його введення повинні цілком обумовлюватися системою української мови з урахуванням комунікативних цілей навчання, внутрішньою логікою мови та законами її природного функціонування.

Спеціальний лінгвістичний аналіз фразеологізмів, дозволяє виявляти, прогнозувати, інтерпретувати труднощі засвоєння фразеологічної одиниці, зумовлені іманентними властивостями самої фразеологічної системи. Розгляд фразеологічної одиниці крізь призму рідної мови студентів виявляє труднощі, зумовлені міжмовною інтерференцією.

Як правило, фразеологічні одиниці пояснюються у два етапи [1, с. 30]:

- на першому – розкривається значення фразеологізму;
- на другому – відбувається подальше закріплення його за допомогою письмових та усних вправ, текстів.

Основним визначальним принципом вивчення фразеології є принцип системності, який впливає на розуміння мови як внутрішньо організованої сукупності її одиниць, пов'язаних стійкими відносинами. У розкритті змісту навчання мають бути враховані характеристики системи, які зумовлені її організацією, і пов'язані з її функціонуванням.

На етапі розвитку лінгвістики розробляється граматичний аспект фразеології, досліджуються граматичні властивості фразеологізмів, формується фразеологічна морфологія. Характерною граматичною особливістю фразеологізмів, на відміну окремого слова, є обмежена реалізація морфологічних форм їх компонентів.

У процесі вивчення української фразеології, використовуючи рідну мову, студенти вступають у взаємодію, що є наслідком явища перенесення, яке визначається як складне явище людської психіки, прихований механізм якого дозволяє людині не тільки використовувати в розумовій і моторній діяльності наявні у нього знання, вміння і навички, а й переносити їх на знання, вміння і навички, що знову набувають.

При розробці системи вивчення української фразеології необхідне прогнозування цього перенесення, воно можливе на основі виявлення подібностей і відмінностей фразеологічних систем української та рідної мови

студентів шляхом зіставлення, інакше кажучи, науковою основою реалізації принципу обліку рідної мови студентів є зіставлення з метою навчання. Крім семантичної інформації, фразеологізми містять інформацію, яка може бути специфічною тільки для даної мови.

Правильне розуміння української мови в усній та письмовій формах та вільне спілкування українською неможливі без оволодіння мінімумом фразеологічного багатства мови. Необхідність володіння фразеологічним мінімумом обумовлена тим, що частина української фразеології належить до номінативних засобів мови, а засвоєння їх – це необхідна умова володіння українською мовою як засобом комунікації.

Як один з головних принципів відбору лексичного матеріалу в сучасній лінгводидактиці висувається частотність, статистичний критерій визнається найбільш об'єктивним. У зв'язку з поставленими завданнями були використані словник української мови за редакцією В.М. Білоноженка та словник найуживаніших фразеологізмів за довідником О.М. Авраменка, які в тій чи іншій мірі відображають фразеологічну систему української мови та містять необхідну лінгвістичну характеристику фразеологічних одиниць, словники, у яких відповідно до тих чи інших цілей була проведена мінімізація фразеологічного матеріалу української мови, словникові мінімуми, у яких відбито фразеологію.

Дуже часто норма фразеологічної одиниці перебуває у суперечності з нормами та системою мови. Так, багато фразеологізмів мають неповну морфологічну парадигму: не всі відмінкові форми, форми числа, виду, способу, часу. Внаслідок помилкового перенесення на фразеологічну одиницю граматичних властивостей раніше вивченого слова, омонімічного з компонентами фразеологічної одиниці, яке має повну морфологічну парадигму, у іноземців виникають помилки.

Зміст фразеологічної роботи у вивченні фразеології в іншомовній аудиторії включає не тільки виявлення та опис матеріалу, необхідного для оволодіння українською мовою як засобом спілкування, а й визначення місця фразеологічної роботи в системі навчання, послідовність запровадження українських фразеологізмів, розподіл фразеологічного матеріалу за етапами навчання, розкриття шляхів його організації.

Можливість вивчення української фразеології в нерозривному зв'язку з вивченням морфології та синтаксису впливає із самої сутності фразеологізмів, співвіднесеності їх за семантичними та лексико-граматичними особливостями з частинами мови. Засвоєння морфологічних властивостей фразеологізмів доцільно проводити у зв'язку з вивченням відповідних частин мови, синтаксичні особливості фразеологізмів можуть бути засвоєні щодо розділів синтаксису.

Лінгвістикою накопичено певний досвід виявлення тематичних груп фразеологізмів. Як правило, науковцями виділено такі семантичні групи фразеологічних одиниць:

- властивості, якості людини (кам'яне серце, золоті руки та ін.);
- дії, вчинки, поведінка людини (баламутити голову, тримати слово,

- вставляти палиці в колеса та ін.);
- мисленнєва діяльність (викинути з голови, мати на увазі, ламати голову та ін.);
 - мовленнєва діяльність (переливати з пустого в порожнє, називати речі своїми іменами та ін.);
 - фізичний, емоційно-фізичний стан (валитися з ніг, дух захоплює, серце кров'ю обливається та ін.);
 - перехід з одного стану в іншу особу, предмета (входити в звичку, виходити з себе та ін.);
 - якість, ознака дії (водою не розлити, душа в душу та ін.);
 - час дії (в одну мить, рік у рік, хвилина в хвилину та ін.);
 - місце, напрямок дії (на край світу, рукою подати та ін.);
 - умова дії (у крайньому випадку, в жодному разі та ін.);
 - кількість (крапля в морі, кіт наплакав та ін.);
 - ставлення того, хто говорить до висловлюваної думки (як правило, легко сказати та ін.);
 - почуття, емоції людини (блідий як полотно, зомліти від страху, бути приголомшеним заздрим від чужого щастя здохне та ін.)

У методиці вивчення української фразеології відомі такі прийоми семантизації фразеологізмів засобами української мови:

- використання лексичних еквівалентів та синонімів, вільних словосполучень;
- розгорнуте тлумачення фразеологічних одиниць українською;
- використання синонімічних та антонімічних фразеологічних поєднань;
- введення фразеологічних одиниць у контексті;
- етимологічний аналіз, і навіть, ілюстрування.

Ефективним способом розкриття значеннєвої структури фразеологічних одиниць є комбінація прийомів. Комплекс вправ спрямований на формування навичок ситуативно-направленого вживання фразеологізмів. Цей комплекс включає вправи такі вправи:

- розмежування близьких за значенням слів і фразеологізмів та синонімічних фразеологізмів, які відрізняються конотацією;
- вживання фразеологізмів та слів однієї семантичної групи у переказі тексту, в оповіданні, чи переглянутому фільмі;
- складання оповідання з використанням фразеологізмів на задану тему, а також використання діалогу за прослуханим текстом із застосуванням фразеологічних одиниць тощо.

Реалізація основного принципу навчання української мови – комунікативної спрямованості – виявила одну з найважливіших умов оволодіння фразеологією – запровадження та закріплення фразеологічних одиниць у контексті. Тільки вивчення реального функціонування фразеологізму у мові дає справжнє уявлення про його складну смислову структуру. Навчання фразеологізмів у тих не лише забезпечує знання їх семантики, відмежування їхню відмінність від вільних словосполучень, а й сприяє встановленню

нормативних зв'язків між фразеологізмом і словом.

Принцип комунікативної спрямованості передбачає формування зв'язків між фразеологічними одиницями та відповідною ситуацією, запровадження фразеологічних одиниць у контекстах, що відображають реальні мовні ситуації. Тому доцільно запровадження фразеологічних одиниць у діалозі, що сприяє оптимальному засвоєнню фразеологізмів, забезпечує правильне їх вживання, формує зв'язки, які є у носіїв мови.

Професорка Л.Є. Азарова пропонує у своїй статті чотири етапи роботи з іноземними студентами [1, с. 25]:

1) Перший етап – викладач повинен надати теоретичні відомості щодо класифікації фразеологізмів та зосередити увагу на стійких словосполученнях з дієсловами руху [1, с. 26]. Саме ці вислови дозволяють подолати мовний бар'єр та спілкуватися на найвищому рівні з чужомовному середовищі, адже фразеологізми мають яскраве тематичне забарвлення: лізти у воду, не знаючи броду; полетіти стрілою; залізти в петлю; народитися в сорочці; вивести на чисту воду; вилами по воді писано; грати очима; накивати п'ятами [5, с.13].

2) Другий етап – пошук фразеологічних аналогів в рідних мовах іноземних студентів: попасти пальцем у небо – прийняти пухирі за ліхтарі (фран.); ведмідь на вухо наступив – котяча музика (польська); робити з мухи слона – дивитися через збільшуваче скло (ісп.); червоніти як маків цвіт – червоніти як троянда (англ.); наче риба у воді – наче риба отримала воду (кит.). На сьогодні питання вивчення фразеологічних аналогів потребує подальшого вивчення [1, с. 26].

3) Третій етап – аналіз, та розбір семантики наведених фразеологізмів, що дозволяє краще зрозуміти їхнє значення і вживання. Для закріплення цих знань на уроках української мови як іноземної необхідно використовувати завдання, у яких студенти використовують стійкі вислови у простих мовленнєвих конструкціях: сидіти на телефоні – довго розмовляти або дзвонити; водою не розлити – жити дружно; крокодилячі сльози – нещире співчуття хитрої людини; ведмежа послуга – дуже сумнівна послуга; накивати п'ятами – втекти дуже швидко [1, с. 27].

4) Четвертий етап – це використання явища фразеологічної синонімії та антонімії. Цікавим завданням на четвертому етапі для студентів-іноземців буде підбір до фразеологізмів синонімів (товкти воду у ступі – переливати з пустого в порожнє, носити воду решетом; підбивати клинці – пускати бісики, стріляти очима, смалити халявки; як вареник у маслі – як сир у маслі, як бобер у салі; лити сльози – обливатися сльозами, виплакати всі очі) і антонімів (як кіт наплакав – хоч греблю гати; за тридев'ять земель – не за горами, рукою подати; бути на ножах – водою не розлити) [1, с. 28].

Багато науковців підкреслюють, що «відео може мати сильний емоційний вплив на студентів, а також може стати стимулом для створення додаткової мотивації у подальшій навчально-пошуковій та творчій діяльності» [4, с. 3]. Саме тому, використання відеоматеріалів значно краще зацікавить студентів та посприє швидкому засвоєнню фразеологізмів. Відео несуть в собі значну інформативність «зорового і звукового рядів», та «динамізм зображення», що дає змогу не тільки створити комунікативні ситуації, а й ознайомити студентів

із нормами мовної взаємодії і особливостями комунікативної поведінки носіїв мови [4, с. 106].

Розглянемо приклади вправ для іноземних студентів. При розробці матеріалів вправ враховувалися всі перераховані вище сучасні принципи викладання української фразеології в іноземній аудиторії.

Вправа 1. До поданих фразеологізмів доберіть із довідки усталені вирази з протилежним значенням. Поясніть лексичне значення обох ФО.

Зразок: гнути спину (важко працювати) – бити байдики (лінитися).

Як у воду опущений, як кішка із собакою, як сонна муха, бути в авангарді, води в рот набрав, мати голову на плечах, дерти горло.

Довідка: тримати язик за зубами, тримати хвіст бубликом, пасти задніх, язик без кісток, на всіх парах, без сьомої клепки в голові, душа в душу.

Вправа 2. Напишіть в одну колонку звичайні словосполучення, а в другу- фразеологічні звороти. Обґрунтуйте свій вибір.

1.Кіт наплакав. Дівчина наплакала. 2.Подати надію. Подати нову статтю. 3. Роззути очі. Роззути хлопчика. 4.Жити не по кишені. Знайти не в кишені. 5.Добігти кінця. Добігти марафон. 6.Дати гарбуза. Купити гарбуза. 7.Умити руки. Умити дитину.

Вправа 3. Поясніть подані фразеологізми. Складіть із ними речення.

Линути серцем, брати близько до серця, випити кров, бачити в рожевому світлі, встати на ліву ногу, йти на край світу, на рушник стати, як у воду дивитися.

Вправа 4. Поясніть подані слова фразеологізмами.

Зразок: ніколи – як рак на горі свисне.

Далеко, страшно, мало, багато, влучно, завзято, високо.

Довідка: аж до самих хмар; кури не клюють; кіт наплакав; не в брову, а в око; на краю світу; аж волосся стає вгору; аж дим іде.

Вправа 5. Складіть діалоги в парах, використовуючи фразеологізми.

Вправа 6. Опишіть свого однокласника за допомогою фразеологізмів.

Вправа 7. Доберіть до іноземних фразеологізмів українські відповідники.

Прийняти пухирі за ліхтарі (фран.);

Котяча музика (пол.);

Дивитися через збільшуваче скло (ісп.);

Червоніти як троянда (англ.);

Наче риба отримала воду (кит.).

Вправа 8. Підібрати синоніми до фразеологізмів.

Товкти воду у ступі

Пускати бісики

Як сир у маслі

Лити сльози

Вправа 9. Підібрати антоніми до фразеологізмів.

Хоч греблю гати

Не за горами

Водою не розлити

Душа в душу

Вправа 10. Закінчить прислів'я.

1. Нащо клад, ...	там і рветься.
2. Де тонко, ...	...коли в сім'ї лад.
3. У кого мати рідненька, ...	...нема переводу.
4. У нашого роду...	... у того й сорочка біленька.
5. Дешева рибка – ...	... служба службою.
6. Діло майстра...	...величає.
7. Дружба дружбою,...	...погана юшка.

Висновки.

В статті розглянуті принципи, методи та особливості вивчення фразеологічних одиниць української мови в іншомовній аудиторії. Представлені зразки семантичних груп фразеологічних одиниць та проаналізовані етапи роботи з іноземними студентами. Для іншомовної аудиторії важливо не лише пізнати фразеологію української мови, а й провести паралелі і порівняти фразеологізми української мови та рідної мови іноземного студента. Розуміння та володіння знаннями фразеології допоможе іноземному студенту почувати себе впевнено в оточенні носіїв української мови та пізнати всю красу української культури, яку передає фразеологія.

Література:

1. Азарова Л.Є., Горчинська Л.В., Пустовіт Т.М. Особливості вивчення фразеологізмів у викладанні української мови як іноземної. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30(69). 2019. № 4. С.25–34.
2. Авраменко О.М. Словник найуживаніших фразеологізмів за довідником. Українська мова 9 клас: підручник. Київ: Грамота. 2017 р. С.315 – 328.
3. Білоноженко В.М. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка. 2008 р. 789 с.
4. Дочинець Д., Омельницька Л. Використання мультимедійних технологій у викладанні української мови для іноземних студентів. Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні: IV Міжнародна науково-методична конференція, 2–4 травня 2018 р. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2018. 152 с.
5. Мартинишин Н. М. Фразеологізми з дієсловами руху як лінгводидактичний матеріал у курсі української мови як іноземної. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 58. С. 13–15.
6. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа : словник / Л.І. Шевченко, Д.Ю. Сизонов. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2019. Ч.2. 119 с.
7. Syzonov D. Media phraseology and the dynamics of the Ukrainian language: The psycholinguistic and stylistic paradoxes. Psycholinguistics. 2018.Vol. 24 (2). P. 277-291.

Abstract. *The article examines methods and features of studying phraseological units of the Ukrainian language in a foreign language audience. By learning phraseological units, foreigners not only learn to understand the deeper meanings of the Ukrainian language, the principles of transfer of lexical meaning, methods of modeling evaluative judgments, but also get to know the traditions and peculiarities of Ukrainian life, folklore and literary traditions. It is important to draw parallels and compare the phraseology of the Ukrainian language and the foreign student's native language.*

Key words: *phraseology, Ukrainian phraseology, phraseological unit, foreign language audience.*

Стаття відправлена: 27.11.2022 р.

© Злотник-Шагіна О.О.

УДК 911

STATE REGULATION OF THE PERSONNEL TRAINING SYSTEM FOR THE TOURISM INDUSTRY**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ****Tchitchagua Sergo / Чічагуа Серго****Kashyna G. / Кашина Г.**ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2829-9847>*Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine, 3-A, Kiltseva doroha, 03187, Академія праці, соціальних відносин і туризму, Київ, вул. Кільцева дорога, 3-А, 03187 Україна*

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти державного регулювання підготовки кадрів туристичної галузі за допомогою нормативно-правових, економічних, адміністративних та інших методів дії, розподілу матеріальних і кадрових ресурсів з урахуванням існуючих пріоритетів розвитку індустрії туризму. Модель сучасної системи підготовки кадрів для туристичної галузі сформована на основі багаторівневої, територіально розподіленої системи неперервної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації туристських кадрів. Підвищення ефективності функціонування системи підготовки кадрів для туристичної галузі в Україні значною мірою зумовлено взаємозв'язками із розвитком практичної професійної діяльності, технологічних процесів сучасного туроперейтингу, потребує вирішення проблем недосконалості нормативно-правової бази регулювання кадрової політики у туризмі та професійній туристичній освіті, відсутність єдиної державної системи моніторингу та прогнозування потреб у професійних кадрах для сфери туризму, відсутність комплексної системи оцінки (сертифікації, атестації) персоналу та керівників підприємств сфери туризму, стандартів їх професійної діяльності, галузевих кваліфікаційних рівнів, участь бізнесу у фінансуванні підготовки висококваліфікованих фахівців туристської галузі із заохоченням політики та інвестицій у сферу освіти.

Ключові слова: державне регулювання, нормативно-правове забезпечення, підготовка кадрів, туристична галузь.

Вступ.

Соціально-економічні умови, що склалися протягом останніх років, визначенні проблемами глобальної пандемії та впровадженням воєнного стану в Україні, зламали всю, налагоджену десятиліттями, систему освіти. Результати аналізу вітчизняного та світового ринків праці, як замовника фахівців певної спеціальності та їх рівня, визначають корективи у змісті і формі організації освіти. Роботодавці дають стійкі прогнози, що структура зайнятості й надалі змінюватиметься, орієнтуючись на фахівців сфери послуг, висувуючи нові вимоги до професійних якостей випускників. Вивчення закордонних та вітчизняних літературних джерел, що відображають прогнозування попиту фахівців різних рівнів підготовки, показує, що до останнього часу більшість прогнозів будувалося в галузевому розрізі, але найбільш вірним, ймовірно, слід вважати підхід, орієнтований на облік потреб ринку праці в місті, регіоні, за конкретними спеціальностями [8, с. 47-49].

Так роботодавці, що є вторинними споживачами послуг закладу освіти, визначають набір знань, умінь, компетенцій, які визначають профіль фахівця туристичної галузі. Так фахівцю в галузі туризму необхідні знання з ресурсознавства, стану та динаміки ринку туризму, маркетингу та

менеджменту; технологічних особливостей проектування, підготовки, розробки та надання турів, особливості їх тематичного змісту; технології виробництва та надання окремих видів туристичних послуг, враховуючи різноманітність та особливості підготовки різних типів та видів туристських програм.

Проте завданням система підготовки кадрів для туристичної галузі є не лише реагування на потреби ринку внутрішнього та зовнішнього туropolейтингу, а й підготовка кадрів для нього у випереджаючому режимі. У такому підході показники прогнозів повинні будуватися на принципі самооцінки - менеджери підприємств сфери туризму добре представляють свої можливості у розширенні чи скороченні спектру послуг і, відповідно, персоналу, зміни напрямів діяльності. Разом з тим вони можуть не знати всі макроекономічні процеси, які впливають на перерозподіл робочої сили і визначають її перспективну затребуваність. Результати аналізу соціологічних досліджень, проведених у рамках діяльності маркетингових служб значної кількості вітчизняних та міжнародних туристських фірм та інших організацій сфери гостинності, показує, що у переважній більшості випадків підприємства-роботодавці, які мають робочі місця для масових професій у туристській галузі, орієнтуються на підготовлену (навчену) робочу силу – висококваліфікованих менеджерів [1].

Основний текст.

Головним завданням державного регулювання системи підготовки кадрів для туристичної галузі в Україні є створення інноваційного високоефективного освітнього середовища закладу освіти, яке забезпечить підготовку висококваліфікованого фахівця із можливістю задоволення широкого спектру потреб українських і зарубіжних громадян в туристських послугах. Вирішення поставленого завдання передбачає створення сприятливих умов для системи підготовки кадрів для туристичної галузі за допомогою нормативно-правових, економічних, адміністративних та інших методів дії, розподілу матеріальних і кадрових ресурсів з урахуванням існуючих пріоритетів розвитку туристичної сфери.

Система підготовки кадрів для туристичної галузі в Україні функціонує в рамках системи освіти, яка, відповідно до законів України «Про освіту» (2017) та «Про вищу освіту» (2014), «Про туризм» (1995 із змінами та доповненнями), визначається сукупністю системи державних освітніх стандартів та освітніх програм різного рівня та спрямованості, мережі освітніх установ, які їх реалізують, незалежно від організаційно-правових форм, типів та видів, а також системи органів управління освітою та підвідомчих їм установ та організацій [1].

Важливе значення для ефективного державного регулювання системи підготовки кадрів для туристичної галузі в Україні має досвід правового регулювання у міжнародних деклараціях та угодах. При цьому міжнародне правове регулювання, яке унормовує діяльність міжнародного туризму, має фундаментальне значення для формування та розвитку національного законодавства у цій галузі. Імплементовані в українське правове поле принципи і норми міжнародного права стали базисом системи державного регулювання

підготовки кадрів для туристичної галузі. Основними міжнародними документами з питань регулювання туризму, які мають визначальні положення для формування системи підготовки кадрів для туристичної галузі є:

- манільська декларація зі світового туризму (1980) у якій зазначено, що туризм має вплив на сферу зайнятості у державах, оскільки сприяє створенню нових робочих місць;

- гаазька декларація з туризму (1989), у якій визначено десять основних принципів, які визначають відносини між усіма учасниками у сфері туризму, та вказує, що якість туристських послуг залежить від рівня освіти як фахівців у сфері туризму, так й суспільства загалом;

- глобальний етичний кодекс туризму (Сантьяго (Чілі), 1999), у якому висвітлюються питання внеску туризму у взаєморозуміння та взаємоповагу людей та спільнот; обов'язки фахівців туристичного бізнесу; права працівників та підприємців у індустрії туризму; туризм розглядається як двигун індивідуальної та колективної самореалізації; фактор сталого розвитку;

- хартія туризму та її розділ «Кодекс туризму» (1985) містить рекомендації щодо діяльності суб'єктів туристичної сфери: держави, представників місцевого населення туристських районів, працівників у сфері туризму та самих туристів;

- осакська декларація з туризму (1994) визначає розвиток індустрії туризму, значення та вплив міжнародного туризму на суспільство та довкілля, а також ролі урядів та міжнародних організацій у сфері туризму;

- осакська декларація тисячоліття (2001) порушує проблеми розвитку ринку міжнародного туризму, впровадження у сферу туризму сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливими для регулювання системи підготовки кадрів туристичної галузі є документи, розроблені Всесвітньою туристичною організацією (ВТО). Так у рамках реалізації основних принципів Болонського процесу важливим напрямом діяльності освітніх установ залишається процедура сертифікації за стандартами якості UNWTOedQual, яку розроблено та проводить Всесвітня туристська організація з метою підвищення якості туристської освіти та її ефективності, що дозволяє визначити конкурентоспроможність освітніх програм, що реалізуються закладами вищої освіти, їх відповідність світовим стандартам якості [3].

Специфіка системи підготовки кадрів для туристичної галузі полягає у її багатогранності, оскільки у її межах готують фахівців різних спеціальностей та напрямів економічного, технічного, технологічного, управлінського, наукового та інших профілів. За Національним класифікатором професій України до фахівців туристичної галузі віднесено професії: менеджер з туризму, фахівець з туристичного обслуговування, агент з організації туризму, екскурсовод, інструктор спортивно-оздоровчого туризму, фахівець з розвитку сільського туризму, фахівець з організації дозвілля, консультант з подорожей [4].

В Україні функціонує система неперервної підготовки фахівців туристичної галузі, яка є багаторівневою матрицею, що забезпечує потреби особистості не тільки в отриманні спеціальних професійних компетентностей,

але і в отриманні додаткових знань та практичних навичок на основі системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Основними елементами такої системи є: довузівська освіта; початкова професійна освіта; середня професійна освіта; вища професійна освіта; додаткова професійна освіта, яка включає програми професійної перепідготовки всіх рівнів, підвищення кваліфікації фахівців в індустрії туризму та працівників адміністрацій, які займаються туристично-рекреаційною діяльністю; післявузівська професійна освіта (аспірантура, докторантура).

Система підготовки кадрів для туристичної галузі функціонує на засадах інноваційного розвитку міжнародної професійної освіти. Саме в умовах стрімкої глобалізації, розширення інформаційного простору та сучасної потреби в розвитку інноваційних технологій в сучасному світі стає актуальним питання підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної галузі через набуття досвіду зарубіжного професійного навчання і тим самим не лише забезпечити якість професійної підготовки, а й підняття конкурентоспроможності у працевлаштуванні, перетворилось у актуальне завдання вітчизняних закладів вищої освіти. Розширення академічної мобільності студентів у межах реалізації ідей Болонського процесу щодо формування європейського простору вищої освіти, забезпечує можливості тих, хто здобуває професію фахівця туристичної галузі у вітчизняних закладах вищої освіти користуватись можливостями зовнішньої академічної мобільності: студентськими обмінами, стажуванням, «подвійними дипломами», індивідуальних грантів за спеціальними програмами.

Розвиток вітчизняної системи підготовки фахівців туристичної галузі в умовах Болонського процесу є достатньо ефективним, оскільки дозволяє активно використовувати напрацьований потенціал світового досвіду підготовки туристських кадрів. За умов активного розвитку української освіти у системі міжнародної, необхідним є удосконалення нормативно-правових, організаційних та матеріальних умов співпраці вітчизняних і закордонних закладів вищої професійної освіти для впровадження професійних програм «подвійних дипломів» на рівні бакалаврату та магістратури та їх визнанням роботодавцями усього світу для забезпечення мобільності студентів, викладачів, науковців, фахівців-практиків [5].

Як наслідок, підготовка кадрів для туристичної галузі є складною, неперервною, постійно вдосконаленою системою, у межах якої активно впроваджуються інноваційні програми для підготовки майбутніх фахівців, засновані на вимогах роботодавців із використанням досвіду провідних світових наукових шкіл, закладів професійної освіти та баз здобуття та розширення практичного досвіду.

Модель сучасної системи підготовки кадрів для туристичної галузі сформована на основі багаторівневої, територіально розподіленої системи неперервної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації туристських кадрів. Модель ґрунтується на наступних принципах:

- орієнтованість на практичну підготовку фахівців з урахуванням найкращих світових стандартів;

- відповідність кваліфікаційних вимог до фахівців запитам роботодавців;
- надання майбутнім фахівцям можливості вибору індивідуальної освітньої траєкторії у системі неперервної професійної освіти, через застосування багаторівневих та професійних програм;
- отримання «подвійних» дипломів та додаткових кваліфікаційних сертифікатів;
- застосування інноваційних освітніх технологій у навчанні;
- сертифікація освітніх програм на основі міжнародних стандартів якості.

Проте реалізація сучасної моделі системи підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних кадрів для туристичної галузі в Україні має стримуючі фактори:

- недосконалість нормативно-правової бази - якісно новий рівень розвитку туризму неможливо забезпечити без відповідного законодавчого супроводу кадрової політики у туризмі та професійній туристичній освіті, без тісної взаємодії освітніх установ з органами державної влади, із зацікавленими міністерствами та відомствами, науковими організаціями, представниками туристичної індустрії (роботодавцями);

- відсутність єдиної державної системи моніторингу та прогнозування потреб у професійних кадрах для сфери туризму, відсутність єдиної статистичної бази даних щодо чисельності випускників закладів освіти, які проходять підготовку за напрямками, спеціальностями та спеціалізаціями для сфери туризму;

- відсутність комплексної системи оцінки (сертифікації, атестації) персоналу та керівників підприємств сфери туризму, стандартів їх професійної діяльності, галузевих кваліфікаційних рівнів - при нестачі кваліфікованих кадрів для туристичної індустрії має місце незатребуваність випускників профільних вузів через відсутність у них практичних навичок та належних знань з конкретних спеціалізацій, зазначається надмірна академічність профільної вищої освіти за браком необхідних компетенцій;

- недостатня ефективність системи підготовки та підвищення кваліфікації викладацького складу установ професійної освіти, які здійснюють підготовку кадрів для сфери туризму - у зв'язку із збільшенням кількості вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, що випускають фахівців туристського профілю, зростає потреба у формуванні кваліфікованого викладацького складу, який має сучасні професійні знання та досвід практичної роботи в галузі;

- потребує удосконалення процесу державного регулювання участі бізнесу у фінансуванні підготовки висококваліфікованих фахівців туристської галузі із заохоченням політики та інвестицій у сферу освіти, що сприяють: розвитку ефективних професійних навчальних закладів, які забезпечують високоякісну освіту, розширення мережі наукових досліджень для накопичення знань, стимулювання інновацій та забезпечення швидкого просування нових технологій в індустрію туризму, розширення обмінів у науково-технічній та інших галузях на всіх рівнях професійної освіти, залучення висококваліфікованих викладачів та організації академічної мобільності майбутніх фахівців туристичної галузі.

Висновки. Таким чином, підвищення ефективності функціонування системи підготовки кадрів для туристичної галузі в Україні значною мірою зумовлено взаємозв'язками із розвитком практичної професійної діяльності, технологічних процесів сучасного туropolereйтингу, потребує вирішення проблем недосконалості нормативно-правової бази регулювання кадрової політики у туризмі та професійній туристичній освіті, відсутність єдиної державної системи моніторингу та прогнозування потреб у професійних кадрах для сфери туризму, відсутність комплексної системи оцінки (сертифікації, атестації) персоналу та керівників підприємств сфери туризму, стандартів їх професійної діяльності, галузевих кваліфікаційних рівнів, участь бізнесу у фінансуванні підготовки висококваліфікованих фахівців туристської галузі із заохоченням політики та інвестицій у сферу освіти.

Література:

1. Bludova T., Halakhova T., Gromozdova S., Kashina G., Frolova T. The system of modern university missions realization in the measurement of three key components. International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT), ISSN: 2277-3878, Volume-9, Issue-2, December 2019, pp. 2588-2595.
2. Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV // Офіційний вісник України. - 2003. - №50. - Ст. 2600. - С.34 - 55.
3. Official site of the World Tourism Organization. TSK: <http://www.unwto.org>.
4. Класифікатор професій ДК 003:2010
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>.
5. Кравчук І. Державне регулювання розвитку туризму: зарубіжний досвід та перспективи впровадження // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2008., Вип. 24., с. 134-141.

Abstract. The article examines the theoretical aspects of state regulation of the training of personnel in the tourism industry with the help of legal, economic, administrative and other methods of action, the distribution of material and personnel resources, taking into account the existing priorities of the development of the tourism industry. The model of the modern system of personnel training for the tourism industry is formed on the basis of a multi-level, territorially distributed system of continuous training, retraining and advanced training of tourist personnel. increasing the efficiency of the system of personnel training for the tourism industry in Ukraine is largely determined by the interrelationships with the development of practical professional activity, technological processes of modern tour operating, it is necessary to solve the problems of the imperfection of the normative and legal framework for the regulation of personnel policy in tourism and professional tourism education, the absence of a unified state system monitoring and forecasting the needs of professional personnel for the tourism sector, lack of a comprehensive system of assessment (certification, attestation) of staff and managers of tourism enterprises, standards of their professional activity, industry qualification levels, business participation in financing the training of highly qualified specialists in the tourism industry with the encouragement of policies and investments in the field of education..

Key words: state regulation, regulatory and legal support, personnel training, tourism industry.

Стаття відправлена: 19.11.2022 г.

© Кашина Г., Чічагуа С.

УДК 339.923:061.1

INTERNATIONAL TREATIES IN THE SYSTEM OF SOURCES OF EUROPEAN UNION LAW МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.*s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-6139-1653

*Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Akademika Yanhelia, St. 4, 21001***Makohin Z. Ya. / Макогін З. Я.***s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-8559-8141

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Universytetska, St. 1, 79000

Анотація. У статті обґрунтовано проблемні питання, пов'язані з прагненням України до вступу до Європейського Союзу (ЄС). Систематизовано основні класифікаційні підстави джерел права Європейського Союзу, з'ясовано місце та роль міжнародних договорів у системі джерел права ЄС. Охарактеризовано зміст основних розділів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Окреслено подальші кроки України на шляху до євроінтеграції, пов'язані з необхідністю адаптації існуючого українського законодавства до права Європейського Союзу внаслідок уже підписаних домовленостей.

Ключові слова: євроінтеграція, право Європейського Союзу, джерела права Європейського Союзу, міжнародні договори.

Інтеграційні процеси в сучасному світі є характерною особливістю соціально-економічного розвитку світового господарства. Навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їхній вплив. На європейському континенті таким інтеграційним угрупованням є Європейський союз [1]. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблемні питання, пов'язані як з прагненням України до вступу до Європейського Союзу, так із необхідністю адаптації існуючого українського законодавства до права Європейського Союзу внаслідок уже підписаних домовленостей. Прагнення України брати активну участь у європейських інтеграційних процесах зумовлює необхідність реформування її правової системи відповідно до європейських правових стандартів [2], а дослідження такої важливої складової правової системи, як джерела права вимагає нових методологічних підходів з урахуванням тенденцій розвитку міжнародних та європейських правових норм.

Серед вітчизняних дослідників, які звертали увагу на питання джерельної бази ЄС, слід виокремити таких, як: В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, Р. А. Петров, І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, М. М. Микієвич, О. І. Головка-Гавришева, А. О. Вакуленко, О. М. Москаленко. Серед зарубіжних науковців до дослідження джерел права ЄС зверталися: Л. М. Ентін, Б. М. Топорнін, С. Ю. Кашкін, М. М. Марченко, А. Л. Шевцов та інші. Проте комплексно дану проблему, зокрема у площині формування договірних відносин, все ще розглянуто недостатньо.

Метою статті є дослідити місце міжнародних договорів у системі джерел права Європейського Союзу та виробити наукові пропозиції щодо подальших перспектив розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС після підписання Угоди про Асоціацію.

Право Європейського Союзу — це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС [3]. У рамках Європейського Союзу була створена унікальна система регулювання суспільних відносин, яка суттєво відрізняється від класичних систем національного та міжнародного права. Гетерогенність і багаторівнева структура цього інтеграційного об'єднання обумовила гнучкість і різноманітність способів формування правових норм, а також засобів їх вираження та фіксації, чим засвідчується їхня загальнообов'язковість, а також положень, що розкривають, тлумачать зміст права, тобто джерел права [4, С. 83], які характеризуються достатньо великою неоднорідністю, що підтверджує наявність полісистемності європейської нормативної структури [4, С. 84].

Джерелами права Європейського Союзу можна вважати усі форми зовнішнього вираження норм права, що прямо або опосередковано породжують юридичні зобов'язання та впливають на поведінку суб'єктів права ЄС [5, С. 48]. У зв'язку з тим, що джерела права ЄС ілюструють усю неоднорідність і багатшаровість самої нормативно-інституційної системи даного інтеграційного утворення, у закордонній та вітчизняній правовій літературі до сьогодні відсутня єдина думка в питанні про систему джерел права ЄС [6, С. 255].

У табл. 1. систематизовано основні класифікаційні підстави джерел права Європейського Союзу.

Найбільш загальноприйнятою є наступна класифікація джерел права ЄС, а саме їхній поділ на [3]: установчі договори («первинне законодавство»); міжнародні (додаткові) угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами; регламенти, директиви, рекомендації та висновки («вторинне законодавство»); рішення, висновки Європейського Суду Правосуддя (ЄСП), а також загальні принципи, розроблені ЄСП.

До установчих договорів слід віднести: Договір про Європейське Співтовариство вугілля та сталі 1951 р.; Договір про Європейське Економічне Співтовариство 1957 р.; Договір про Європейське Співтовариство з атомної енергії 1957 р.; Конвенція про деякі спільні для Європейських Співтовариств інститути 1957 р.; Договір про Об'єднання 1965 р.; Акти Вступу 1972 р. (Великобританії, Данії, Ірландії), 1979 р. (Греції), 1985 р. (Іспанії, Португалії), 1994 р. (Австрії, Фінляндії та Швеції), 2003 р. (Естонії, Кіпру, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словенії, Словаччини, Угорщини та Чеської Республіки), 2007 р. (Болгарії та Румунії); Бюджетні Угоди 1970 та 1975 рр.; Єдиний Європейський Акт 1986 р.; Договір про ЄС 1992 р.; Амстердамський Договір 1997 р.; Ніццький договір 2003 р.; Лісабонський Договір 2009 р. Вони встановлюють основи правопорядку ЄС та є первинними джерелами права ЄС [3]. Договори з міжнародними організаціями та іншими країнами – міжнародні угоди, або конвенції, становлять невід'ємну частину права Співтовариства.

Таблиця 1 – Класифікація джерел права Європейського Союзу

Автор	Класифікація джерел права Європейського Союзу
Ентін Л.М.	З точки зору умов і порядку формування та місця всі джерела права ЄС поділяються на три групи: - норми первинного (основоположного) права – норми установчих договорів ЄС; - норми вторинного (похідного) права – норми, вироблені на основі первинного права, створювані автономно і прийняті інститутами ЄС; - норми третинного (додаткового) права – правові міри джерелом яких є інші акти, ніж установчі договори або акти, які видаються інституціями ЄС
Ковалів М.В. Тимчишин Т.М. Ніканорова О.В.	Джерела права ЄС можна класифікувати за критеріями: - за способом утворення: первинні (основні); вторинні (похідні), які за процедурою прийняття поділяються на: законодавчі та не законодавчі; - за юридичною силою: обов'язкові (у порядку ієрархічності); рекомендаційні (висновки, правові позиції, загальні орієнтири); - за суб'єктом прийняття: джерела, що приймаються ЄС як суб'єктом права (міжнародні угоди ЄС); джерела, що приймаються державами-членами (установчі договори ЄС); акти Ради ЄС, Парламенту ЄС; - за формою зовнішнього виразу: писані (договори про приєднання нових держав-членів; міжнародні договори ЄС; нормативно-правові акти, ухвалені інституціями ЄС); неписані (основні принципи права ЄС та прецеденти судових органів ЄС)
Кашкін С.Ю., Калініченко П.А.	Класифікують джерела права на: - джерела первинного права (установчі договори ЄС та спільнот); - джерела вторинного права (акти, які видаються інститутами Союзу та усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів; - джерела прецедентного права
Муравйов В.І., Шпакович О.М., Лисенко О.М., Святун О.В.	Поділ джерел права ЄС здійснюється на: - основні (Договір про Євросоюз; Договір про функціонування ЄС; Хартія Європейського союзу про основні права; міжнародні угоди, укладені під час імплементації положень установчих документів; цінності; міжнародні звичаї; міжнародні угоди; акти інститутів ЄС зобов'язального характеру у формі регламентів, директив, рішень, конвенцій, актів представників держав-членів, що засідають у Раді ЄС; принципи права; рішення органів співробітництва зобов'язального характеру, створених на основі міжнародних угод Співтовариства); - допоміжні (акти інститутів ЄС рекомендаційного характеру у формі висновків, рекомендацій, кваліфікованих думок, декларацій; рекомендаційні акти органів співробітництва, створених у рамках міжнародних договорів між ЄС і третіми країнами; рішення Суду ЄС; доктрина)

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 6]

Такі договори укладаються: ЄС виключно в межах повноважень, що надані йому установчими договорами ЄС; ЄС шляхом приєднання до вже укладеної міжнародної угоди (н-д, до Загальної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ). До первинних джерел належать і договори про вступ держав-членів до ЄС [3]. Ще одним джерелом первинного права ЄС є його міжнародні договори, що пов'язані з роллю співтовариства на міжнародній арені.

Разом зі зростанням економічної могутності та торгової активності держав-членів ЄС протягом останніх років суттєво зросла кількість міжнародних договорів, укладених співтовариством з країнами, які не входять до складу цієї організації. Існує два різних види угод про асоціацію: по-перше, це угоди, які запроваджують особливі зв'язки між окремими країнами-учасниками ЄС і країнами, які не входять до його складу; по-друге, це угоди, метою яких є підготовка до вступу до ЄС або створення Митного союзу. Основною

причиною укладення угод про асоціацію першого типу можна назвати існування тісних економічних, історичних, політичних зв'язків між державами-членами ЄС та іншими державами, як, наприклад, зв'язки між Францією, Італією та їхніми колишніми колоніями. Впровадження в межах співтовариства єдиної системи тарифів без пільг, могло ускладнити розвиток торговельних відносин з такими країнами. З огляду на це було укладено спеціальні угоди, покликані обмежити дію деяких положень про вільну торгівлю у відношенні до таких країн [5, С. 50-51]. На такому шляху стоїть і Україна з якою в 2014 році було підписано «Угоду про асоціацію» [7], цілями якої є [8]: сприяти поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках; забезпечення необхідних рамок для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; сприяння зберіганню й зміцненню миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; запровадження умов для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі; посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, інших сферах з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час позачергового саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту, а 27 червня 2014 р. – економічну частину.

Таблиця 2 – Характеристика основних частин Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2; 9; 10]

Назва частин угоди	Зміст частин угоди
Частина «Преамбула, загальні цілі та принципи»	окреслює підґрунтя для укладення Угоди про асоціацію, зокрема визнання з боку ЄС європейського вибору та європейських прагнень України, що поділяє з ЄС спільну історію і спільні цінності. Визначені цілі Угоди, закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації: забезпечення прав людини, основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності
Частина «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки»	містить положення, реалізація яких має сприяти розвитку і зміцненню політичного діалогу в різних сферах, у т.ч. поступовій конвергенції позицій України з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики. Визначені цілі політичного діалогу, ключовою з яких є запровадження політичної асоціації між Україною та ЄС, а також поширення міжнародної стабільності та безпеки, зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного урядування, прав людини та фундаментальних свобод, поширення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, співробітництво у сфері безпеки і оборони
Частина Угоди «Юстиція, свобода і безпека»	визначає напрями взаємодії у відповідних сферах, зокрема у сфері правоохоронної діяльності та встановлення правосуддя, насамперед зміцнення судової системи, покращення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості

Продовження таблиці 2

Частина Угоди «Економічне та секторальне співробітництво»	містить положення про умови гармонізації законодавства України та законодавства ЄС, зобов'язання України щодо реформування інституційної спроможності відповідних установ та принципи співробітництва між Україною, ЄС та його державами-членами у низці секторів економіки України та напрямів реалізації державної галузевої політики в енергетиці, транспорті, захисті навколишнього середовища, промисловій політиці, сільському господарстві, наданні фінансових послуг, туризмі, охороні здоров'я, освіті, науці, культурі тощо
Частина «Фінансове співробітництво»	окреслює механізм і шляхи отримання Україною фінансової допомоги з боку ЄС, у т.ч. з метою сприяння реалізації Угоди про асоціацію, пріоритетні сфери її надання, порядок моніторингу та оцінки ефективності її використання. Передбачене поглиблення співпраці України та ЄС з метою попередження та боротьби з шахрайством, корупцією та незаконною діяльністю
«Інституційні, загальні та прикінцеві положення»	передбачається запровадження нових форматів та рівнів співробітництва між Україною та ЄС після набуття чинності Угодою про асоціацію, зокрема створення Ради та Комітету з питань асоціації, Парламентського комітету, Платформи громадянського суспільства

У табл. 2 охарактеризовано зміст основних розділів Угоди про асоціацію.

До кінця поточного року планується засідання Європейської ради, на якій Єврокомісія представить перший звіт про те, наскільки Україна виконує необхідні для цього умови. Україна, як і всі інші кандидати, має прийняти збірку правил ЄС – тобто усі закони та стандарти Євросоюзу. Переговори згруповані у 35 розділів, які охоплюють комплекс питань у сфері внутрішньої та зовнішньої політики, освіти, науки та культури, оподаткування, сільського господарства. Зокрема, спектр поставлених перед Україною завдань стосується [11; 12]: посилення боротьби з корупцією, з відмиванням коштів; проведення реформи Конституційного Суду України; продовження судової реформи в Україні; антиолігархічний закон; приведення медіа законодавства у відповідність до європейського; зміна законодавства про національні меншини.

Висновки.

Процес євроінтеграції пов'язаний з проведенням радикальних інституційних перетворень, складних соціально-економічних реформ, що може сприяти не тільки досягненню очікуваних позитивних ефектів, а, ймовірно, супроводжуватися певними труднощами, пов'язаними із необхідністю адаптації існуючого українського законодавства до права Європейського Союзу внаслідок уже підписаних домовленостей, реформування правової системи України відповідно до європейських правових стандартів. Необхідно розуміти, що вступ України до ЄС залежить від того, коли закінчиться війна та від виконання переліку поставлених перед нашою державою та суспільством вимог. Кожна вдало проведена реформа створює підґрунтя для наближення мети отримання повноправного членства у Європейському Союзі. Відповідальність України як держави та суспільства до виконання покладених зобов'язань пришвидшить процес досягнення спільної європейської мети.

Література:

1. Нечипорук К. О., Щерба Р. І. Угода про Асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України. Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Вип. 22, Ч.3, 2018. С. 5-9.
2. Атаманчук З. А. Перспективи розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС після підписання Угоди про асоціацію. The 8-th International scientific and practical conference «Integration of scientific and modern ideas into practice» (November 15-18, 2022) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2022. P. 140-144.
3. Право Європейського Союзу. Навчальні матеріали. К.: Національна академія внутрішніх справ. URL: <https://arm.naiau.kiev.ua/books/eulaw/info/lec2.html> (дата звернення: 09.11.2022).
4. Форманюк В.В. Система джерел права ЄС. Південноукраїнський правничий часопис. 2015, № 2. С. 83-88.
5. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 212 с.
6. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. перша : Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. К. : Ін Юре, 2015. 312 с.
7. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки, завдання та перспективи». Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1500/> (дата звернення: 19.10.2022).
8. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 15.11.2022).
9. Міністерство закордонних справ України, Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/aboutukraine/european-integration/ua-eu-association> (дата звернення: 05.11.2022).
10. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf (дата звернення: 16.11.2022).
11. Ліга Закон. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/news/> (дата звернення: 04.11.2022).
12. Атаманчук З. А., Лободзінський В. А. Перспективи розвитку відносин України з ЄС. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 23-24 вересня 2022 р.). Одеса, 2022. 596 с.

Abstract. The article substantiates the problematic issues related to Ukraine's desire for accession to the European Union (EU). The basic classification grounds of sources of law of the European Union are systematized, the place and role of international treaties in the system of sources of law of the European Union are clarified. The content of the main sections of the

Association Agreement between Ukraine and the EU is characterized. The further steps of Ukraine on the path to European integration related to the need to adapt the existing Ukrainian legislation to the European Union law as a result of the already signed agreements are outlined.

Key words: *European integration, European Union law, sources of European Union law, international treaties*

Стаття відправлена: 25.11.2022 р.
Атаманчук З. А., Макогін З. Я.

CONTENTS

Economy and trade

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-008> 3

MODELS OF MODERN DIGITAL SERVICES OF ORGANIZATIONS

Alkhimova V. V., Smyrnova I.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-026> 12

THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF THE FINTECH INDUSTRY IN THE DIGITAL ECONOMY

Atamanchuk Z., Moroz V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-027> 17

STATISTICAL ANALYSIS OF RYE YIELD IN UKRAINE

Chukhlib A.V., Gizetdinov E. R.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-029> 22

INNOVATIVE CONCEPTS OF THE GLOBAL ECONOMY DEVELOPMENT

Atamanchuk Z., Virna A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-033> 28

RISKS AND PROSPECTS OF INVESTMENT IN CRISIS CONDITIONS

Atamanchuk Z., Bila I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-034> 35

ATTRACTING FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

Shenher M.I., Grinko I.M.

Management and marketing

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-001> 39

CHANGING ORGANIZATIONAL BEHAVIOR THROUGH HIS DIMENSIONS

Elvira Jorovlea Leon

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-024> 46

STORYTELLING – MARKETING OF THE FUTURE

Svitlana Ramenska

Education and pedagogy

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-005> 51

**METHODS OF TEACHING AND TRAINING FUTURE DOCTORS
AT THE DEPARTMENT OF INTERNAL MEDICINE**

Honcharuk L., Piddubna A., Kryhan A., Khomych M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-011> 55

**ONLINE TRAINING OF COMMUNICATION IN A NON-NATIVE
LANGUAGE FOR FOREIGN STUDENTS AT THE PRE-UNIVERSITY
STAGE OF TRAINING**

Vasetska L.I., Solovyova O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-012> 60

**VISUAL ARTS AS A MEANS OF DEVELOPING CREATIVE
SKILLS OF 3-4 GRADE STUDENTS**

Tsalkovska K. M., Siranchuk N. M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-018> 67

**NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION IN THE STRUCTURE
OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK
OF THE SPECIAL SCHOOL**

Odynchenko L.K., Kolot L.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-020> 72

MIND MAPS IN EDUCATIONAL SPACE OF PRIMARY SCHOOL

Gibalova N., Protsai L.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-040> 77

**IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR THE
TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN A HIGHER SCHOOL**

Krykunova O., Sydorchuk L.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-041> 82

**INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE
DEVELOPMENT OF CREATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS**

Lebyd V., Pashchenko M., Sharapaniuk A.

Physical education and sport

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-014> 87

**INCREASING MOTIVATION AND ACTIVATION OF STUDENTS IN
PHYSICAL EDUCATION LESSONS**

Sharipova G.K., Makarova E.A., Mustafina K.K.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-030> 92

PHYSICAL ACTIVITY AS A METHOD OF RECOVERY OF PSTU STUDENTS IN CONDITIONS AFTER STRESS SITUATIONS

Zyuz V.N. , Balukhtina V.V.

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-022> 100

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL EMOTIONAL BURNOUT OF TEACHERS

Malikova S.

Philology, linguistics and literary studies

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-013> 106

UKRAINIAN MEDICAL TERMS WITH THE ELEMENTS

КАРДІО- and СЕРЦЕ-

Samoilenko O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-023> 111

DYNAMICS OF VERBS INDICATING THE THINKING PROCESS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

Sablina S.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-037> 119

STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN ANOTHER LANGUAGE AUDIENCE

Zlotnyk-Shagina O.O.

Legal and political sciences

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-016> 127

STATE REGULATION OF THE PERSONNEL TRAINING SYSTEM FOR THE TOURISM INDUSTRY

Tchitchagua Sergo, Kashyna G.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-032> 133

INTERNATIONAL TREATIES IN THE SYSTEM OF SOURCES OF EUROPEAN UNION LAW

Atamanchuk Z., Makohin Z. Ya.

Scientific publication

International periodic scientific journal

ScientificWorldJournal

Issue №16

Part 2

November 2022

In Bulgarian, Ukrainian, Russian and English

Indexed in
INDEX COPERNICUS
high impact factor (ICV: 89.14)

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: November 30, 2022

e-mail: editor@sworldjournal.com

site: www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com

Articles published in the author's edition

ISSN 2663-5712

9 772663 571203

www.sworldjournal.com